

دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی

کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی

کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوەی
محەمەد عەلی قەرەداغی

بەرگی چوارەم

چاپی یەکەم

بەغدا ١٩٩٢

کۆماری عیراق
وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیاندن
دەزگای رۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی
زنجیرەی ژمارە (٢٩٠)

کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی

کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوەی
محەمەد عەلی قەرەداغی

بەرگی چوارەم

چاپی یەکەم

بەغدا ١٩٩٢

بسم الله الرحمن الرحيم

وتـەیـەك

ئەگەر لە سەرەتای ئەم بەرگەوە بمەوێ چەند شتێك بدرکێنم ، پێش هەموویان ئەوە دەڵێم : کە تا زیاتر بگەڕێین‌و هەوڵی فراوانتر بدەین باشتر بۆمان دەردەکەوێ کە چ زیانێك لە کەلەپووری ئەدەبی ئەم گەلە کەوتوەو ، چەند گەوهەرو ملوانکەی نایاب‌و گرانبـەهای ئـەدەبیمان بێ‌سەروشـوێن بـــوە .

لەم بەرگەدا ناوی کۆمەڵێك شاعیرو شیعری جۆراوجۆرو فرەبابەتیان دەخوێنیتەوە کە تا ئێستە لە بواری بووژاندنەوەی ســـامانـی کەلەپووری ئەدەبیدا ــ وەك پێویست ــ لایان لێ‌نەکراوەتەوەو ، نەوەی ئەمڕۆی کورد بە ناوو بەرهەمیان ئاشنا نیە . ئەمانەیش رەنگە وەك دلۆپێك لە دەریایـەك بن . بۆ سەلماندنی ئەم قسە تەنها یەك قسەی مـامۆستای مـەزنـی کـــورد (رەنجووری) دێنمەوە بیری خوێنەری کورد ، کە کاتێك دەیەوێ کۆڕی ئەدیبانی کۆنمان پێ بناسێنێ ، ناوی (٥٥) [1] پەنجاو پێنج لە شـــاعیری مەشهوورو ناوداری‌کوردمان بۆ تۆمار دەکات . بەڵام کە ئەمڕۆ بمانەوێ سەرو سۆراخی بەرهەم‌و دیوانی ئەو (٥٥) شاعیرە بکەین دیوانی چەندیانمان بە تەواویی‌و کۆکراوەیی ، یان بە ناتەواویی‌و نیوەچڵی‌و کۆنەکراوەیی دەست دەکـەوێت ؟

وەڵامی ئەم پرسیارە ماندوبوونی زۆری ناوێ‌و بە چاوپیاخشاندنێکی کەمی کتێبخانەی کوردی‌دا بۆمان دەردەکەوێ کە (هیچ)[2] !

---

(١) بڕوانە : دیوانی رەنجووری مەلاعومەری زەنگنە ، ل : ٧٢ .

(٢) مەبەستم لە (هیچ) ئەوە نیە کە هەر بە یەکجاریی هیچیان بۆ نەکراوە؛ چونکە شاعیری وەك (وەلی‌دێوانە)و (صـــەیـــدی‌هـــەورامی) و (بێـــسارانی)هەن کە بە کرچ‌و کاڵیی‌و ناتەواوی شتێك بۆ دیوانەکانیان کراوە ، بەڵام ئەو کارەو هیچ ، لە چاو رێزو پلەی ئەو شاعیرانەدا ، ئەگەر برایش نەبن خزمن .

ئەوەی گەلێ جار باسم کردوەو ئەم جارەیش دەیلێمەوە ئەوەیە ئەوەی رۆیی – رۆیی ، لەگەڵ رابوردوو هیچ ناکرێ ، بەڵام ئێستەیش نەچوە بچێو ، لەوانەیە ئەگەر قۆلی مەردانەی لێ هەلمالرێو ، هەولی پیاوانەی بۆ بدرێ گەلێ شت بکرێت • بەڵگەی ئەم قسەیشم ئەم دیاری‌یە بچکۆلەی ئەم جارەمە کە بریتیە لە بەرهەمی کۆمەڵێك لە شاعیرە ناودارەکانمانو تا ئێستە باخچەی ئەدەبی کوردی لە بۆنو بەرامەیان بێ بەش بوەو خوێنەرانی کوردیش لە هەواڵیان بێ ئاگا بوون • دیارە ئەمەیش دواقۆناغ نیەو ، وەك دەلێن (مەیدان مشك نەیخواردوە) •

بەڵام کێ ئەم کارە بکات ؟ کێ لە خۆشیو رابواردنو ئاسوودەیی ژیان دەبوورێ ؟ کێ ئامادەی ئەوەیە شەونخوونیی زۆرو ، شەودانەدەمڕۆژو، خۆماندووکردنو ، چاو کزکردنو ، قایلبوون بە گۆشەگیریو ، دوورگرتن لە کۆڕو کۆمەلی هاوەڵانو دۆستانو ، تەنانەت وازهێنان لە بەشێکی ئەرکی ماڵو مندالیشی بکا بە پۆیلانەی بووکی کەلەپووری ئەدەبی کوردی ؟ – بە کورتی – کێ‌هەیەخۆی بۆ بووژاندنەوەو زیندوکردنەوەی سامانی کەم وێنەی باو باپیرانمان تەرخان بکات ؟

بۆ وەلامی ئەم پرسیارەیش – بەداخەوە – گۆڕەپانەکە چۆڵ دەبینینو، شارەزاو لێهاتووی ئەوتۆمان نیە بیر لەو زیانە گەورە بکاتەوە کە بە کەمتەرخەمیکردنی ئێمە لە سامانەکەمان دەکەوێتو ، تا لێیشی‌بوەستین دێرتر دەبێتو ، تا چاوەڕوانی ئەمو ئەو بین فرەتر لە ژیانو بەسەرهاتو بەرهەمیان لە کیس دەچێ •

● وەك دیاردەیەکی شایانی باسی ناو ئەم بەرگەیش جگە لەوانەی لەوێو لێرە ئیشارەم بۆ کردوون ، دەبێ پەنجە بۆ ئەوە رابکێشم کە کاتێ ئەم شاعیرانە ئەم شیعرانەیان گوتوە باوی شیعری سیاسیو نیشتمانی نەبوەو ، ئەم شاعیرانەیش ویستوویانە لە هەر بابەتێكو دیمەنێكو رووداوێك هۆیەك

دروست‌بکەن بۆ ئەوەی شیعری پیا ـیا تیا ـبلێن • ئەو جۆرە شیعرانەیش گەلێ جار دەچنە قالبی چیرۆکەوەو وەك كورتە چیرۆك خۆیان دەنوێنن •

● لەم بەرگەدا زیاتر لە بەرگەکانی پێشوو هەولی ئەوەم داوە نوسخەی جیاـجیا پەیدا بکەم‌و شیعرەکان باش‌و راست‌و دروست بنووسمەوە ، بەلآم ئەم ئارەزووەیشم لە هەموو لایەکدا نەهاتوەتە دی‌و ، گەلێ جار شیعرەکانم بە گومانەوە نووسیوەو ،هەندێ جاریش وەك مەتەل هەلهێنان هەندێ رووی نووسینەوەی شیعرەکانم لـە کەشکۆلەکان وەرگرتوەو ، لەوانەیە رووی دیکەیش هەلبگرن ، بەلآم هەرچیم پێ‌کرابێ هیچ درێغیم نەکردوەو هـەر ئەوەم پێ‌کراوە کە کردوومە ، یارمەتیدانی مامۆستا محمدی مەلا کەریمیش لـەگەل سەرجەمی ئەم بەرگەدا بەردەوام بوە •

● ئەگەر کات‌و دەرامەتی رەسا هەبوایەو ، پســـپۆڕو شـــارەزای خۆتەرخان‌کردوو بۆ ئەم کارە هەبوایە ، راست‌و دروستتر ئەوە بوو ئـــەو کەشکۆلآنەی لێرەدا باسیان دەکەین‌و شتیان لێ وەردەگرین‌و تا ئێستە لە بواری کەلەپووردا ناویان نەبیستراوە ، بێ جیاوازیی‌و جیاکردنەوە یەکەیەکە هەموویان چاپ بکرایەن‌و بخرایەنە بەردەستی خـوێنـەران‌و شەیدایـانـی ئـەم بابـەتانـە •

کورته باسێکی ئەو کەشکۆڵانەی لەم بەرگەدا سوودیان لێ وەرگیراوە

کەشکۆلی قادری شێخ صەمەد (سەلەسیی)

- ١ -

دۆزینەوەی هەر کەشکۆلێکی کوردیو ، زراندنی ناویو ، باس‌کردنی ناوەرۆکیو ، لێکۆلینەوەی ناواخنـەکەیو ، بـەراوردکـردنی لـەگـەل کەشکۆلەکانی دیکەداو ... هەنگاوێکی نوێیە لە سەر رێگەی پیـرۆزی بەرهەم‌کۆکردنەوەو ، شوێنەواردۆزینەوەی دەیان شاعیری گەورەو وتـار شیرینو زمان‌پاراوی گەلەکەمان ، کە دەیانو صەدان سال لەمەوبەر بە زمانی شیرینی کوردی شیعریان هۆنیوەتەوەو ، ملوانـکەی زێرینی وشـەی کوردیان بە دیاریی دەستی خۆیان بۆ نەوەکانی دوای خۆیان هەلگرتوە .

هەرچەند زیاتریش بگەرێینو وردتر مەودای پشکنین فراوان بکەین روونتر بۆمان دەردەکەوێ ـ لەگەل ئەوەدا کە ئەندازەی بەرهەمی لەناوچوو کەشکۆلی فەوتاومان نازانراێو لەوانەیە زۆر سەرسام‌هێنەر بێت ـ کە تـا ئێستە زۆر کەشکۆلو بەرهەمی بە بایەخی دوورەدەستو ناونەبیـسـراوو بوخچەی نەکراوەی ئەدەبی کوردیمان هەن لە سووچو قوشبنی کتێبخانـە گشتیو تایبەتی‌یەکاندا ، بێ نـازو لـە ژێر تۆزو خـۆلـی لەبیرکردنو کەمتەرخەمیی رۆشنبیرانی کورد لە عاستیاندا دەیان مەترسـیی گـەورە هەرەشەی لەناوبردنیان لێ دەکاتو ، بـە لەناوچوونیشیان ئـەو بـەشـە گەورەیەی سامانی کەلەپوورو زمانو مێژووی گـەلەکەمان ـ وەك ئـەو هەموو سامانەی کە لەمەوبەر لەناوچوون ـ بـۆ یەکجاریی زیندەبەچال دەکرێتو زیانێکی دیکەی قەرەبوونەکراوە لە گەلەکەمان دەکەوێت .

لەم رووەوە زۆر گۆڕاوە ، تا زیاتریش بگۆڕێ‌و ئەو مەترسییانە دەست‌نیشان‌بکرێن هەر جێگەی خۆیەتی‌و زیاد نەگۆڕاوە .

بەڵگەی ئەم جارەی ئەم باسەمان کەشکۆڵێکی دیکەی ڕەنگینی شاعیرانی کوردمانە کە -من پێ بزانم- تائێستە هیچ ڕۆشنبیرێکی کورد باسی نەکردووە ، لە قۆناغەکانی پێشووی بڵاوکردنەوەو لێکۆلینەوەی بەرهەم‌و دیوانی شاعیرانی کورددا سوودی لێ وەرنەگیراوە ، نەبوونی ئەم سەرچاوە لە بەردەستی لێکۆڵەرەواندا زیانێکی گەورەیە لە ئەدەبی کوردی کەوتووە، کەلێن‌و کەلەبەری پڕنەکراوە کەوتۆتە دیوانی شاعیرەکانمان .

ئەم کەشکۆڵە یەکێکە لە کەشکۆڵە ڕەنگینەکانی گەنجینەی دەست‌خەتە کوردییەکان‌و ، نووسەرەوەکەی ژیرانەو زیرەکانە بە پشوویەکی قووڵەوە ،بەرهەمی کۆمەڵێك لە کەلەشاعیرانی گەلەکەمانی بە قەڵەمە ناسك‌و بە بڕشتەکەی بۆ پاراستووین . ئەوەی جێگەی خۆش‌بەختی‌و بەختەوەرییە ئەوەیە ئەم نووسەرە بەڕێزە گوڵچنێکی هۆشیارو هەستیار بووە ، زانیویەتی هەڵاڵەو بۆن‌و بەرامەی باخچەی کام شاعیر شیاوی هەڵمژین‌و هەڵگرتن‌و کۆکردنەوەیە . ئەوەتا دەبینین لە بەرهەمە ڕەنگینەکەیدا بایەخی زۆری بە شاعیرانی وەك : مەولەوی‌و ، نالی‌و ، کوردی‌و ، صەیدی‌و، بێسارانی‌و ، ئەحمەدی کۆرو ، خاناو ، ئەحمەدبەگی کۆماسی‌و ... داوە.

هەروەها ئەوەی لە نرخی ڕەنجی ئەم سەربازە نەناسراوەی مەیدانی کەشکۆڵ‌نووسینەوە زیاد دەکات ئەوەیە کە : نووسەر خەتێکی جوانی بووە ، لە چاو هەندێ کەشکۆڵی دیکەدا هەڵەی نووسینەوەی کەمەو ، لەمەوە دەردەکەوێ کە کۆلکەمەلاو نیمچە خوێندەوار نەبووە ، شارەزای مەیدانەکە بووە ، توانای باشی بەسەر کارەکەیدا شکاوە .

ئەوەی جێگەی داخە ئەم نووسەرە بەڕێزە لە درێژایی‌و پانایی کەشکۆڵێکی (٣٠٠) سێصەدو ئەوەندە لاپەڕەییدا خۆی پێ نەناساندووین‌و،

مێژووی نووسینەوەی کەشکۆڵەکەو ، شوێنی تێدانووسینەوەی ، بۆ دیاری نەکردووین • ئەوەندە نەبێ کە هەندێ جار لە کۆتایی هەندێ پارچە شیعردا داخ‌و ناسۆری دووری‌و خەفەتی خۆی دەردەبڕێت‌و ،جارجاریش باسی وەباو نەخۆشیی دەکاتو ، دۆعای پاراستن لە وەبا دەکات •

گەلێ جار ئەوەندە دەنووسێ کە بە دەستی قادری سەڵەسیی نووسرایەوە • تەنها یەك جار لە لاپەڕە (٢٠)دا نووسیویە : « تمت شد از دست ••• قادر پسری شیخ صمد سلسی الاصل در قریۀ اسراباد ، در حالت عجزو پریشانی » واتە : (ئەو بەشە یا ئەو پارچە شیعرە) بە دەستی قادری کوڕی شێخ صەمەدی خەڵکی سەڵەسیی‌لە دێ‌ی (اسراباد)لە حاڵەتی پەستی‌و پەریشانی‌دا نووسرایەوە •

بەڵام خۆش‌بەختانە لە لاپەڕە (١٩٢)دا دەبینین مەلایەك یا فەقێیەك . سا بە دیدەنی یا بە هاوفەقێتی ڕێگای کەوتۆتە لای مامۆستا مەلا قادرمان‌و چەند شیعرێکی بۆ یادگار لە کەشکۆڵە ڕەنگینەکەی‌دا تۆمار کردوەو ، لە کۆتایی‌دا ئەوەندەی بۆ تۆمار کردووین کە مێژوویەکی نووسینەوەی کەشکۆڵەکەی لێ دەردەکەوێ ، ئەمەیش نووسینەکەیەتی :«تحریر پزیرفت جهۀ ارجمند أعز جناب شیخ قادر سلسی الاصل ١٣٢٢ » واتە : لەبەر خاتری بەڕێزو خۆشەویست جەنابی شێخ قادری خەڵکی سەڵەسیی نووسرایەوە • (١٣٢٢) •

ئەم کەشکۆڵە درێژکۆڵەیەو لە شێوەی (بەیاض)دا نووسراوەتەوەو پێوانەکەی (٢٠×١١)یەو ، ژمارەی دێڕی لاپەڕەکانی وەك یەك نیەو ، بە خەتێکی وردی شکستە نووسراوەتەوەو ، بەرهەمی ئەم شاعیرانەی تێدایە : مەولەوی ، ئەحمەد ، ئەحمەدی کۆر ، مەحموودی حەمەپاڵەوان ، نالی ، صادق ، وەفایی ، حەریق ، فەخرولعولەما ، عەبدوڵڵابەگ ، شێخ محەمەدشەریف ، خانای قوبادیی ، فەقێ خەڵووزیی ، مەلا ئەبوبەکری موصەنیف ، شێخ شەهاب ، زووخاڵی ، شەفیع ، ئەحمەدبەگی کۆماسیی،

بێساراني ، صەیدی ، مەهجووریی ، شەمسی تەبرێزیی ، شێخی جیلانی ، حەزینیی ، فیکریی ، کوردی ، بەلآیی ، مەلا عەزیزی نەغەدەیی ، کەلیم ، فەوزیی ، قازی فەتاحو ئەتابەگ ، ئاهی ، سەیدصادق ، مەحموود، سەعدیی، عەبدورەحیم ، شێخ ئەمینی شێخ فەتاح ، مەحروومیی ، شێخ رەزا ، حەسەنو ئامینە ، ناریی ، شێخ عەبدورەحمان[ی جانەوەرەیی] میــرزا وەلەوخـان ، مەولانا خالید ، سەید محەمەدی خانەقا ، وەلی دێـوانـــە ، قادر پاوەیـی ، عەبدولکەریم ، یوسف یاسکە ، مەحزوون ، میرزا یەعقووب ، ...

که جارێکی دیـــکەو لە رووبەکی دیکەوە چاوێکی دیـــکە بـــەم کەشکۆلەدا بخشێنینەوە چەند لایەنێکی وا دەبینین کە دەبوو وا نەبن‌و ، دەکرا بە شێوەیەکی دیکە بن‌و ، ئەو کاتە چەند ئەوەندەی ئێستە ســوودی زیاتر لەم کەشـکۆلە وەردەگیراو ، کەشـکۆلەکەیش زۆر لە ئێستەی رەنگینتر دەبـوو . لـەوانـە :

١ـ لـە هەندێك لە کەشـکۆلەکان‌دا ناوی شاعیرەکان‌و موناســەبەی وتنی شیعرەکان نووسراوەو ، بەم کارەیش زانینی مانای شیعرەکان‌و تـام‌و چێژلێوەرگرتنیان زۆر ئاسان دەبێت . بە داخەوە لەم کەشـکۆلەدا ئەم هەلە لەکیس چوەو ،ئەم لایەنە بە بایەخە بوێرراوە .

٢ ـ نەنووسین‌و جیانەکردنەوەی سەرجەمی بەرهەمی هەر شاعیرێك، وەك بڵێین کـە دەســتی کرد بـە نووسینی شیعرەکانی مەولەوی تا لێیان نەبێتەوە نەچێتە سەر شیعری شاعیرێکی دیکە . ئەمەیش لێـرەدا کـەمەو ، هەندێ جار بوە بە هۆی ئەوەی دووپات بوونەوە لە نووسینەوەی بەرهەمی یەك شاعیردا رووی داوە .

٣ ـ لەبیرکردن‌و نەنووسینی ناوی شاعیرەکان لە کاتی نـووســینی بەرهەمەکانیانا ، واتە کاتێ لە بەرهەمی شاعیرێك دەبێتـەوەو دەســت بـە بەرهەمی شاعیرێکی دیکە دەکات ، جاری وا هەیە ناوی شاعیری دوەمی

لـەبیر دەچێت‌و ، بەمەیش ئەگەر خوێنەر زۆر وریا نەبێت‌و ، شارەزای بەرهەمی شاعیرەکان نەبێت ئەوا تێکەڵبوون‌و ئاڵۆزیی روو دەدات •

ئەم کەشکۆلە دەستخەتی ژمارە (٨٢٨١)ی کتێبخانەی (دار صـدام للمخطـوطـات) ••

کەشکۆلی ئەحمەدی برالـە

- ٢ -

یەکێکی دیکە لەو سەرچاوانەی لـەم بەرگـەدا ســوودم لــێ وەرگرتووە‌و ، تا ئێستە باســیم نەدیــوەو نەبیستوە دەســتخەتــی ژمارە(٢٢٢٥٣)ی (دارصدام‌للمخطوطات)ە •

ئەم دەستخەتــە کەشکۆلێکی نایابی هەمەڕەنگــەو ، شــیعری کۆمەڵێك شاعیری کوردو فارس‌و عەرەبی تێدایــەو ، سالــی (١٢٤٥)ی کۆچیی ئەحمەدی براله نووسیویەتیەوە بۆیە منیش ناوم نا (کەشکۆلی براله) ، (٢٠٠)لاپەڕە زیاتــرەو ، کاتی خــۆی شیرازەی پساوەو دوایی که جزوبەند کراوەتەوە هەڵە لــە جزوبەندەکەیــدا کراوەو پــاش‌وپێش‌و تێکچوون‌و لەناوچوونی تێدا پەیدا بوە •

ئەم دەستخەتەیش وەك زۆر لە کەشکـۆلەکانی دیکەی سامانــی کەلەپووری ئەدەبی کوردی بەڵگەیەکی روونی زیانــی فەرەبوونەکراوەی ئەم سامانە بەنرخەیەو ، لێرەدا ناوو بەرهەمــی کۆمــەڵێك لە شاعیرانــی کورد دەبینین کە من پێ بزانم تا ئێستە نەبیستراون‌و باسیان نەکراوە •

دیارە ئەمەیش لەوانەیە مشتێك لـە خەروارێك بێـت‌و نموونەی زۆر لەمە زیاتر چاوەڕوانی بووژاندنەوە بێت •

لە ئەڵقەی (٢٨)ی زنجیرە وتــاری (بەرەو پــرۆژەی دەستخەتــە کوردی‌یەکان)دا وتارێکم لەســـەر ئەم دەســـتخەتە نووسیوەو زیاتــر ناوەرۆکەکەیم شی‌کردوەتەوە •

کەشکۆڵی محەمەد ئەمین

- ٢ -

ئەم کەشکۆڵەیش یەکێکە لە کەشکۆڵە نایابو کەموێنەکانی سەرچاوەی سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیو ، بە ژمارە (١٣٩١٦) لە کتێبخانەی (دارصدام للمخطوطات)دا جێگەی خۆی گرتوە •

مامۆستا مەلا محەمەدئەمینی بەنتا -خاکی- ئەم کەشکۆڵەی لە دەورو بەری ساڵانی (١٣٠٥-تا-١٣١٣)ی کۆچیو دوای ئەو مێژوەدا نووسیوەتەوەو ، تێکڕای کەشکۆڵەکە کە (٤٨٦)لاپەڕەیە ، چەند جێگەیەکی نەبێ کە یەك دوو هاوڕێی مامۆستا بۆ یادگار تیایاندا نوسیوە •• بە دەستخەتی مامۆستا خۆیەتی •

مامۆستا خاکی بە چوار زمان -عەرەبی ، فارسی ، تورکیی ، کوردی- کەشکۆڵەکەی نووسیوەتەوەو ، لە زمانی کوردیشدا شارەزای شێوەزارەکانی کرمانجی خوارووو ژووروو ، شێوەی گۆرانیی بووەو، کەشکۆلە رەنگینەکەی بە بەرهەمی شاعیرانو ، نووسەرانو ، حەکیمانو ، مەلایانو ، نوشتەنووسانو ، نوکتەزانانو ، فەتاحفالآنو •••تاخنیوەو، کە دەمی کەشکۆڵەکە واڵآ ئەکەیتەوە نازانی سەیری چی بکەیتو ، باسی چی بخوێنیتەوەو ، وەك دەڵێن سەری ماری کوێری تێدایە !

مامۆستا خاکی لەگەڵ ئەوەیشدا کە خۆی خەڵکی ناوچەی هەولێر بوەو ، بەشی زۆری ژیانی لەوێ بەسەر بردوە ، کەشکۆڵەکەی تایبەتی بەرهەمی زاناو نووسەرو شاعیرو •••ی ئەو ناوچە نیەو رەنگدانەوەی ئەو بابەتانەی ناو هەموو کوردستانەو ، نەك هەر کوردستان بەڵکو سنووریشی شکاندوەو ، رەنگدانەوەی ئەدەبو دابو نەریتی گەلانی دراوسێو ، بگرە دوورەدەستانیشەو ، پابەندی زێدو ، لایەنو ، یەرو ، رێبازو •••ی ناوچەیەك نیە ، لەگەڵ بەرهەمی شاعیرانی هەولێرو موکریانو

باتەو جزیرو بۆتانو...دا بەرھەمی شاعیرانو نووسەرانی ناوچەکانی: سلێمانیو ، ھەورامانو ، ئەردەڵانو ، گەرمیانو ، کرماشانو ...ی تێداکۆکردوەتەوە .

دیاردەیەك کە جێگەی سەرنجو بایەخە لەم کەشکۆڵەدا ئەوەیە کە ئەم مامۆستا بەڕێزە لە ماوەی کارکردنی لە کۆکردنەوەی کەشکۆڵەکەیدا لەو بابەتە باوو ناسراوانە لای داوەوە گەلێ بابەتی کەم وێنەی ئاخنیوەتە کەشکۆڵە پڕو پڕ بەھاکەی لەوانە : لەماوەی ئەو چەند ساڵەدا بە پیاوو ئافرەتی حەکیمی کوردستانەوە گەڕاوەو ، لێی‌پرسیونو ، ئەو داوو دەرمانانەی ئەوان بۆ گەلێ دەردو بیماری بەکاریان ھێناوەی جیاجیا نووسیوەو ، لە دوای ھەر بابەتێکیشیانەوە ناوی خاوەنەکەی نووسیوە ، بەمە ناوی کۆمەڵێك بلیمەتو بە توانای مەیدانی پزیشکیی گەلەکەمانی بۆ پاراستووین کە ڕەنگە ـ لەم کەشکۆڵەدا نەبێ ـ کەس ناوی نەبیستبێو نەیانزانێ .

پێوانەی ئەم کەشکۆڵەیش (۲۰×۱۲) یەو لاپەڕەی (۱۸)دێڕو زیاترو کەمتری تێدایە .

کەشکۆڵی گەلاڵە

— ٤ —

ئەم کەشکۆڵە پاشماوەی کەشکۆڵێکی نایابی سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردی‌یەو ، لە کتێبخانەی (دارصدام‌للمخطوطات)دا لە ژێر ژمارە (۱۱۸۰۱)دا پارێزراوە .

ئەم کەشکۆڵە ئێستە (۱۹۲) لاپەڕەی ماوە ، بەڵام بە گوێرەی چەند بەڵگەیەك کە دەیاننووسم وای بۆ دەچم کە کاتی خۆی زۆر لەمەی کە ماوە زیاتر بووبێ ، چونکە :

یەکەم : ئەو ژمارانە کە بۆ لاپەڕەکانی دانراون تازەو ، بە قەڵەمی

لاپەڕەكانی (١١ × ١٩) و ، لاپەڕەی وا هەیە (١٥) دێڕی تێدایەو لاپەڕەی وایش هەیە (١٢) دێڕی تێدایەو ، لاپەڕەی وایش هەیە (١٨)و واتە کەمو زۆریی لە ژمارەی دێڕەكانی لاپەڕەكاندا هەیە •

کەشکۆلی عەبدوڕەحمان

– • –

ئـەم کەشکۆلـە دەسـتخەتی ژمـارە (٣٠٩٣٠)ی کتێبخانەی (دارصدام‌للمخطوطات)و ، لە شێوەی (بەیاض)دا نووسراوەتەوە

پێوانەکەی (١٩×١٠)و ژمارەی دێـڕی لاپەڕەكانی وەك یەك نیە • مێژووی نووسینەوەی دەستخەتەکەیش بە روونی نازانین ، بە گوێـرەی شیعری ئەو شاعیرانەی نـاوو شیعریان لە دەستخەتەکەدایە دەبێ تەمەنـی کەشکۆلەکە (٨٠ــ٩٠)ساڵ بێت •

دوو سێ کەس کاریـان لـە نووسینەوەی کەشکۆلەکەدا کـردوە ، یەکێکیان ناوی (محەمەدصالح)بوە ،ئەمەیان تا ئـەندازەیەك خەتی خـۆش بوەو ، خوێندەوار دیارە • ئەوی دیکەیان ناوی (عورمەر ئەربیلی)یە ، ئـەم نووسەرە کۆلکەخوێندەوار بوەو ، خەتیشی ناخـۆش بوە بە داخــەوە ، کەشکۆلەکە جێگەی متمانە نیەو ، هەڵەی زۆری تێدایـەو نوسخەیەکـی دیکە نەبێ کە پاڵپشتی ئەمەی پێ بکرێ سوودێکی ئەوتۆ نابەخشێ •

لەم کەشکۆلەدا ناوی چەند شاعیرێکی کورد هاتوە ، من پێ بزانـم، تا ئێستە شیعریان بڵاو نەکراوەتەوەو ، چینی خوێندەواری ئەم سەرردەمـە ناویان نەبیستوون •

کەشکۆلەکە (١٨٠) لاپــەڕەیەو ، شیعری ئەم شاعیرە کوردانــەی تێدایە : زەبوونیی ، میرزا شەفیع ، ئەحمــەدی کۆر ، مەلا وەلەوخــان ، طالیع ، مەخمووریی ، وەلی‌دێوانە ، کوردی ، رەنجووری ، نالی ، فەقــێ

رەصاص نووسراونو ، رەنگە کاتی فرۆشتنی کەشکۆڵەکە ئەو ژمارانەی بۆ دانرابێتو ، کاتی خۆی ئەو ژمارانە نەبووبن •

دوەم : لە شیعرەکانی (نالی)دا وا دەردەکەوێ کە پێشتر بەش بەش بوەو ، بە بینێکی درێژەوە مشت لە نووسینەوەیان گیراوەو ، لەوانەیە هەموو – یان بەشی زۆری – شیعرەکانی ئەم شاعیرەی تێدا بووبێت ، چونکە لە جێگەیەکدا نووسراوە : (باب الهاء)و دوای ئەوە ئیتر ئەو شێوە نابینین •

سێیەم : لە سەرەتای شیعرەکانی(سالم)دا نووسراوە: (کلیات‌سالم)بەڵام ئەوەی لە کەشکۆڵەکەدایە هەموو شیعرەکانی سالم نیە •

چوارەم : ئەو ژمارانەی کە لەسەر لاپەڕەکان نووسراون شپرزەنو زنجیرەیان تێکچوەو ، لە چەند جێگەدا سەرەتای پارچە شیعر دیارەو ، بە برانەوەی لاپەڕەکە پارچە شیعرەکەیش ناکام دەبێتو ، لاپەڕەی دوایی شتێکی دیکەی تێدایە کە پەیوەندیی بەمەوە نیە •

ئەم کەشکۆلە بەرهەمی ئەم شاعیرانەی تێدایە : کوردی ،نالی سالم ، حەریق ، ئاهی ، خەستە ، کەیفی ، مەحوی ، صابیری •

لە کۆتایی ئەم کەشکۆڵەدا نووسراوە کە مەلا محەمەدڕەشیدی کوڕی مەلا عەبدوڵڵای گەڵاڵە لە مێژووی (١٣١٩)ی‌کدا لەبەر خاتری برای بەڕێزو خۆشەویستی مەلا محەمەد شەریف نووسیویەتیەوە • بەڵام لە لاپەڕە ٦٩دا کە شیعرەکانی ئاهی تەواو دەبن نووسراوە :«تمت از ید حقیر سراپا تقصیر عبدالله الکلالەء غفر الله له ولوالدیه ولناظریه • آمین» لەمەوە دەردەکەوێت کە کەشکۆڵەکە کەشکۆڵی مەلا عەبدوڵڵای گەڵاڵە بوەو ، پاش خۆی لای نەوەکانی ماوەتەوە ، نەوەکانیشی ڕێگەی باوکی خۆیان ونەکردوەو ، ئەدەب‌دۆستو شەیدای بەرهەمی شاعیرانی کورد بوون •

کەشکۆڵەکە لە سەر شێوەی (بەیاض) نووسراوەتەوەو ، پێوانەی

عەبدوللا ، عەلی ، شێخ‌ڕەزا ، فونوونی ، خانای قوبادی ، یێسارانی ، مەولەوی ، حاجی ... جگە لەمانەیش بەرهەمی چەند شاعیری فارسی تێدایە .

سەرەتای ئەم کەشکۆلە مەولوودنامەکەی شێخ حسەینی قازی‌یە ، کۆتایی‌یەکەیشی ، کە خۆی لە خۆیدا ناتەواوە ، بەم پارچە شیعرەدێت:

(یارسول‌الله) دڵ جە غەم خەستەم
مەعلوول بە عیللەت عیصیانەن جەستەم
پشت بە بار غەم هیجران شکستەم
پایەی عیصیانم جە حەد وێەردەن
غەیر جە بەدکاری خاسیم نەکەردەن
بەو شاکە قەییووم قایم بە ذاتەن
میزان جە وەزن گونای من ماتەن
جەهەنەم جە تاوم شین‌و زاریشەن
جە خەوف گونام بێ‌قەراریشەن
جەحیم جە کردەم [سارختشن!]
جە دیدار من حاشای سەختشەن
ساعیقەی سەقەر جە نامش کەفتەن
جەو ساوە سەدای گونام ژنەفتەن
هەرکەسێ چون من گوناش بۆ (!)
مبۆ جە مەحشەر [حاشی‌حشی!] بۆ
موهیم لوطف تۆ سەیید موختار
پەنای عاصیان بەندەی گونەهکار
بە بێ سەرپۆشی خانە پڕ طەریق(!)
بە تۆ مبەخشان خەڵقان رۆی مەحشەر

وەرنە رووگەردان رۆی قیامەتم
شەرمەندەی دیوان قابی رەحمەتم

(زبرەمحمدصالح)

ئەم کەشکۆلە جگە لەوەی کە ناوی ئەو دوو نووسەرەی تێدایـــە ، لە چەند جێگەدا مۆری (عبدالرحمن)ێکـــی پێوەیـە ، بۆیــە نـــاوی (کەشکۆلی عەبدوڕەحمان)م بۆ دانا • دوا دەسیش کە ئـــەم کـەشکۆلەی دیوە ، پێش ئەوەی لەم کتێبخانەدا بگیرسێتەوە ، دەستی فاضیل فەتحولــلا عەبدولعەزیز محەمەدێك بوە ، هەر لە پالی ناوی ئـــەم دوو کەسەیشـــدا یادگاری (صالحجاف)ێك دەبینرێت •

کەشکۆلی شـێخ مەحمـوود

– ٦ –

ئەم کەشکۆلــە دەســــتخـەتـی ژمـــارە(١٦٦٨٩)ی کتێبخانەی (دارصدامللمخطوطات)و ، ناوی لێ نەنرابـوو ، بەلاَم من دوای ئـــەوەی دیم لە کۆتاییدا محەمەد ناوێك ئەڵێ : لە بەر خاتـــری مامۆستام شـێخ مەحمود نووسیمەوە ، ناوم نا (کەشکۆلی شێخ مەحموود) •

ئـەم کەشکۆلــە نزیکەی (٢٠٠) لاپـەڕەیەو بـە بابـەتی هەمەجـۆر لە:نامەو ، بابەتی ئاینیو ، دۆعاو •••ئاخنراوە • بایەخێکی زۆری بە نامەکانی مەولانا خالیدو شێخانی طەریقەی نەقشبەندی تێـدا دراوەو ، بە خەتێکی جوانو راستو دروست نووسراوەتەوەو ، یەك دوو نامەیم لەگەڵ نامەکانی ناو (یادیمەردان)ی مامۆسـتا مەلا عەبـدولکەریمیمودەڕیســدا بـەراورد کرد بۆم دەرکەوت کە ئەم نوسخە گەلێ جار لە ســـەرچـــاوەکانی ئەوێ پوختو رەوانترە •

پێوانـەی ئـەم کەشکۆلە (٢٠×١٣)یەو ، ژماری دێڕەکـان کـە لـە لاپەڕەکاندا نووسراون وەك یەك نیەو ، بە زۆریی لاپــەڕەی (٢٠)دێـــڕو زیاترو کەمتری تێدایە •

کێبەرکێ یان لاسایی کردنەوەو بیرۆك لەیەکتر وەرگرتن

ئەوەتی خولیای کۆکردنەوەی کەلەپووری ئەدەبی کوردیو بەرهەمی شاعیرانی کۆنمان کەوتوەتە مێشکمو ، وردەوردە لەم بوارەدا خەریك بووم هەستم بە لەیەکچوونو نزیکی بیرو مانا لە نێوان بەرهەمی شاعیراندا کردوەو ، هەر لە یەکەم قۆناغی بڵاوکردنەوەی بەرهەمی شاعیرانیشەوە ئەم راستیەم درکاندوە .

ئـەم باسە ـوەك زۆر لە باسەکانی دیکەی ئەدەبی کوردیـ هێشتا هیچی ئەوتۆی بۆ نەکراوەو ، کەسم نەدیوە قووڵ لەم بوارەدا ڕۆچووبێو بە نموونەی جۆراوجۆرو ، لێکۆڵینەوەی پشت بەستوو بە بەڵگەو بناغەی پتەوو سەرچاوەی باوەڕپێکراو ئەم لایەنەی شیو یەکالا کردبێتەوە ، منیش کە لێرەدا لە دەرگای ئەم بابەتە دەدەم بە هیوای ئەوەوە لێی نادەم کە لەم دەرفەتەدا قووڵ دەست داگرمو باسەکە یەکسەرە بکەمەوە . بەڵام ئەوەندە هەیە لەم ماوەدا کە خەریکی کۆکردنەوەی بەرهەمی شاعیران بوومو کەشکۆڵەو کەشکۆڵی زۆرم کردوەو ، شیعری جیاجیای کۆمەڵێك لە شاعیرانمانم دیوەو ، هەندێکیانم یەکخستوەو هەڵمسەنگاندوون زیاتر ئاسۆی ئەم باسە لە جاران بە روونی دەبینمو ، نموونەگەلی فرەترم بەدەستەوەیەو ، رەساتر دەتوانم ، بۆ ئەمەولا ، کەرەسەی ئەم بابەتە دیاری بکەم .

لە سەرەتای بەرگی یەکەمی ئەم پرۆژەدا ـکەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیـ باسی ئەوەم کرد کە کاری من لەم قۆناغەدا وەك دروێنەو

کۆکردنەوەی بەروبوومی کشتوکاڵو خەرمانداناں وایەو ، بەشی خەرمانکوتانو ، شەنوکەوکردنو ، خەرمانهەڵگرتن ، بۆ هەڵو دەرفەتێکی دیکە هەڵدەگرین • هەر لەبەر ئەمەیش بوە زۆر بە پێویستم نەزانیێ ـ خۆم لە لێکۆڵینەوەو لێکدانەوەی دەقو بابەتەکانی ناو بەرگەکانی پێشوو لاداوەو ، بە کۆکردنەوەو بڵاوکردنەوەیان دەستبەردار بووم •

بەڵام کاتێ وا هەیە بابەتو دەقێ وا دێتەپێشەوە ئەگەر هەندێك روون نەکرێتەوەو ، لایەنە جۆراوجۆرەکانی باس نەکرێن لەوانەیە ئەو هەلە لەکیس بچێ کە ئەو بابەتانە سوودی خۆیان بگەیەننو ، هەندێ لەوماناو مەبەستانە کە لەو بابەتانە وەردەگیرێن بەسەر بەشێك لە خوێنەراندا برۆنو ، دواتریش ئەو دەرفەتە نەگونجێتەوە کە وەك پێویست لەسەریان بنووسرێ •

ئەوەی من گەلێ جار هەستم پێکردوەو چەند جاریش لە بواری خۆیدا باسم کردوە ئەوەیە شاعیرانی پێشوومان شێوەیەکی تایبەتیی خۆیان لە کێبەرکێو نواندنی تواناو دەستەڵاتی بیرو قەڵەمیاندا هەبوەو ، ئەوەی لای گەلانی دیکە بە (سرقات‌شعریة)شیعردزین دادەنرێت لای ئەمان روانگەیەکی دیکەی هەیەو ، وەك لەم نموونانەدا کە دەیانهێنمەوە دەردەکەوێت ، ئەوە بە لەکە دانەنراوە کە شاعیرێك ماناو مەبەستی شاعیرێکی دیکە ، هەر بە وشەو کێشو سەرواکانی ئەوەوە بێنێ ، بە مەرجێ ئەوە ئەم بتوانێ لە هەندێ روەوە رواڵەتێکی تازە ، یان مانایەکی ناسکتر بە لایەنێ ، یان چەند لایەنێکی ئەو ماناو مەبەستە بدات کە شاعیری پێشوو ئەسپی بیری خۆی تیا تاوداوە •

لێرە بە دواوە چەند دەق دەخوێنیتەوە کە هەر یەکێکیان دەقی شاعیرێکەو رەنگە هەر یەکتریشیان نەدیبێ ، بەڵام لەوانەیە ئاگایان لە شیعرو بابەتو بەرهەمی یەکتر بووبێو ، ئەوەی دوایی ویستبێتی شان

له شانی ئەوەی پێش خۆی بداو ، کێبەرکێی لەگەڵ بکــاو ، ئــەوەی دواتریش لەگەڵ ئەوەی پێش خــۆی‌دا ...ئێمە سەرنج بۆ مەبەستەکــە رادەکێشین‌و ، نموونەکان دەخەینــە روو ئیتر هەڵسەنگاندنیان‌و ، باســـی ئەوەی کامیان گۆی هونەری لە کامیان بردوەتەوە ئەخەینە ئەستۆی چین‌و بەرەی ئەمەولای رۆشنبیرانمان .

یەکەم نموونەی ئەم مەبەستە بەرهەمی چوار شاعیرمانە کــە بە پــێی ئاگاداری من دوانیان تا ئێستە بــــڵاونەکــراونــەتــەوەو ، دوانیشــــیان بڵاوکراونەتەوە ، بۆ ئەوەی هەر چوار دەقەکــە بەیەکەوە لە بەردەســـتی خوێنەراندا بن ، دوانە بڵاوکـــراوەکەیشـــ لێرەدا جـــارێکی دیکـــە بڵاودەکەینەوە .

دوای ئەوەیش کە لەم دەرفەتەدا چەند نموونەی باسەکە دەخەمە روو مانای ئەوە نیە ئەمە هەموو ئەو بابەتانەیە کە دەیانزانم‌و لە بەردەستدان ، بەڵکـــو دەمەوێ ئەوە لە خوێنەری ئازیز نەشارمەوە کە گەلێ نموونەی دیکە لــە دەستدان‌و ، جارجار لە پەراوێزەوە ئاماژە بۆ هەندێکیان دەکــەم‌و ، لێرەدا پێشەکی وەك نموونە خوێنەری ئازیز بۆ لای بابەتگەلی دیکە رێنــومایی دەکەم‌و ، خۆی دەتوانێ بە هەندێ پشکنین‌و ماندوبوون وێنەی زۆریــــان لێ کۆبکاتەوە ، لەو بابەتانە : بای شەمــاڵ ، نەوسوەیل‌و بەهاروگـــــوڵ‌و باخ‌رازاندنەوە ، زیارەتی شەخس‌و مەشایەخ ، راووشکار .

مەلا مصطەفای بێسارانی[1]

ئیمشەو ئاهیرێ گڕ بەست نە دەروون
بڵێسەش یاوا وە سەقف گەردوون

---

(١) شایانی باســــە ئــەم پــارچــە شــیعرە دووجار لــە لایەن مامۆستا عوثمان‌هەورامی‌یەوە لە ژمارە(١٤٢)ی (بەیان) و (٣٦)ی (رەنگین)دا بێ جیاوازی‌و دەستکاریی لە وەڵامی پرسیارێکی پیرەمێردا بڵاوکراوەتەوە.

جه کۆکۆی ئاهیر ، جه بڵێسەی نار
ستێزام چون بەرق هەر کەردم هاوار
جه هاوار هاوار شفاو لاڵەی من
جه هەی‌ئاو ! هەی‌ئاو ! شینو زاڵەی من
تمەز مشنەوێ یەك خوداتەرسێ
موسوڵمان صیفەت ، راگەی حەق پەرسێ
ماوەرۆ گۆزەی نەفت (بیت‌المال)
مشانۆ وە رووی گڕبەستەی شەماڵ
پێسە مزانۆ یە گۆزەی ئاوەن
تمەز گۆزەی نەفت کۆی تەوەن‌تاوەن
گۆزەی نەفتش کەرد وە بڵێسەم‌دا
قرچەی گۆزەی نەفت یەند ستێزەم‌دا
هەرتا کە سەحەر هەر سۆزام بە سۆز
سەحەر سفتەی کۆم با بەردش چون تۆز
هەرکەس وێنەی من ئیقباڵش چەفتەن
مواچۆ : هەی‌ئاو ! نەصیبش نەفتەن !

رەنجووری

ئیمشەو جه نەحسیو سیایی چارەم
گوشاد بی پەردەی قاپیی پەژارەم
هەر یەند خەیاڵان دەروونم تاودا
ناغافڵ خێزا گڕەم جه ناودا
جه گڕەی ئایر بەرز بڵێزە
دەرلاد هەوام سەند وە صەد ستێزە
جه بەرزیی بڵێس گڕبەستەی تاوم
جه هەی‌داد ، هەی‌داد ! هەی‌ئاو ، هەی‌ئاوم

تەمز ئاوایی جە سەر تا پایین
گشت میان بێدار جە خاو شیرین
میان موینان کوورەیێ وە تاو
دەو مدەن وە دەو پەی ئاوردەی ئاو
وەر جە گشت کەسان نەزان حالەیێ
دنیا نەدیدەی چواردەسالەیێ
جەلدو چاپوکخێز بەرمێۆ نە خاو
چون طەیر تیژباڵ دەو مدۆ پەی ئاو
مێۆ موینۆ ها گۆزێ کەوتەن
مواچۆ ئاوەن ، تەمز ئەو نەفتەن !
وە دەس ئیشارەت وە زوان لالأم :
هەی نەفتەن هەی‌نەفت ! مەشنە وە بالأم !
جە نەحسیی طالەم هەرچەند واتم نەفت
ئەو ئاما وە لام ، صەدای من نەشنەفت
دەس بەرد وە باڵا گۆزەی نەفتش شەند
بلێسەی بەرزم ئەوج هەوا سەند
شەو بی وە شوعلەی چراخان نوور
من گرم تاو بەست چون تاو تەنوور
تا سەحەر سۆزام من بەی نەفتەوە
بلێسەم گر بەست هەی نەسرەفتەوە
سەحەر سفتەی مۆم چون چلۆسك دار
بی وە زووخالین وامەندەی هەوار
(رەنجووری !)· هەرکەس دڵدا وە خەیاڵ
ئاخر سەرتاپاش مبۆ وە زووخاڵ(۱)

---

(۱) بړوانە : محەمەدعەلی قەرەداغی ، دیوانی رەنجووری ، چاپخانـــەی (آفاق عربیة) سالی : ۱۹۸۳ ل : ۸۳ .

معدومی در ردیف فرموده[1]

ئیمشەو ئاهیرێ گڕ بەست نە دەروون
بلێسەش یاوا بە سەقف گەردوون
جە گڕەی ئاهیر ، جە بلێسەی نار
سۆزیام بە سۆز هەر کەردم هاوار
جە کلپەی ئاهیر جە بلێسەی تـاوم
جە هاوار ، هاوار ، هەیئاو ! ئاوم !
تمەز ئاوایی جە سەر تا پـایین
گشت مبان بێدار جە خاو شیرین
زووتر جە گشت کەس یەك نەزانحالێ
دنیانەدیدەی چواردەســالێ
بە چوستو چاپوك هۆرێزا بە تاو
هەلمەت مبەردش پەی ئاوردەی ئـاو
مدیۆ موینۆ گۆزەیێ کەفتەن
مواچۆ ئاوەن ، تمەز یـە نەفتەن
ماوەرۆ گۆزەی نەفت (بیت المال)
شانۆش بـە ئاهیر گڕبەستەی شەماڵ
هەر جە دوور ئاما من بۆش شنەفتم
زانام مەرگ من ، وە کۆسدا کەفتم
بـە دەست ئیشارەت بە زوبان لالأم :
هەی نەفتەن !هەینەفت ! مەشان وە بالاّم
جە بەدبەختیی من ، هەم ستارەی چەفت
گۆش نەبی وە دەنگ ، صەدای من نەشنەفت

---

1) واته (مەولەوی)ش لەسەر شێوەی ئەو فەرموویەتی .

دەست بەرد وە هەوا[1] گۆزەی نەفتش شەند
بەتەر بلێسەم دوودو ئاهیر سەند
گۆزەی نەفتش شەند وە بلێسەمدا
بە قرچەی ئاهیر خاص ستێزەمدا
ئەو شەو سۆزیام من بەو نەفتەوە
بەرزیی بلێسەم هەر نەسرەفتەوە
ئەو شەو تا سەحەر سۆزیام بە سۆز
سەحەر سفتەی سۆم با بەردش چون تۆز
هەرکەس وێنەی من ئیقبالش چەفتەن
نەواچۆ هەی ئاو ، نەصیبش نەفتەن[2]

باباشێخی بێبارانی[3]

ئیمشەو ئاهیرێ گڕبەست نە دەروون
بلێسەش یاوا بە سەقف گەردوون
جە کرپەی ئاهیر ، جە بلێسەی تاوم
جە هاوار هاوار ، هەی ئاو ! هەی ئاوم !
جە کرپەی ئاهیر جە بلێسەی نـار
هەر سۆزام بە سۆز هەر کردم هاوار
جە هاوار هاوار ، شفاو لالەی من
جە هەی ئاو هەی ئاو ، شینو زالەی من
تمەز مشنەوۆ یەك خوداتەرسێ

---

(١) لێرەدا (وەو = وەهەو) بوو من (ا) یەکەم بۆ زیاد کرد .
(٢) ئەم پارچە لە لاپەڕە (٢٩٤)ی کەشکۆلەکەی (قادری سـەلەسیی) وەرگیراوە .
(٣) لە لاپەڕە (١١٢)ی کەشکۆلی (قادری سەلەسیی) وەرگیراوە .

موسولمان صیفەت راگەی حەق پەرسێ
ماوەرۆ گۆزەی نەفت (بیت المال)
مشانۆ وە رووی گڕبەستەی شەماڵ
گۆزەی نەفتش کەرد وە بڵێسەمدا
قرچەی گۆزەی نەفت هەر ستێزەمدا
هەرکەس وێنەی من ئیقباڵش چەفتەن
من واچووم هەی ئاو نەصیبش نەفتەن
من کۆی نەفتینم [تو ئاهر بەست !]
[... رانـــام کەرد بەست !]
گڕ بڵێسەش بەست هانام کەرد بە شار
دیم کە پەیدا بی هەزارێ گیاندار
هەر یەک جە لایێ ئاو وەنەم شانا
هەر چەند ئاما گڕ پرشنگ مشانا
ناگاە پەیدا بی قیبلەی من جە دوور
مدا وە سەردا موات : هەی کۆی طوور
چون ئاهووی خوتەن ئاما جە لاوە
دەست دا وە ئاودا سفتەم کوشتاوە

نموونەیەکی دیکە

ئەمەیش نموونەیەکی دیکەی کێبەرکێ لە نێوان (خانا)و(مەحرووم)و یەک دوو شاعیری دیکەدا کە کاتی خۆی لە (هاوکاری)[1]دا بڵاوکردەوە ، ئێستەیش بۆ ئەوەی لەم جێگەدا رووناکییەکی باشتر بە مەبەستەکە بدات دەیخەمەوە روو :

---

(١) بڕوانە : جارێکی دیکە مەحرووم بەربەرەکانی خانا دەکا ، محەمەدعەلی قەرەداغی ، هاوکاری ژمارە ٤٥١ ، ١٩٧٨/١٢/٤ .

(خانا) دەڵێ :

خەدەنگ غەمزەی وەنەوشە خاڵان
حەربەی نیم نیگای نازك نەوهاڵان
ئەر بگنۆ وە سەنگ کۆی سەخت خارا
مکەرۆش وە گەرد وە بێ مودارا

(مەحرووم)یش بەم شێوە لەم مانادا خۆی نواندوە :

مەخمووری دیدەی قەطرانی خاڵان
نیم نیگای موژەی گەردەن غەزاڵان
ئەر بگنۆ وە هەرد قوللەی کۆی (پڕاو)
وە ذات موطڵەق مکەرۆش بە ئاو

هەر لەو دەسخەتەدا کە ئەم شیعرانەم لێ وەرگرت نموونەی دوو چوارخشتەکیی دیکەیش هەیە هەر لەم بابەتەنو بوونیان لێرەدا بێ سوود نیـیە :

چوارخشتەکیی یەکەم :

زڕەی زریزەی بازوو خڕخاڵان
پەشێویی شێوەی پەشێودەساڵان
ئەر بگنۆ وە نەجد قوللەی پڕ خەطەر
مکەرۆش وە تۆز باد بوردەی سەحەر

چوارخشتەکیی دووەم :

زەڕە جە زووخاو دەرد دەروونم
تاف سەیل هەرس دیدەی پڕ هوونم
ئەر بگنۆ وە کاو قوللەی (شاهۆکۆ)
وە ذات بێچوون تاوتۆش جە تۆ

ئەوەی دەبێ لێرەدا بگوترێ ئەوەیە کە ئەم دوو نموونە ناوی کەسیان بە سەرەوە نییەو ، تەنها (ولە)یەکیان لەسەر نووسراوە ، کە وا دەگەیەنێ

ەر هی ئەو شاعیرانە بن ، بەڵام ئەمە دروست نی‌یە ، چونکە هەر لە ناو ەمانەدا ئەو دوو بەیتەی (خانا)یش نووسراوە کە لێرە بە دواوە لەگەڵ ەرەبەرەکانێ‌یەکەی (مەحرووم)و هەڵسەنگاندنەکەی (مەولەوی) لەسەر ەردوکیان ، وەك نموونەیەکی دیکە ، بڵاویاندەکەینەوە .

شیعرەکانی خانا :

بەرق سەیف ناز ئەبرۆخەمینان
عەکس ماوی‌خاڵ خورشیدجەمینان
ئەر بکنۆ وە کۆی قوللەی قەزاڵە
مەکەرۆش وە بووڵ سفتەی صەدساڵە

(مەحرووم)یش ئاوا بەربەرەکانێ شیعرەکانی (خانا)ی کردومو اردوویەتی بۆ (مەولەوی) تا رای خۆی دەربڕێ‌و بزانێ کامیان ەرکەوتووترن :

بەرق بەرقەی ناز عیشوەفرۆشان
چەخماخەی لەنجەی تەڵانەگۆشان
بزیسکەی نیگای دیدە شابازان
بریقەی غەمزەی شەکەرین رازان
ئەر بکنۆ وە سەنگ جای تەجەللای نوور
مەکەرۆش وە گەرد چون سورمەی کۆی توور
(مەعدووم!) راس(خانا) سۆزان عەشق بی
کەی وێنەی (مەحرووم) هەر عەشقش مەشق بی ؟

(مەولەوی)یش ، کە لەسەر داوای (مەحرووم) هەڵسەنگاندنی هەردوو دەقەکەی خراوەتە ئەستۆ ، بەم جۆرە رای خۆی دەربارەیان دەربڕیوە :

نەوباوەی خەیاڵ (مەحرووم) دانا
رەدیف لەطیف ظەریف (خانا)

یاوا ، وه دیدەی کەم بینام ساوا
جه نەو بینایی پەی دیدەم یاوا
پەیڕەوی (خانا)ت یاد ئاوەردە بێ
ئەو ئەسڵ و وێت فەرع حەساو کەردە بێ
لاکین زادەی طەبع بۆ عەنبەرینت
دەسڕێسەکەی فیکر بیکر شیرینت
پەسەندیدەی فام عەقڵ دانا بێ
خاستەر جه خەیاڵ خاصەی (خانا)بێ
زیادە پەی فەرع وه سەر ئەسڵەدا
خاصەی واتەی تۆن جەی سەرفەصڵەدا

نموونەیەکی دیکە :

ئەمەیش نموونەیەکی دیکەیە لە نێوان مەولەوی و مەلا (قاسم)ناوێکدا کە کاتی خۆی بلاوم‌کردووەتەوە[1] ، وا لێرەدا بۆ زیاترتیشک‌خستنە سەر مەسەلەکەو ، بۆ ئەوەی باش و ئاسانتر دەست خوێنەر بکەوێ جارێکی دیکە تۆماری دەکەمەوە :

مەولەوی دەڵێت :

تەرسوون ئەر بەدەن ڕەقیب‌دڵ‌سەرد
کەردش وه تووتیا ئاسیای چەپ‌گەرد
وەخت تەماشای ئەو بەرگوزیدەم
شەماڵ بشانۆ گەردش نه دیدەم

مەلا (قاسم)یش ئاوا بەربەرەکانی (مەولەوی) کردوە :

تەرسوون ئەر ئازیز جه پڕمەیلی وێش
کیانۆ نامەی ئەرلای خەستەی وێش

---

(١) بروانە : هاوکاری ، ژمارە (٤٣٦) ١٩٧٨/٨/٧ .

جەو دەمدا رەقیب جە حەسرەت بۆ گەرد
شەماڵ پەیاپەی بەرۆش نە رووی هەرد
وەقت تەماشای نامەی ئازیزم
شەماڵ بشانۆش دیدەی هوونڕیزم

لاســـایی‌کردنـەوەیەکی دیکـەیش :

لە کەشکۆلی (سەلەسی)دا پارچەیەك شیعرم بە ناوی (مەلا عەزیزی نەغەدەیی)یەوە دۆزیەوە ، بە پێی ئاگاداری من بڵاونەکراوەتەوە، نووسیمەوەو پاكنووسم کرد ، دوایی پارچەیەك شیعری هەمان شێوەو ڕێبازم لـە ژێـر ناوی (سەید محەمەدی خانەقا)دا دۆزیەوە ، ئەویشم نووسیەوە ، بەڵام دوایی کە ورد گەڕام دەبینم بە بێ ناوی کەس لە گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ)[1]دا بڵاوم کردوەتەوە ، لە بەر ئەوەی ئەم دوو نموونەی لاسایی‌کردنەوەیش یەك بخەمەو ، لێرەیشدا ناوی شاعیرەکەی بـە سەرەوەیە ، جارێکی دیکـە بڵاوی دەکەمەوەو ، لە خواریشەوە سووکە بەراوردێکی هەردوو نوسخەکە دەکەمەو ، بۆ نوسخەکەی (ڕۆشنبیری‌نوێ)پیتی (ع) دادەنێم .

دەبێ ئـەوەیش نەبـوێـرم کـــە ئـەم پارچەی (سەیدی خانەقا) دوو جار لـە کەشـکۆلی (سەلەسی)دا نووسراوە ، جارێك بـە نـــاوی سەید محەمەدی خانەقاوەو ، جاری دوایی بێ ناوی کەس ، بـەڵام جـارە دواییەکە ـ لەگەڵ کەمێك جیاوازیدا ـ وەك دەقی چاپەکە وایە .

سەید محەمەدی خانەقا

چـراخـم دینـت
نەقشەن نەرووی دڵ ئارەزووی دینت
بەرقەی[2] کارخانەی ئوستاد جەمینت
سیاتەر جە دووی قەیس دەردینت

---

(١) بڕوانە : ڕۆشنبیری‌نوێ ، ژمارە (٧٥) تەمووزی (١٩٧٩) .
(٢) بەرقەی(ع)بریقە

لادەر جە صەفحەی بەیضای جەمینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

نازك ورشەی خۆی گۆنای گوڵڕەنگت
نازك لارو لەنج غەمزەو نازەکەت
نازك ورشەی خۆی گۆنای گوڵڕەنگت
نازك پرشەی چەرخ دیدەی سێوەنگت
نازك ئەگریجەی پای عەرەقچینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت[٣]

★ ★ ★

تیر نیم‌نیگای گۆشەی چاوەکەت
گوزەر کەرد نە جەرگ[٤] دڵ‌کەواوەکەت
ئەلحەق بینا ویم[٥]نەونەمام نۆ
ئارۆ نیم‌نیگای دیدەی مەست تۆ
ئیحیا کەردەوە خەستەی خەمینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

وەختێ بەو مەخصەل[٦] گۆنای لالەوە
بەو تەرتیب تیپ زەنگیی خالەوە
مەخرامیاوە پاینەی[٧] وە نەرم

---

(٣) لیر(ع)ئەرك .
(٤) گوزەرکەرد نە جەرگ (ع)سەندە بی حەیات .
(٥) بینا ویم (ع) بینایم
(٦) بەو مەخصەل (ع)وەو مەحفەل .
(٧) پاینەی (ع)پا منیا .

پەیاپەی مەوات وە بانگ بێ شەرم :
صۆفیو مەلاو شێخ شەیدان پەی دینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

باقی نازاران صوراحیی گەردەن
هەرکەس کەسێوەش بەردەن وە مەردەن[٨]
بەڵام ئەی شێوە ، ئەی شیشەگەردەن
هەزارکەس چون من بەردەن وە مەردەن
سا چون وەی طەورەن [طرزوانیت !]
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

گوڵ خجڵ نە رووی نازكطەرز تۆن
عەرعەر حەلقەگۆش باڵای بەرز تۆن
ئاهوو شەرمەندەی دیدەی باز[٩]تۆن
عالەم[١٠] ئاوارەی غەمزەو ناز تۆن
پێچ دا وە ماران زولف چینچینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

باز [بیانباز !] [١١] باڵای شەنگ تۆن
مەزەی رێزەی راز غونچەی [١٢]تەنگ تۆن

---

(٨) هەرکەس...تاد (ع)هەرکەسێ کەسێش سەودایی کەردەن .
(٩) باز (ع) مەست .
(١٠) عالەم...(ع)چون من دلداران دڵ پابەست تۆن
(١١) باز[بێانباز](ع)ناز بێ ئەنداز
(١٢) تەنگ ئەم وشە لە لای من کەوتبوو لە (ع)مان وەرگرت .

نازکیی لالەی گزنای ئەحمەریی
ئینس‌و جین‌و وەحش[١٣] فریشتەو پەریی
کەردەن وەھامراز[١٤] قەیس دەردینت[١٥]
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

ئازیزم تانەی گرۆی بێ دەردان
ئاهیرێ نە تۆی دەروونم بەردان
بنمانە جەبین[١٦] بەدر جەبھەی وێت
من ئاسا بەلکم شەیدابان پەرێت
بەلام پەشێوەن زولف موشکینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

یەك رۆ جە ناکاو جـە صوب سەحەردا
پەنجەرەی ئەیوان مەشریقیی هۆردا
هەوادا پەردەی رووی صەفحەی جەمین
خێزا واوەیلای گرۆی موذنیبین
ماشەللا جە شەوق بەیضای جەمینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

ملا عزیز نغدی

قیبلەم بۆی شنۆی زولف چین‌چینت
ئەگریجەو پەرچەم بۆی عەنبەرینت

---

(١٣) وەحش(ع) طەیر .
(١٤) هامراز (ع) هامدەرد .
(١٥) دەردینت (ع)خەمگینت .
(١٦) جەبین (ع) پێشان ، ئەم نیوەبەیتەو نیوە بەیتی پێشوو لە لای (ع) پاش‌و پێشـــن .

شۆڵەی شەرارەی شەمس جەمینت
لەرەی شەمامەی سینەی سیمینت
بەردەن وە مەردەن بەندەی خەمینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

تاسەی تای گیسووی نازك خێزەكەت
ئارەزووی دیدەی خەدەنگ ڕێزەكەت
بۆی كاڵای باڵای عەرعەرپێزەكەت
سەر گۆنای گوڵگوون عەطرامێزەكەت
گرۆەستەن یانەی موبتەلای دینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

سەر طەرزو سەر سەرو سەر باغچەی باغان
دەرمان زامان دمروون پڕداخان
سەركردەی فیرقەی نازك ئەندازان
سەردەلیلەی ڕەم دیدە شەهبازان
سۆچنات سۆچیای شەمس جەمینت
فەلەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

ئازیزم گەردەن صوراحیی بێ گەرد
چەنی نەنالیی چەنی ئێش سەرد !
وەصلت پەی خەڵكی ، هیجرانت پەی من
دەرمانت پەی ئەو ، زامانت پەی من

مەیلت چەنی ئەو ، چەنی من قینت
فەڵەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

من دلم وە هوون رەنگ کەردەن یا ئەو ؟
من وێم وە سەرگەرد تۆ کەردەن یا ئەو ؟
من پێکیای پەیکان نیم‌نیگات یا ئەو ؟
من چەمم کەشتەن خاك وە پات یا ئەو ؟
خەندەت چەنی ئەو ، چەنی من کینت
فەڵەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

دەك رەحمەتت بو پێساران مەنزڵ
خاصش فەرماوان ئوستاد کامڵ :
ئەگەر مەزانام وەفات نمەبۆ
دڵ مەدام وە سیخ نمەدام بە تۆ
رەحمێ کەر وە حاڵ دیدەنمینت
فەڵەك نەشێوتۆ شێوەی شیرینت

★ ★ ★

صادق ـ سەیید محەمەد صادقی صەفاخانە ـ

لە بەرگی سێیەمی کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیدا[1] پارچەیەك شیعری (صادق)م بلاوکردەوە ، بەلام ئەو کاتە هیچم لە سەر ژیانی نەنووسی ، کە ئەم دەست خەتەیشم ـ ٨٢٨١ ـ ئەمسەرەوسەر کرد بینیم پارچەیەکی دیکە شیعری (صادق)ی تێدایە ، بۆ ژیانی سەرێکم لە کتیبەکەی مامۆستا (بابا مەردۆخ)دا ، لەوێ بینیم ژیانێکی تا ئەندازێك درێژو خۆش‌و پارچەیەك شیعری ئەم شاعیرەی تێدایە ، دوای وردبوونەوە دەرکەوت هەر هەمان پارچەیە کە لە دەست‌خەتەکەی لای مندایە . بە باشم زانی لێرەدا پوختەیەك لەو ژینامەو ، پارچە شیعرەکە لەگەڵ بەراوردی جیاوازی‌یە سەرەکی‌یەکانی‌دا بنووسم :

سەیید محەمەد صادق لە سەیدەکانی صەفاخانە بوەو ، شاعیرێکی هەستیارو شۆرەنگێز بوە ، لە دەوروبەری ساڵی (١٢١٢ی‌ك ١٧٩٧ز)دا لەدایك بوەو لە ساڵی (١٢٨٠ی‌ك ١٨٦٣ز)دا کۆچی دوایی کردوە .

ئەم پیاوە دوای تەواوکردنی خوێندن لە مەدرەسەی باو باپیری خۆی‌دا دەرسی گوتوەتەوەو ، پیاوێکی بەرێزو ، دەست‌و دڵ گوشادو میوان دۆست بوە . پێش ئەوەی ماڵ پێکەوە بنێ دڵی لە کچێك چوە کە ناوی (جیهان‌ئارا) بوە ، کەس‌و کاری مامۆستا کچەکەیان بۆ داواکردوەو ، بە جوانترین شێوەی ئەو سەردەمە دیاری‌کراوەو ، بۆی مارەکراوە ، بەلام پێش بەیەك‌گەیشتنیان چنگی مەرگ دەزگیرانی مامۆستامانی گرتوەو ، گوڵ‌خونچەی‌ئاواتی ژیانی هەڵپرووکاندوەو ، ئەو داخە سەختەی ناوە بە جگەری مامۆستادا . سەییدی داماو دوای ئەم کارەساتە شێت‌و سەرگەردان

(١) بڕوانە : مشاهیر کرد ، ١/ ٤١٨ . هەروەها بڕوانە ل : (٥٣٧)ی‌بنەماڵەی زانیاران .

بوەو ، ماوەیەك داوی‌یەتی‌یە کێوان ، تا دوایی کەس‌و کاری بڕیاریان داوە کە بیبەن بۆ خزمەت شێخی سیراجەدین لە طـەوێڵە ، بەڵکو بە دۆعای ئـەو خودا شیفای بدات ، ئاگایان لەوە نەبوە کە سەرنوشت لەگەڵ ئەودا لـــە کینەدایەو ، داوێکی نوێی بۆ ناوەتەوە ! لـە ڕێگەی چوون بۆ خزمەت شێخدا چاوی بە کچێکی (صوراحی)نـاودا هەڵـدەتەقێ کـە زۆر لـە جیهان‌ئارای جوانەمەرگی دەزگیرانی دەچێت‌و جارێکی دیکە تیری ئەویـن دڵی دەپێکێتەوە !

هەرچۆن بێت دەیگەنە خزمەت شێخ • شێخ کە ڕووداوی ژیانـــی سەیید ئەزانێ‌و ، لە بەسەرهاتەکەی ئاگادار دەبێت ، دەنێرێ بۆ لای باوکی صوراحی‌و بۆی داوا دەکات‌و ، تفاقی خوازبێنی‌و گواستنەوەی بۆ ســاز دەکات‌و ، کار دێتە سەر گواستنەوەو بـە ئاوات‌گەیشتنی مامۆستا ، بـەڵام بـۆ بەختی ڕەشی ئەو ، جارێکی دیکەیش ڕۆزگـار یارمەتی نادات‌و مەرگ چنگ لە ڕەگی گولخونچەی ئاواتی توند دەکات‌و ، جارێکی دیکە جەرگی مامۆستامان دەداتەوە بە تەنوورەوەو ، مامۆستا لـە جاری پێشوو زیاتـــر شەیداو سەرگەردان‌و ئاوارە دەبێـــت‌و دەداتەوە کێوو ، لەم ڕۆژانـــەی ژیانی‌دا شیعری بە سۆزی دڵداری وتوەو ، جاری وا هەبوە ناوی هەردوو دڵدارو دەزگیرانەکەی لە شیعرەکانی‌دا بردوە وەك :

ئەعضای شکستەی پڕ جەراحە خۆم
بێ (جەهان‌ئارا)و بێ (صوراحە) خۆم

بـەڵام هیمەت‌و دۆعای شـێخ مامۆسـتای بە ئاوات‌نەگەیشتـووی گێڕاوەتەوە بۆ خانەقاو ، ئـــەو ئەوینە (مەجـــازی)یەی بوە بە ئەوینـــی (حەقیقی) •

صادق پیاوێکی شۆخ‌و ئەندام‌ڕێك‌و جوان بـوە ، زۆریش دەنـگی خۆش بوە ، دەگێڕنەوە لەو ڕۆژانی شەیدایی‌و سەرگەردانی‌یەدا هەر کاتێ

بەو دەنگە خۆشەی شیعری خوێندبێتەوە پەلەوەرو جانەوەرانی کێو لـــە دەوری خڕبوونەتەوەو گوێیان لە شیعرە پڕ سۆزەکانی گرتوە !

صادق هاوچەرخی (سەیید محەمەدسەعیدی کوچکچەرموو) بوەو، نامەو شیعریان بۆ یەك نووسیوەو ، جار جاریش بە دەشتودەرکردنو راوو شکارەوە لە کێوەکانی (کوچکچەرموو)و (باینجۆ)دا رایانبواردوە[1]

- ١ -

وەرنەود ضەی کەن راگەی جەنگەڵان
جە شۆن شاباز لان جە ئەردەڵان
بەڵ جە لوطف حەق جە ئەنفاس پیر
وە حەلقەی تۆڕدام باوەرین وە گیر
راویش بکەرین چون میرشکاران
سارێش بۆ جای تیر تانەی ئەغیاران
(یاغوث‌الاعظم)سەردار (گیلان)
جەلای ژەنگ دڵ مینای دڵ لێڵان
دەخیل ئەر مەندەن هیممەت جە لاتان
هانام ئاوەردەن وە خاکپاتان
ئەرصەد عاصی‌یەم هەر ئێدم زانان
نامم وە ئەولاد ئەحمەد موانان
نامەی ئەعمالم ماوەرۆ وە زەین
بم‌بەخشە وە نوور شای (قاب‌قوسین)
هیمەتێ کەرۆی جە عام دیار بـۆ
چون بەرق دەیجوور سایەی بەهار بـۆ
(یا غوث الاعظم) یا کۆسەی هەجیج
شابازم بەندەن نـە زایەڵەی زیـج

هیمەتێ کەروون بێ صاحیب مانـۆ
یا (صادق) وە سەیر باڵای ئەو شانـۆ
هەر وەقت بیۆ دەنگ لالەکەش
[هونە بدرو پیریو بالکش !]
[کوشتاو پیش بدین بو نباتوە !]
بـار ئەو لانەکەی وێش نەباتـەوە
یا صاحیب ئەلطاف کان موشکیلات
با (صادق) جە دەست غەم بیۆش نەجات[1]

— ٤ —

خەم ! کـۆتاییت بـۆ[1] !
ئەی خەم ساوەسەن با کۆتاییت بـۆ !
مەینەت[2]! بۆ وە سەر با دیاییت[3] بۆ
خەفەت ! بەس بیساط بەزمئارایت بۆ
هیجران[4] شەوگارت نەدارۆ پایان ؟
فیراق ! صوبح تۆ کەی بۆ نمایان ؟
خەیاڵ ! خامۆش بە هەر سات جە لایێ
وەسواسە ! وەس کەر هەر سات سەودایێ
هەناسە !سەردبای وەس کەرە دوودیی

---

(١) ئەم پارچەیش لە کەشکۆلێ (سەلەسیی) وەرگیراوە .
(١) ئەم پارچە ئەوەیە کە لە مەشاهیرەکەی مامۆستا (بابا)یشدا هەیەو ـوەك گوتمان ـ لێرەدا جیاوازیە سەرەکیەکانی دەنووسین ، ئەوەی کە لە سەرەوە نووسراوە دەقی کەشکۆلەکەی (سەلەسی)یەو ئەوەیش بە پیتی(با) جیاکراوەتەوە جیاوازیەکانی بابایە :
(٢) مەینەت(با)خەفەت .
(٣) دیاییت(با)دماییت .
(٤) خەفەت(با)مەینەت .

دەروون[٥]! وەس کێشە ناڵەی بێسوودیی
تاقەت ! ئەی تاقبای بگیرە تاقەت
سا دەخیل ئەی مەیل[٦] بازم فیراقەت
کام زام بی جە تۆ من نەویم نەصیب
جەفا پەرێ من ، وەفا پەی رەقیب[٧]
ئەی دڵ وەس گێلە ها پڕ[٨] بیت جە هوون
وەس گرە چون گڕ شەماڵەی[٩] سەبوون
ئەی چەم بینات شی وەس کەر بەنگیزە[١٠]
ئەسرین پێت نەما [١١]سا وەس بڕێزە
شادیی وە کۆ شی هیچ نەداریی شۆن
ئاخ دەماغ جە کۆی ؟ یە بێ تۆیی[١٢] تۆن !
بنمانە گۆشە لەم[١٣] گۆشەی کڵاو
ئەی [سپاجدور بکرە !] بڵاو[١٤]
(صادق !) دەماغت لێم [١٥] بێ دەماغەن
کەیفت بێکەیفەن شادیت ناساغەن[١٦]

---

(٥) دەروون(با)ناڵە .
(٦) مەیل(با)لەیل .
(٧) ئەم بەیتە لە(با)دا نیە .
(٨) ئەی...(با)ئەی دڵ وس کولیە با پربیت .
(٩) شەماڵەی(با)شەرارەی .
(١٠) بەنگیزە(با)ئەنگیزە .
(١١) پێت نەما (با)بیت وە هوون .
(١٢) بێ‌تۆیی(با)نەبیەنی
(١٣) گۆشەلەم(با)جارێ سەر .
(١٤) ئەی...(با)ئەی سیا جە دەور من کەری وڵاو
(١٥) لێم (با) لێت .
(١٦) ناساغەن (با) ناچاغەن .

خانای قوبادی

له بەرگەکانی دیکەی ئەم کەشکۆڵەو چەند وتاریشدا شیعری ئەم شاعیرەم بڵاوکردوەتەوەو ، وا ئەم جارەیش ئەم شیعرانەم دەست کەوت لێرەدا پێشکەشیان دەکەم ، بە هیوای ئەوەی وردەوردە بتوانین دیوانێکی خنجیلەی ئەم شاعیرە گەورەی خاوەنی (شیرین‌و خوسرەو) پێك بێنین • دەربارەی ژیانیشی لەوە زیاترمان دەست‌نەکەوتوە کە پێشتر باس‌کراوە •

سەرچاوەی ئەم شیعرانەیش کەشکۆڵە رەنگینەکەی (ئەحمەدی‌براله)یە •

— ۱ —

عـزيز الغفـار ••• •••
يا عظيم العفو عزيز الغفـار
ويا نفخ صور في يوم القرار
واحشرنا مع النبـي المختـار
في يوم كالمهل طعام الأثيم
يغلي في البطون كغلي الحميم
شادم جه واتەی بینای بێ نەظیر
بمغفرة وأجـر كبـير
ماوەرەم نە سیلك زومرەی موشریکوون
وضل عنهم ما كانوا يدعون
ولا تكتبني كمن – يا رحيم –
يحل عليه عذاب مقيم
عەفوم کەر بە لوطف جە کردەی گوناه
يوم لا مرد له من الله
ياعميم اللطف كثير الاحسان
اعوذ بك من شر الشيطان

به وەفق بورهان سەعادەت عەمیم
ويل لكل أفاك أثيم
جە (ناروێل) بدەرم نەجات
ارزقني بالفضل من الطيبات
ولا تنسني انت يا غفار (!)
في الحشر كما ينس الكفار
ئەو رۆ نە جەنەت زومرەی موئمینین
يتساءلون عن المجرمين
قالوا لم نك من المصلين
وكنا نخوض مع الخائضين
ادفع الهي كل بلائي
اغفرك (!) بالعفو كل خطائي
جەو دەمدا (وظن انه الفراق)
والتفت الساق (جەهەیبەت) بالساق
بە کەریمیی وێت کیبریای ئەقدەس
چونکە فەقیرم بە فریادم رەس
جە رووی مەرحەمەت دلسۆزیی بکەر
ماسلككم ماچان فی سقر
ياكثير اللطف شديد العقاب
جودك بحكم بلا ارتياب (!)
رۆی : ياليتني كنت ترابا
لا يملكون منه خطابا
يا مالك الملك يوم التنادي
ببەخشی تەقصیر(خانای قوبادی)

جەو پەی عەفوتەن پەی عاصی عەمیم
انك انت التواب الرحيم

- ٢ -

ياأولي الالباب ... ...
نقسمو (!) بالله يا اولي الالباب
من ملة الكذب في يوم الحساب
لا يخفف عنهم العذاب
يا أيها الناس نحو المشركين
ولا تكونن من الممترين
فاستعذ بالله سميع بصير
من عذاب النار وبئس المصير
ايها الاخوان لكون النجاة
اقيموا الصلاة وآتوا الزكاة
واتقوا من بطش رب العالمين
وان الله مع المتقين
واتقوا الله يا أهل الانسان
لا تتبعوا خطوات الشيطان
ومن يتبع خطوات الشيطان
إنما هو من أهل الخذلان
ومن يحترز من الخطايا (!)
احسن قولا وفي الدعايا
يؤتيه الفردوس ربك اليقين
وكذلك نجزي المحسنين
لا تخف (خانا) من شر الجحيم
وان الله غفور رحيم

میرزا شەفیعەکان

لە رۆژنامەی هاوکاری[1]دا باسی ئەوەم کرد کە تا ئێستە
یۆگرافیا ، یان فەرهەنگی نازناوی شاعیرانیکورد نەنووسراوەو ، ئەو
سەی بە دوای ناوو مێژووی ژیانی شاعیرانماندا بگەڕێ تووشی چەندین
ەفتو گرێکوێلە دەبێت ، لەوانە : شاعیری وامان هەیە لە ژیانی شیعری
ژیدا زیاتر لە یەك نازناوی بەکار هێناوە ، وەك جاری وایش هەیە زیاد
شاعیرێك یەك نازناویان بەکار هێناوە ؛ دیارە ئەم کارە دووسەرە لە
یدانی ئەدەبی کوردیدا ، کە یەك شاعیریشمان نییە دیوانی دەستخەتی
ژیی بۆ بەجێهێشتبێنو دەست ئێمە کەوتبێ ، ئەگەر نەڵێم یەك شاعیرمان
شاعیرەکۆنەکان نییە کە دیوانی دەستخەتی - با بە خەتی خۆیشی نەبێ -
تەواوی دەست ئێمە کەوتبێ ! جا لە بارو دۆخی ئاواداو لە کاتێكدا ئەگەر
ردەیەك لە بەرهەمی ئەو شاعیرانە مابن لەملاو لەولاو ،لەم کەشکۆڵو ئەو
یاضدا بە خەتی ئەم کۆلکەمەلاو ، ئەو نیمچەخوێندەوار نووسراییتەوەو
ێ جاریش هەر بیریان لەوە نەکردبێتەوە کە تەنانەت ناوی خودی
اعیرەکە بنووسن ، نەك لە شاعیرانی دیکەی جیابکەنەوەو ، ناوو شۆرەتی
ریەکەیان بنووسن .. لە بارو دۆخی ئاوادا ئەبێ چۆن بگەینە ئەنجامی
اکردنەوەی ناوی چەند شاعیرێك کە یەك نازناویان بەکار هێنابێ ؟

ئەمەی کە لە بەردەستمانایە نموونەیەکی ئەم گرێکوێرەیە • زۆر جار
کەشکۆلەکاندا ناوی (شەفیع) یا (میرزا شەفیع) دەبینینو، منیش تا
ستە چەند پارچە شیعرم بەم ناوەوە بلاوکردوەتەوە ، ئەم جارەیش
ەند پارچە شیعری دیکەم دەستکەوت ، ویستم لەم هەلەدا بە گوێرەی
ستکەوتن شتێك لەسەر ئەم شاعیرە ، یان راستتر بلێین لەسەر خاوەنی

---

[1] بڕوانە : هاوکاری ژمارە (٤٩٦)ی ١٩٧٩/١٠/١٥ ، ببلیۆگرافیای شیعری کوردی هەنگاوێکی پیرۆزی ئەدەبی کوردییە .

ئەم نازناوە ، بنووسم . دوای پشکنین‌و گـەڕان چی ببینم ؟ هەر بـە گەڕانێکی کەم سێ تا چوار شاعیرم بەم نـازناوە دۆزی‌یەوە ، جا لـەم دەرفەتەدا چی بکەم ؟ ئەوەی لێرەدا بکرێ ئەوەیە بە کـورتیی مێـژووی ژیانی چوار شەفیع ناو ئەنووسم‌و ئەو شیعرانەیش کە بەو ناوانەوەن لێرەدا بلاویان دەکەمەوە ، بەلکو لەمەولا هەلی لەبارتر بڕەخسێ‌و بتوانین هـەر شیعرێك بدەینەوە بە خاوەنی خۆی .

میرزا شەفیعی کولیایی :

ئەم پیاوە خەلکی دێی (رەزلەی) ناوچەی (کـولیایی) سـەر بـە (کرماشان) بوە ، لە سەردەمی خوسرەو خانی والی ئەردەلاندا ژیـاوەو ، ناوی خوسرەوخانی لە شیعرەکانی‌دا بردوە . میـرزا شـەفیع دۆستی گیانی‌بەگیانیی سەرهەنگ ئەلماس‌خان بوەو ،شیعریان بۆ یەك گوتوەو ، هاتوچۆی گەرمیان بوەو ، کەمێك پێش کۆچی دوایی ئەلماس‌خان میـرزا شـەفیـع ویستویەتی بچێ بۆ دیدەنیی ، بـەلام تـا ئـەم گەیشتووەتـە (کەتۆلە)ی زێدی ئەلماس‌خان ئەو کۆچی دوایی کردوەو ، ئەم چـوەتـە سەر گلکۆکەی‌و بە شیعر لاواندوویەتی‌یەوە . میرزا شەفیع هەندێ جـار (شەفیع)و هەندێ جاری دیکە (حاجی)ی بۆ نازناوی شیعریی بـەکـار هێناوە . میرزا شەفیع موناجاتێکی درێژی بە شیعری کـوردی شێـوەی گۆرانیی لێ بەجێ‌ماوە ، مامۆسـتا (بـابـامەردۆخ) هـەنـدێکی لـێ بلاوکردوەتەوە .[1]

میرزا شەفیعی جامڕێزی :

ئـەم شـاعیرە لە هۆزی دەلۆی خەلکی دێی جـامڕێزی دەوری

---

(1) بڕوانە : مشاهیر کرد ، ۲۵۸/۱ .

کەرکووك بوەو ، لە ناوەڕاستی صەدەی سیازدەهەمدا ژیاوەو ، شیعرەکانی بە شێوەی گۆرانین .[2]

میرزا شەفیعی پاوەیی :

ئەم شاعیرە خەڵکی شارستانی پاوە بوەو ، هەستیارێکی خۆش زەوق بوە لە سالی (۱۲۰۰ ك ـ ۱۷۸٥ ز)دا لــــە دایــكبــوەو ســـالی (۱۲٥۲ ك ۱۸۳٦ ز) کۆچی دوایی کردوە .

مامۆستا بابامەردۆخ پارچە شیعری « قەدیمموطلەق »ی بە شیعری ئــەم داناوە[3] .

شەفیعی بۆکانیی :

ئەم زانایە ناوی مەلا عیصامەدینی کوڕی مەلا محەمەد شەفیعە ، لە زاناو مامۆستا بەناوبانگەکان بوە ، لە سالی (۱۳۰۰ ك ۱۸۸۲ز)دا لـــە گوندی (ئەنبار) لە گوندەکانی سەر بەناوچەی بۆکان لەدایك بوەو لـە سالی (۱۳۷٤ ك ۱۹٥٤ ز)دا کۆچی دوایی کردوە .

ئــەم مامۆســتایــە پاش ئەوەی خوێندنی تەواو کردوەو ئیــجازەی مەلایەتیی وەرگرتوە ، دەستی کردوە بە دەرس‌گوتنەوەو ، بە پێگەیاندنی فوتابیانەوە خەریك بوەو ، لە بەلاغەو ئەدەبدا دەستی بالای هــەبوەو ، کتێبیشی تیاداناوەو بەینبەینەیش شیعری گوتوە[1].

- ۱ -

نــازك خەیاڵ بــۆ ... ...

میرزام هەر شەخصێ نازك خەیاڵ بــۆ

(۲) بڕوانە : سەرچاوەی پێشوو ، ۲/۳۳۷ .
(۳) بڕوانە : سەرچاوەی پێشوو ، ۲/۳٤۲ .
(۱) بڕوانە : سەرچاوەی پێشوو ، ۲/۳۲۷ .

جۆیای ئەصڵ کان خەزانەی لاڵ بـۆ
چون بولبوڵ پەی گوڵ ئاشفتە حاڵ بـۆ
مبۆ چون گوڵچن گوڵ پەسەند کەرۆ
[تواتر !] نەبۆ دڵ پەسەند کەرۆ
شێوەی گوڵ جە لەوح دڵ نەکەرۆ مەشق
پایەش نەوینۆ مەینەتسەرای عەشق
راستەن گوڵان گشت گوڵشان نامەن
بەعضێ گوڵ بۆشان مایەی زوکامەن !
عارف کەسێوەن نـە تەماشای گوڵ
تەجرەبەی مەحبووب بکەرۆ حاصڵ
مەحبووب کەسێوەن عەرعەر شێوە بـۆ
چڵ شێوەی مەحبووب تەمام پێوە بۆ
بیستو یەك شێوەش حوسنو جەماڵ بۆ
(ما باقی) ئەدەب عەقڵو کەماڵ بۆ
ساڵ جە هەشتو شەش رەد نەکەردە بۆ
چون غونچەی عطر نە تۆی پەردە بـۆ
گێسووش چون کەمەند بەهرام گوور بـۆ
وێنەی بەخت من سیادەیجوور بۆ
شەوق پێشانیش چون ستارەی رۆ
شەو موحتاج بە شەوق شوعلەی شەم نەبۆ
دوو حاجیب هیلال ماە سیا بۆ (!)
قەوس ئاسای قەدیم ، قودرەت کێشا بۆ
عەین سەواد جە عەین کاملەی کاران
سەندە بۆ خەراج دیدەی تەتاران

خومار بۆ چون عەین مەست مەیخانان
قایل بۆ جە لای سەرکار خانان
جە دایرەی دەور دیدەی سێوەنگش
جە ێش موژان شانای خەدەنگش
دڵ گیرۆدەی غەرق مەوج هوون کەرۆ
نیم نیگاش عاقڵ وە مەجنوون کەرۆ
فەم چەشمەی حەیات [کل ندلسیدا !]
لوولووی نیم غەلطان بەدر شەو ێدا
گەردەن چون بلوور صاف بێگەرد بـۆ
بەڵام بەو شەرطە مایل بـە زەرد بـۆ
وەڵگ بۆی لیمۆش نیم‌یاوان نیم کاڵ
بشانۆ نە دەور ڕێزەی ماویی خاڵ
نافش باج جە ناف ئاهوو سەندە بۆ
میشك ناف ێدا مەلوول مەندە بـۆ
تەخت ناف نە طەرح قاقم نەبۆ کـەم
زەردیی‌و سفیدیی داخڵ بۆ بە هەم
[کفته !]بۆ گوڵ نەشکوفتەی چەمەن
جای سمی غەزاڵ نـە وەڵگ سەمەن (!)
نـە دەور سونبوڵ تازەڕەستە بـۆ
گەنجش وە طەلیسم ناشکەستە بۆ
بەرگێرۆ خازین ئاوان وە بێ ڕەنـج
کلید یاقووت نە ێی قوفڵ گـەنج
کومەیتش نە جای عەرصەی تارو تەنگ
تەکاپۆی مەیدان ریجلش کەرۆ لەنگ !

جەو دما پەی سەیر جە ناف ئەو باڵا
سەر بنیۆ وە بان موتتەکای ئاڵا
دەستبەر گەڵای قوفڵ یەقەش واز کەرۆ
خازین دڵ نە سەیر سەرئەفراز کەرۆ
طوغرای زولف وە بان قورص قەمەردا
چون تووڵ لاولاو بەیۆ نەسەردا
بویەرۆ نە جام جیهان بینی جەم
[کەفتە !]نە دەور خاڵو سینەو مەم
وەرنە : سیمو زەڕ گەنج پەنهانیی ،
خەرووس طوغیان ، جۆش جوانیی
هەر سە تا بە سەر بە کەس نەمەندەن
فەلەك موکافات یەك جە یەك سەندەن
نەك وێنەی (شەفیع) دڵ داخین دەرد
خەزان پیریی روخ بکەرۆ زەرد !

ـ ٢ ـ(١)

نادیرەی ژاڵە ، نادیرەی ژاڵە !
بەگزادەی بێعەیب مەحبووب ژاڵە !
تەوار تەڕلان لانی چەند ســـاڵە
بێ خۆف نەو صەیاد (سەنگاو) مەحاڵە
طەیر هومایۆن موبارەك قەدەم
باز بێ کڵاو ، بێ پەرواو بێ هەم

(١) ئەم پارچەیش لە کەشکۆلی (محمد امین ـ خاکی) وەرگیراوەو ، بـە روونیی گۆڕانو دەستکاریی‌کردنی شێوەی گۆرانی‌یەکەی پێوە دیارەو ، لە قالبی گۆرانیش‌دا زۆر دەگوترێ .

شەهێنی تونخێز خاڵ نوختەی بێ‌گەرد
شەیدای بەرزدەماخ چالی (تەنگی‌زەرد)[2]
کەوی پانەخشین صوبح نە پای کۆسار
قنیاتت بە قووت سنوورچەی گولزار
زەوقت وە زینەت مەزاق گوڵ بۆ
قنیاتت وە قووت مەغز سوموڵ بۆ
یاشا ئەسپەردەی پیری ژاڵە بی
دائیمە لە صونعی چواردەساڵە بی

ـ ٣ ـ[1]

ئەلف : ئینشای اسم (الله آکبر)
بێ : بەخشندەی نوور وە شەمس خاوەر
تێ : تاکو بێ باك یەکتای تەوانگەر
ثێ : ثەنای ثابت سەبتی کەلامەن
کەلامت ئیمام رەهنومای عامەن
جیم : جیهانداران جەم‌جای سەهمناك
ئاراستی جە خاك مکەری وە خاك
حێ : حەکیمی دەرد عەلیل‌و ئەعرەج

---

(٢) لـــە قـــەرەداغ گوندێك هەیە پێی دەڵێن (تەنگی‌سەر) تۆ بلێی ئـەم (تەنگی‌زەرد)ەو ئەو (تەنگی‌سەر)ە یەکێ بن ؟

(١) ئەم (ئەلف‌وبێ)ی (میرزا شەفیع)ە لە کەشکۆڵەکەی مەلا (محمد امین ـ خاکی) وەرگیراوەو ، هەر ئەم نوسخەیشیم دیوەو ، وەك خـــۆی نووسیومەتەوەو ، رەنگە هەڵەیشی تێدابێت ، بەڵام وەك گوتم هەر ئەمە لە توانادایەو ، بۆ نموونە یەکێك لەو شوێنانە کە بـەهەڵەی دەزانـم ئەمەیـە [هزم افـردەی ـ هەزم ئەفـردەی] رەنگە راستی‌یـەکـەی ئاوابێ (عظم‌اسفردەی ـ عەظم ئەسفەردەی) .

غەیر جە تۆ نیەن (مفتاح الفرج)
خێ : خوداوەندان دەهر دونیای دوون
عەبدی جیرەخوار خوانی نەعمای توون
دال : دەهەندەی ریزق ئەحیای ذی حەیات
ئیحیاسازی خەلق جە (بعد الممات)
ذال : ذیکر هەر جینس ئافەریدەی تۆ
چەنی‌و هەر نەفەس مواچۆ :(یاهو)
رێ : وە رەسوولان فرستائەی وێت
بە وەحی‌و ئیلهام پێشان دادەی وێت
زێ : وە زاهیدان رەوضەی رەسوولت
وە دۆعاو حاجات لێشان قەبوولت
سین : وە سەرمەستان بادەی طەهوورت
نە هەر جا پەیدان ناپەیداو حوضوورت
شین : وە شاکیران شوکری رەضای تۆ
شاکیرم وە تەقدیر کردەی قەضای تۆ
صاد: وە صەفاو صیدق صۆفیانی صاف
ضاد : وە ضیای شەمس جە قاف تا بە قاف
طێ : وە طەوافچییان (بیت‌الحرامت)
وە (صەفا)و (مەروە)و روکن‌و مەقامت
ظێ : ظیللی ئەعلا دانای (لاینام)
تاج‌ئاسا نە فەرق جوملەی خاص‌و عام
عەین : وە عیبادەت عابیدان ئەصل
زوبدەی زاهیدان (في فیض فصل)
غەین : وە غازیان سەر (تفیل) کەردەن

جه غەزای فەڕەنگ فرصەت ئاوەردەن
فێ : وە فریشتان جه نوور سروشتان
وە حوورو غیلمان باغ بەهەشتان
قاف : وە قەنادیل ئاویزان عەرش
وە کەڕرووبییان فەڕاشانی فەرش
کاف : وە کاتیبان نەفەس شوماران
بە موستەوفییان قەطرەی ئەمطاران
لام : وە لیوای سەبز شای بوراق‌سوار
(جدالحسنین)موصطەفای موختار
میم : وە مەلەکان (مسجد الاقصی)ت
وە (بیت المعمور)تەوحید عیسات
نوون : وە نیدای وەحی گۆش ڕەسوولان
وە سرووش گۆش حاجەتقەبوولان
واو : وە واوەیلای رۆی دەشت مەحشەر
(واحسرتا)ی قەوم قەبیلەی کافر
هێ: وە هیدایەت وە پاك بەخشان (!)
وە طولووع فەجر وە داجی عیشان (!)
لام‌ألف‌لا : ضیدلامەکانەنی
نەساختی پەی ویت شەریك هەنی
یێ : یاڕەب بە ذات بێ خوردو خوابت
بە عیلم‌و ئایەت هەر چوار کیتابت
شین : شەرمەساریم جه حەد ویەردەن
فێ : فرە تەقصیر باران وە گەردەن
یێ : یەکسەر کردار بەدکاریم کەردەن
عەین : عوبوودییەتم بە جا ناوەردەن

ئیمە هام نە فیکر خۆف رای سەفەر
راهان دشوار یەك جە یەك بەتەر
سزای قەبضی رۆح ، تەلخیی سەکەرات
پورسای نەکیرەین ، سەختی رای صیراط
گۆڕئەفشان گۆڕ ، تەن خۆراك موور
[عەزمئەفسردەی!]خاك تا وە نەفخ صوور
ئینە ها نە را مبۆ چیش کەروون ؟
غەیر جە ذات تۆ داد وە کێ بەروون ؟
یارەب بە حورمەت پادشای شاهان
هادی مەدەد بەخش گومکەردەی راهان
سەر جە را شیرەن باوەریش وە راە
ئۆمێدم وە تۆن وە تۆمەن پەناە
گونای من ئەر صەد چون قوڵڵەی قافەن
عەفوی تۆن ئیزاف نە قاف ئیزافەن
یارەب بە حورمەت خولقی حوسەینەش
بمان بەخشی بە خاك گەرد نەعلەینەش

— ٤ — (١)

وە پێغەمەران نە رات جانفشان
شەش پەنجاو دوو شەش یەکن خەتمشان
وە ئەولیاهان بەعدی ئەنبیا
وەپاکی تەبعەت ئەهلی ئەتقیا

---

(١) ئەم پارچە لە کەشکۆلی (محمد امین) وەرگیراوە ، بەلام وا دیـــارە هەندێك شێوەی نووسینو زاراوەی گۆرانییەکەی دەستکاری کرابێ ، منیش وەك خۆی نووسیمو ، تەنانەت هەندێ جار پەیرەوی سەروبۆرو رێنووسەکەی ئەوم کردوە ، یەك دوو جێکەیشم بە گومانەوە روونووس کـــرد .

بە عەشق ئەبوبەکر خەلیفەی ئەکبەر
جاداری میحراب رەسوولی سەروەر
رەفیقی شەفیق مەحموودی موختار
(ثانی)هەم (اثنین إذهما في الغار)
جە دومای یاران بە عەشق عومەر
ئاشکراسازی دینی پێغەمبەر
بە عەشق (ذو النورین) ئەعلای (ذی‌شرف)
(جامع الاوراق[زاة!]الله)ی موصحەف
بە عەشق حەیدەر کەڕاڕی صەفدەر
قاتیلی گەورانی ، کوشندەی عەنتەر
بەو دوو لوئلووی پاك نازاری رەسوول
جگەرگۆشەکان فاطیمەی بەتوول
وە بانگ‌و تەکبیر غەزایانی رەزم
رەزاشان بە عەزم غەزا مبۆ جەزم
وە موقەڕەبان پای عەرش ئەعظەم
وە تەوافچیان کەعبەی موعەظەم
بە فەرموودەی حەق (اقتلوا الكفار)
سەر نە رای ئەمرت مکەران نیثار
(في سبیل الله) نەویدشانەن
وە رەوضەی ریضوان ئومێدشانەن
وە نالەی غەریب موبتەلا وە دەرد
وە ئاهی مەظلووم وەقتی شەفەق‌زەرد
وە بار لەبان یەتیمانی زار
رەنگ‌ئالوودەی خەشم [خەلیدەی خار !]
وە تاوی ئەسرین دیدەئەسرینان

وه نازکی طەبع وجوودی پیران
وه شەرم شێخان خەلوەتگوزینان
وه صافی صودوور (صدق الیقین)ان
رۆژ نە سەیاحەت شەو نە ذیکر هو
سەرمەستو مەدهۆش بادەی عیشق تۆ
وه یاهووی نەفەس عەبدالآنی چۆڵ
تەن لوختو عوریان ، یەك تای لۆنگ نە کۆڵ
وه ئیخلاصی خاص تەوبەدروستان
وه پاکیی دامان عیصمەتپەرستان
بە شەرافەتی قەدری کردەشان
تەقصیری (شەفیع) بیەخشی پێشان
ئەو صاحیب تەقصیر تۆ پادشاهی
رای عەرزەش بڕیا نە رووسیاهیی
غەرقەن جە عیصیان زار [بتخشی!]
مەغفیرەت بە تۆن مبۆ بیەخشی
ئومێد نە دەرگات پەی خەلاصیەن
ئافەریدەی تۆن ئەر صەد عاصیەن

شـــەفیع

لــە دەستخەتی ژمارە (٣٠٩٣٠)ی کتێبخانەی (دار صـــــدام للمخطوطات)دا شیعری کۆمەڵێك شاعیری کورد هەیە ، یەکێك لـەوانـە (شەفیع)ە ، کە چەند پارچە شیعری ئەم شاعیرەی تێدایە ، بەڵام بە داخەوە ـ وەك جارێکی دیکەیش باسم کردوە ـ نووسەرەوەی ئەم کـــەشکۆڵـە کۆلکە خوێندەوارەو ، کەشکۆڵەکەی هەڵەی زۆری تێدایەو ، یەکێك لەو پارچە شیعرانەی میرزاشەفیع پارچە شیعرێکی (٣٨) بەیتییەو ، باســی

دەروێشییو کەرەسەی دەروێشیی دەکاتو ، وا نەبوایە بابەتێکی باشی ئەم لایەنەی ژیانی کۆن دەبوو ، بەڵام لەبەر هەڵەی زۆر نەمتوانی لەم دەرفەتەدا بڵاوی بکەمەوە ، ئەوەندە هەیە لێرەدا سەرەتاو ناوبەناو چەند بەیتێکو کۆتایی پارچە شیعرەکە دەخەمە روو :

– ٥ –

میرزام دەروێش . . . . .
... ...
تاج دەروێشیی ، خەرقەی ئیطاعەت
جام چل کلیل ، سەنگ قەناعەت
میهرو میهربەند ، حەلقەی زوننارکێش
جل بەندی جزدان دەروێشان پێش
لۆنگ شان دەسماڵ ، کەمەربەند زنجیر
بەند شیر قولاب رشتەو شاخ نەفیر
بەی دام ، بەی دەسگا ، بەی ئەساسەوە
پیل وە خەتو خاڵ پەیوەست پاسەوە
شاخ نەفیر وە دۆش دەست وە عاباوە
چارگۆشەی جیهان بدەم وە پاوە
نە وە رۆز ئارام ، نە شەو باکم بۆ
تکەی زۆخو زام وێم خۆراکم بۆ
سەرپەنجەم رێش بۆ وە تێش خاران
شەوان [یلغاندم!]چین ستاران
هەر سەرزەمین مەڵ پیاش وەردە بۆ
گەر بە وڵاتان نامش بەردە بۆ
جە سەر کۆی (ئەلبورز) جەم سەر تا ئەوسەر

بەڕو بیابان [کوش کیرو کمر!]
جە (مجمع بحرین) تا ئاو مبۆ جەم
بەڵکم فریشتەو وێم بوینووم وە چەم
بزانم خەفتەن ، یا نەخەو بێدارەن
یان تەمەڵخانەی کام شەهریارەن
کام عاریف ڕێحان نە [دروش !] کاشتەن
ئەگەر بە تەحقیق جە من بێزارەن
منش جەو بێزار تا ئەو دیارەن
(شەفیع !) بگیرە نە پێش (!)
مبۆ بگێلی پەی فریشتەی وێش

- ٦ -

ئەخضەرییپـەردە !
لامەکان ! جە پشت ئەخضەرییپەردە
یا جە پەردەی غەیب بێ عەیب پەروەردە
کەس وەصفـو ثەنات تەمام نەکەردە
ئوستاد گومەت هەفت بابی تۆ تاق
بنیاتدەهەندەی چار گۆشەی ئافاق
بەرزبڵندماڵ ، بێ ستوونئەیوان
نەققاش نەقشبەند ئەیوان کەیوان
مزانت مایەی عەدلو عەدالەت
خاڵیی جە [کەرات !] زولمو زەلاڵەت
گوشایندەی ڕۆح دووشەش نەشەشدەر
نووریی نووربەخش خورشیدخاوەر
فووەت لەنگەر قوطب سەماوات

خالیق مەخلووق ئەمام‌سەربسات
شوعلەبەخش شەو شەماڵەی بێ‌شوون
مونشیی قەڵەم‌کەش حەرف کافو نوون
[... ...] کۆکۆی ئەفلاك
بە هەم سازنا نە هەر بادو خاك
ترازەندەی بەرق نە رووی هەور تار
حەلل موشکیلات کەس نەبەردە چار
گوشایش‌کار دەرمەندەکاران
فەرما فەرمای حوکم حوکوومەت‌داران
دارای دەماغ‌بەرز هادیی مەدەدبەخش
جاندەی جانستان ئینس‌و جین‌و وەحش
شەهەنشای شاهان جنیی‌و ماجیوەر
موفلیس‌و بێ ماڵ ، شا بە گەداکەر
[دیو جه اوینەء قرآنی دیون !]
زینەت مەجلیس شاهان پەشێوەن
شەبو رۆ فەرمان حوکمت نە کارەن
شای شاهان تۆنی ، شاهان چ کارەن ؟
تا کە رمزای عەمر کار تۆ نەبۆ
ئاوان جە رووی عەرز کەی جاریی مەبۆ ؟
بێ فەرموودەی تۆ سوەیل جە یەمەن
کەی مەرێزو وەڵگ چنار نە چەمەن
بە ئەمرو حوکمت فەسڵ وەهاران
گوڵ بەرماوەری جە [دلو !]غاران
مونشیی ذیکر ذات تۆش جە خەیاڵەن
قەڵەم جە وەصفت زبانش لاڵەن

فامداران هەرکەس فام تۆ کەردەن
کێشان ذیکر ذات تۆ تەمام کەردەن ؟!
دورِ جەجەزیرەی شۆر دەریابار !
موشك جە نافەی وەحش دەلیلەی قەتار
گشت جە موعجیزات صونعت ئیجادەن
پەی زینەت عام تەربیەت دادەن
ئومێدم بە تۆن کاشیف کاران
[امام !] دەفتەر قەتەرات واران
باجەتی ئەحمەد شەفیعی موختار
شەفاخوای ئوممەت عاصیی عیصیان‌بار
دانای موعجیزات دەلیای (لم یزل)
خەتم نوبووەت موصطەفای مورسەل
بە عەشق شای مەردان سی (!) بەسایل بەخش
سەخی سەخاوات بەخشا دل نەلەخش
قەطرێ جە رەحمەت [غزانەی‌نسیان !]
وزی نە دەروون بەندەی پڕ عیصیان
سەیقەل‌دەری ژەنگ فیکرو فام دەردەم
گوشاد کە خاتر میحنەت پەروەردەم
تا زوبان بە شوکر ذیکرت گوشاد کەم
شەرت بۆ بەدعەهد خوسرەو وە یاد کەم
یەك رۆ تەئریخم تەماشا کەردەن
دوو کەس بەد عەهد جە دنیا بەردەن
دوو کـەس ... ...
... . ان

دوو جەم جە خانەی شاهان قەدیـم
هەر دوو ستەمکار ستەم پیشەی ژین (!)
نەوفەل چەنێو قەیس بەدیشان [نابزد !]
فەلەك بنچینەی یانەش خەراب کـەرد
خوسرەو پەی فەرهاد دام بەلاّ تەنـد
فەلەك بنچینەی یانەش جە بێخ کەند
شاهان عەدلشان مبۆ بەرجا بۆ
تا پای ئیقباڵ تەختش بەرپا بۆ[1]

(۱) ئەم پارچەیش لە کەشکۆلی (ئەحمەدی براله)وەرگیراوە .

مەلا ئەبوبەكری موصەننیف

گەلێ سەرچاوە دەربارەی ژیانی ئەم مامۆستا مەزنەی گەلی كورد ـ بە عەرەبیو فارسیو كوردی ـ شتیان نووسیوە ، بەڵام بە داخەوە هەموو ئەو نووسراوانە دەردی دڵ تیمار ناكەنو ، زاخاوی مێشك نادەنەوەو ، زۆریان هەر ئەوەیە ئەم لەوو ئەو لەوی تریان وەرگرتوەو ، لێكۆڵینەوەی وردی زانستیانە لەسەر ژیانو بەرهەمی ئەم مامۆستایش ـ وەك بەشی هەرەزۆری زانایانی كورد ـ نەكراوەو ، ئەوەی دەیزانین زۆر كەمەو ، ئەوەی نایزانین زۆر زۆرەو ، چاوەڕوانی هیمەتی مەردانەی رۆشنبیرانمانین تا بزانین لەمەولا چی بۆ ئەم پیاوە دەكەن .

ئێمە لێرەدا تەنها ئاماژە بۆ ئەو سەرچاوانە دەكەین كە باسی مامۆستای موصەننیفیان كردوەو هەر كەس بیەوێ دەتوانێ زیاتر لە بارەیەوە بزانێو ، ئەوەی دەمانەوێ لێرەدا سەرنجی بۆ رابكێشین ئەوەیە ـ وەك لە بەرگی سێیەمی ئەم كتێبەیشدا شتێكی دەربارە نووسرا ـ كە ئەم مامۆستامان شاعیریش بوەو شیعری كوردیشی هەبوە ، بەڵام سەرچاوەكان لەگەڵ ئەوەدا كە هەندێكیان باسی ئەوەیان كردوە كە شاعیر بوە كەسیان جگە لە مامۆستا مەلا عبدالكریمی مدرس كە لە بنەماڵەی زانیاراندا ئەم بەیتەی خوارەوەی نووسیوە :

پیچك تەڕچك چنیاگ (دۆلە)
خاسترە لە پیاز سۆلیای (سۆلە)

كەسی دیكەیان شیعری كوردی ئەم مامۆستایان نەنووسیوە . ئێمەیش لێرەدا ـ جگە ئەوانەی كە لە بەرگی سێیەمدا بڵاومان كردنەوە ـ ئەم شیعرانەی كە بڵاویان دەكەینەوە دەخەینە بەرچاوی خوێنەرانو ، لە

شێوازدا لە شیعرەکانی پێشوو دەچن‌و ، لەو کەشکۆلانەیش‌دا کە ئەم شیعرانەیان لێ وەرگیراوە یان بە روونی بۆ مامۆستامان دانراون ، یان لە دوای شیعری ئەوەوە بێ ناوی کەس نووسراون •

دەبێ لێرەدا بەسەر ئەوەدا نەڕۆین کە دوو حەسەن ناوی دیکە هەیەو هەردوکیان دوو مامۆستای کوردن‌و ، لەوانەیە شیعری کوردیان بووبێ •

یەکەمیان : شێخ حەسەنی مەولاناوایی •

دوەمیان : شێخ حەسەنی چۆڕیی •

ئەمەیش بۆیە دەڵێم ، چونکە مامۆستای موصەنیف ، هەرچەند بە ئەبوبەکر ناوبانگی دەرکردوەو ، بەو ناوە ناسراوە ، خۆی ناوی (حەسەن)و ،ئەبوبەکر کونیەیەتی‌و ، لە شیعرشیدا بۆ نازناوی شیعری (حەسەن)ی بەکارهێناوە •

وەك گوتمان وا لێرەدا هەندێك لەو سەرچاوانەی کە باسی ئەم مامۆستایان کردوە دەخەینە روو :

١ ـ بنەماڵەی زانیاران ، دانراوی مامۆستا مەلا عبدالکریمی مدرس •

٢ ـ علماؤنا في خدمة العلم والدین • دانراوی مامۆستا مەلا عبدالکریمی مدرس •

---

(١) کە ناوی ئەم دوو حەسەنە دێنم مەبەستم ئەوە نیە کە شاعیری دیکەمان نیە ناوی حەسەن بێت ، بەڵکو حەسەن کەنۆش‌و شێخ‌حەسەنی کاتی بێ (هیجرانی)و چەندین حەسەنی دیکەمان هەیە . تەنها مەبەستم ئەوەیە سەرنج بۆ ئەوە رابکێشم کە ئەو دوو حەسەنەیش تا ئێستە باش نەناسراون‌و شیعریان دیار نیە .

٣ - ژیناوەری زانایانی کورد لە جیهانــــی ئیســــلامەتی ، یا گەنجینەی فەرهەنگو زانست ، دانراوی محەمەدصالح ئیبراهیمی محەمــەدی (شەپۆل) •

شایانی باسە لەم سەرچـــاوەدا ناوی کۆمەڵێ سەرچـــاوەی دیکـە هاتوە •

٤ - ســـەرچاوە عەرەبیــەکانی وەك : الاعــــلامو ، معجـــم المؤلفیـــنو ، کشف الظنونو ••• تاد •

- ١١ -(١)

فەڵەك نەتاشام ••• •••
من وێنەی (ئازەر) صەنەم نەتاشام
بەذر خار نە ڕای ڕەسوول نەپاشام
نەبی جە فەرمان بەندەگیت حاشام
بێخ (بیت الطوف) خەلیل نەکەندم
جە نوسخەی مەحبووس(٢) دەلیل نەوەندم
شای شەهیدانت شەهید نەکەردم
دەست پەی تێغ قەتڵ (حسەین) نەبەردم
(ثالث الثلاث)کوفرم نەوانا
غەیری(٣) تۆ کەسم بە کەس نەزانا
ڕای بەڕ حەججاج ئیسلام نەبەستم
خەطای خانەدان باوات نەوەستم

---

(١) نــازانــم شیعری کێیەو لە کەشکۆلی ســەلەسیی وەرگیراوە . بــەڵام دوایی لە کەشکۆلی (براله)دا دۆزیمەوەو ، لە دوای شیعری مامۆستای (چۆڕی)یەوە نووسراوە ، بۆیە ئێمەیش بۆ مامۆستای چۆڕیمان داناو جیاوازییەکانیشی لێرەدا دەنووسین :

(٢) مەحبووس (براله)مەجووس .

(٣) غەیری (براله)غەیر جە .

پەی چێش ستارەم جە سەر ظولماتەن ؟
پەی گشت کەسێ هات ، پەی من نمهاتەن ؛
رای هەرشەش جیهەت وەنەم بەند بیەن
سەبەب چێش پەی من گوشادیی نیەن ؟
جە قورعەی تەقسیم سەبەەی سەیارەم
(مریخ الخارج)کەفتەن نە چارەم
(عەقرەب) نە بەختم مشین[٤] نە کەمین
نمازۆ شادیم بنمانۆ جەمین
(زوحەل) ستارەی نەحس ئەکبەر بەخش
نە تەختەی بەختم بەلا کەردەن پەخش
رەهزەن ئەر مشۆ وە پەی رەهزەنیی
غایەی[٥] ئەلطاف رەهنوما شەنی
من هەر کردەم گەور گومڕای نابەلەد
کەی بەی طەور کەردت‌بەدی‌نەجای بەد[٦]
ئەلبەت من بەدتەر بەد بەتەرانم
جەو بۆنە سولطان شووم ئەختەرانم

— ٢ —[١]

ئەی دلەی کەم فام ... ...
ئەی دلەی ئەبلەی دێوانەی کەم فام

---

(٤) مشین (برالە) شیەن .
(٥) غایەی (برالە) نە مایەی .
(٦) ئەم دێرە لە (سەلەسی)دا باش نەخوێنرایەوەو بە گوێرەی (برالــە) نووســیمان .

— ٢ —

(١) ئەم پارچە لــە کەشکۆلی (سەلەسیی)وەرگیراوەو ، لــە کەشــکۆلی

تا کەی مکەری خەیاڵان خام ؟
هەر کاتێ زانای عومرت بی تەمام
سا وەس شۆ نە فیکر عەبەث خەیاڵان
تۆ نە دەرگای حەق زارزار بلاڵان
بشۆ نە قیام سەر بەر نە سوجوود
زوبان[٢] دەر نە فیکر ذیکر (یا ودود)
دەست بەر نە باڵا دیدەکەر نمین
بدیە رەحمش کەرد (رب العالمین)
جە غەرغەرەی سەخت جە وەقت وەفات
بنوێنە وەخت[٣] کەلیمەی شادات
ئەمر کەرۆ جە ئەرز بە لوطفو کەرەم
نەفشارووت بە قەهر نەویارووت جە هەم
جە سوئال سەخت مونکەرو نەکیر
کەلیمەی تەلقین باز وەزووم نەویر
جە وەخت مەحشەر ترازوو میزان
ثەقیل بۆ لای خەیر نەجات پەی میزان
جە پرد صیراط جە موو باریکتەر
تیزەن جە مەودای ئەلماس تیزتەر
بویەری بە لوطف کەریمو رەحیم
شاد بوون[٤] بە ماوای (جنات النعیم)
ئامانەن دڵە ئامان صەد ئامان !

(براله)یشدا نوسخەی هەیە ، بەڵام نوسخەکەی براله (١٣) بەیتی لە سەرەتاوە بە رز تێدایەو ، جیاوازی‌یەکی کەم لە نێوانیاندا هەیە ، وا لێرەدا تۆماری دەکەین :

(٢) زوبان (براله) زوان .

(٣) بنوێنە وەخت (براله) بنیۆ نە دەست .

بۆ دەخیلتم دەستم وە دامان !
ویر مەدەر بە فکر دنیای بێ مایە
کەس جە بێمایە نەگرتەن وایە(٥)
حاڵ وێم بەی طەور موینووم وە چەم
سامناکو سەرسام دڵ ماتەن بە غەم
وەصیەتم ئێدەن هەرکەس بوانۆ
دنیای بێوەفا بە یار نەزانۆ
دنیا یار نیەن ، دەخیلەن خارەن
هام صوحبەت خار دایم بیمارەن
نە عومر ، نەماڵ ، نە سەر ، نە دەولەت
نە ئاهەنگو ساز نە شادیو شەوکەت
نە تیپ ، نە سوپا ، نە قەوشەن ، نە باز
نە راو ، نە شکار ، نە عید سەرواز
پەی رۆی رەستاخێز هیچ ناوا بە کار
غەیر جە لوطف حەق دانای کردگار
(نەمروود) بەو جەلال بێ شومارەوە
(فیرعەون)بەو کەلام کەج گوفتارەوە

---

(٤) بی (براله) بوون .
(٥) لێرەدا نوسخەی (براله)تەواو دەبێت .

شایانی باسە ئەم پارچە شیعرە لە هیچیاندا ناوی کەسی لەسەر نەنووسراوە ، بەڵام لە نوسخەی برالەدا لە دوای شیعری (چۆڕی)وە نووسراوە ، بۆیە ئێمەیش جارێ بۆ ئەوی دادەنێین و ، دەبێ ئەوەیش لە بیر نەکەین کە ئەم شیعرانە لە رووی ئامۆژگاری کردنو ، داواو بانگەوازی دنیانەویستییو ، ترساندن لە رەوشتی پەستو بەدەوە ... شەقڵو شێوەی ئەو شیعرانەیان هەیە کە بە روونیی بۆ مامۆستای چۆڕی دانراون .

(شەدداد)بەو مایەی زولم‌و زۆرەوە
(ضوحاك)بەو ماران طیفلان خۆرەوە
چیشان بە چیش کەرد ئاخر کە مردن
ئەرواح وە دەروون دۆزەخ سپەردن ؟
یاصاحیب مولك چارگۆشەی جیهان
قادر قەییووم حەیی لامەکان
بێ فیکرو خەیاڵ (!) بێ شیبهـو رەفیق
تاك‌و تەنیای فەرد سابیق‌و رازیق
پادشای شاهان یەکتای بێ نەظیر
فەریاد رەسیم ـ کەر ـ نە سەختیی ئاهیر
(یا الله) بە حاجەت رەسوول سەروەر
(قاضي الحاجات) رۆی دەشت مەحشەر
بم‌بەخشی بە ئیسم نام موصطەفا
نەمازی‌ئاهیر بمدەرۆ جەفا
[رومی !] هیجران‌بار دنیای بێ بەینەت
وەختە وە ئەجەل شۆ وە قیامەت

موناجاتی شێخ حەسەن[1] ـ رحمه الله ـ

دڵە ! ها ویەرد
فامت بۆ دڵە ! دنیا ها ویەرد
ها کا مەیل حوبب موحیببان بی سەرد
ها کا بای فەنا کووان دا بە گـەرد

---

(١) ئەم پارچە لە کەشکۆلی شێخ مەحموود وەرگیراوەو ، رەنگە ئەم شـێخ حەسەنە مامۆستا مەلا ئەبوبەکری موصـەننیفی چۆڕی بێت کە شـیعری لە لاپەرە (٢٥٠)ی بەرگی(٣)ی ئەم کەشکۆلەدا بلاوکراوەتەوە .

ها کا ئەجەل [آما !]نیشت وە سەرێنت
ها کا جە دەست شیی وەشیی وەرێنت
ها کا (یوم البعث)وەنەت بی ئاهیر
ها کا دنیای دوون گشت مەند وە باهیر
ها کا رۆی مەحشەر قیامەت خێزا
(یوم یفر)وەنەت هۆرێـزا
دلە ! مروەتەن کراو کۆشت بۆ
ماوات نـە چۆلەن فکرو هۆشت بـۆ
فکرو خەیاڵت وە [صنعتان !]دەر
(وجهت وجهی)روو نە خودا کەر
(حەسەن)سەر تا پاش عیصیانی خەستەن
وە(لا تقنطوا) ئومێدش بەستەن

— ٤ —(١)

گومڕای سەرنگوون ... ... !
ئەرێ بێخەبەر گومڕای سەرنگوون !
شەوو رۆ نە فیکر جۆیای دنیای دوون
غافڵ نە کردەی کارساز بێچوون
وێنەی وەرنان ئەولاد ئـادەم
جە کۆ شین ؟ بەرشین نە دنیای ماتەم
کوانێ مورسەلان شەریف کردەی حەق ؟

(١) ئەم پارچەیش لە کەشکۆلی (سەلەسیی) وەرگیراوەو ، ناوی کەسی لەسەر نەنووسراوە ، بەڵام بەوەی تا ئێستە دیـومـەو نـووسیومـەو خوێندوومەتەوە ئەم شێوە ئامۆژگاریو وەعظە زیاتر لـــە شـیعری مامۆستا مەلا ئەبوبەکری چۆڕیی دەچێتو ، ئەگەر ئەویش نەبێ (خانا)و یەکێك لە (شەفیع)ەکان ئەم شێوە ئامۆژگارییەیان هەیە .

کۆن مەشایخان صوب خێز شەفەق ؟
کوانێ ئیمامان رەهبەر نە رای دین ؟
کۆن مووسای کەلیم گوزیدەی یەقین ؟
کۆن رەنگ‌و رەونەق یوسف کەنعان ؟
کۆن دێوان دێو حوکم سولەیمان ؟
کۆن شوعەیب‌و شیث ، عیسای بنی مەریەم ؟
کۆن خەلیلولڵا جەرجیس‌و ئادەم ؟
کۆن شەققەی تەمام نەعرەتەی حەیدەر ؟
کوانێ (ذو الفقار) بڕندەی دووسەر ؟
کۆن نام‌و نیشان ئەحمەدو مەحموود ؟
کۆن نووری صەدای صوب نەغمەی داود ؟
کۆن حەسەن حوسەین ئال پێغەمەر ؟
کۆن چوار یاران رەسوول سەروەر ؟
کۆن تیب قەوشەن ئەصحابان تەمام ؟
کۆن حەمزەو عەباس بەور تێکۆنام ؟
کۆن پیران پیر دانای ذولجەلال ؟
کۆن سوار غەیب وەیسی یەمەن ماڵ ؟
کۆن موصەننیفان عیلم شەریعەت ؟
کۆن ئەولیاهان دەریای حەقیقەت ؟
کۆن شان‌و شەوکەت عەبدوڵڵای عومەر ؟
کۆن تاج‌و لەولاك رەهنومای رەهبەر ؟
کۆن ئیمام قاسم میر تورکستان ؟
کوانێ بایەزید قوطبی رووی جیهان ؟
کۆن عەبدولەنەف چەنی غەزالید ؟
کۆن ئەباسەعید خالیدی وەلید ؟

کوانێ ئینس و جین نە رووی سەرزەمین ؟
کۆن پەهلەوانان سام سەهمگین ؟
کۆن زاڵو رۆستەم بەهرام گوور گیر ؟
ساکۆن کەیکاوس پادشای دلێر ؟
کۆن باهووی برزوو چەنی رۆییتەن ؟
کۆن زاتو جەوهەر فەرهاد کۆکەن ؟
سا کۆن لەشکر گەوران مەلموون ؟
کوانێ موعتەصەم ؟ کۆن دەسگای قاروون ؟
کۆن فیرعەون ، مکەرد دەعوای خودایی ؟
کۆن قاروون غەرق گەنج دنیایی ؟
کۆن مولکو ئەملاك بازاڕ نەمروود ؟
کۆن تاج و طۆمار شەدداد مەردوود ؟
کۆن نەظم جامیی دوڕو صەدەف رێز ؟
کۆن مەولای رۆمیی ؟ کۆن شەمس تەبرێز ؟
بە عام کۆچ‌کەردن شین وە جای موقیم
نیم ئەهل جەنەت ، نیم نار جەحیم
بەعزێ گڕ بە دەست ئاهیر سۆزەن
بەعزێ جەمینش گڕان نەورۆزەن
بەعزێ سۆزانەن سەر تا بە قەدەم
بەعزێ دڵ‌گوشاد نە ئازارو غەم
بەعزێ شەرمەسار کردار وێشەن
رۆی (یوم الممات) هەرکەس بە وێشەن
بەعزێ رووگەردان رۆی قیامەتەن
بەعزێ مەسکەنش ماوای جەنەتەن
بەعزێ گرفتار عەذاب سەختەن

بەعزێ سەرئەفراز پاشای سەرتەختەن
بەعزێ بێقەرار دیدە نمینەن
بەعزێ نائومێد ئیمانو دینەن
بەعزێ مپۆشان جە حوللەی حەریر
بەعزێ موقەڕڕەب پادشای کەبیر
بەعزێ منۆشان جە حەوز کەوثەر
بەعزێ ساکنەن جە قوببەی ئەحمەر
بەعزێ ئینتیظار لوطف حەمیدەن
بەعزێ مەشغوولی ذیکرو تەوحیدەن
بەعزێ عەیششان چەنی حۆرییان
بەعزێ فارغەن جە رەوضەی ریضوان
بەعزێ ملەرزۆ جە خەوف صیراط
بەعزێ مڕێزۆ ئەسرین چون سێلاَت
بەعزێ مکێشۆ هەردەم ئاهی سەرد
بەعزێ بە عەموود مکەرۆن وە گەرد
هەر یەند منالاَن مکەران زاریی
فێشتەر دەردشان پێ مبۆ کاریی
دلـە بزانـە ئینـە وەعظتەن
تۆ پێچی یانە سزای سەختتەن
سا گێرە نە گۆش پەندو نەصیحەت
ویردە بە کردار کەسب ئاخیرەت

میرزا قەمەرعەلی ڕەوانیی

لـەو سـەرچاوانەدا کە لە دەستدانو بۆ بەرهەمو ژیانی شاعیرانمان پیایاندا گەڕاوم ناوو بەرهەمی ئەم شاعیرەم نەدیوە ، تەنها (ڕەنجووی) کـە ناوی شاعیرە ناودارەکانی کورد دەبات دەربارەی ئەم شـاعیرەیش شتێکی کردوە کە دەفەرموێ :

مەحموود ئاغای زەند ، مەلاکامی نام
(قەمەرالّی نام ، ڕەوانی) مەقام[1]

لەکەشکۆڵی ئەحمەدی برالەدا ئەم شیعرانەم دەستکەوت وا لێرەدا ، بە پێی ئاگاداری خۆم ، بۆ یەکەمجار بڵاویان دەکەمەوە ، بە هیوای ئـەوە دەرگای باسو بەرهەمی تری ئەم شاعیرە بخەنە سەرپشت .

– ۱ –

بێ‌مەیل بێ‌چوون
گەردشت دەوران بێ مەیل بێ‌چوون
وە جەستەی فەرهاد سەرسام دڵ‌هوون !
رام کەفت ئەو گۆشەی بەحر سام جەیحوون
من زەلیل دەرد دڵ نە سەودادا
مشوون وە گۆشەی مەوج دەریادا
گاه مکەردم سەیر ماهیی جە صەد ڕەنگ
گاه چەند ئەشیاهان ، گاه نەعرەی نەهەنگ
دانەی دیم نە گێج دەریای دوورمەنـزڵ
شەوق مدا چون بەدر دووهەفتەی کامڵ
داغ بیم نە سەوداش تا ڕۆی مەردەنم

(۱) بڕوانە دیوانی ڕەنجووری ل : ۷۲ .

شەوقش بی بە طەوق شی نە گەردەنم
شیم پەرسام جە شێخ جەوهەرناسان
جە پیر ئوستاد خاصەی خەواصان :
دانەی دیم نە گێج دەریای دوور بە دەست
عیلاجش چۆنەن چۆن میۆ بە دەست ؟
وات : مینای مەینەت نە سەر کەر پەیوەند
دەوران هوونی ریشەی دڵ کەر بەند (!)
ئەوا بدەری مینات بـە سەنگدا
بشی بەو ماوای ماهیو نەهەنگدا
ئەگەر نازڵ بان نیەن ئامانت
رای دووبەختیەن دەستم دامانت !
ئەیکەرە کەم فام وێڵ سارایی (!)
سەرگەردان شەوق دانەی دەریایی
کەردم بە وەردا چاك دامانم
وەندم فاتیحەی ئەوەنامانم
سەر بەدەم ئەو گێج ، پا کەرەم ئەو فەوق
غۆطەم بەرەو جای دانەی صاحیب ذەوق
چەندێ نەو گێجدا وێنەی پەروانە
حەیران بیم نە شەوق جەواهیر دانـە
ئاوەردم دانەی خۆلاصەی خاصێ
ناما بی وە دەست هیچ دانەناسێ
هیچ ماهیو نەهەنگ ناما نەوەندم
جە هیچ ئەشیایێ نەبی گەزەندم
پەی شوومیی دەوران پەی طاڵەی چەفتم
جە گۆشەی دەریای ئەو دوور نەکەفتم

ناگاه دیم رەقیب شووم بەدکارێ
فیتنەی شەڕەنگێز خیانەت بارێ
جە خەوف صەیاد دانە دەریایی
لەرزنا چەنیم جە گاە تا ماهیی
طەلیسم منیاندا بە رووی سەنگدا
قاو کەفت نە مەخلووق ماهیو نەهەنگدا
خوڵو کەفت نە گێج دەریای بێ ئینصاف
دانە شی قەڵوەز من مام چەنی تاف
هەیداد هەی بێداد ! پەی شوومیی بەختم
سەرگەردان دەور قەڵوەزەی سەختم

- ٢ -

ئازیز مەندە بۆ ... ...
ئەر عەقڵو فامت جە لا مەندە بۆ
ئەر صەد کەس نادان پەرێت بەندە بۆ
حەیفەن خەط بە دەست خەط نەوەندە بۆ
خەطو خاڵ خاص رەژیدەی قودرەت
جە لای نەزانان نەدارۆ قیمەت
هەرکەس نەوەندەن حەدیثو ئایەت
کەی زانۆ قەدر زوڵفو خاڵو خەط
فیدای بالآت بام شای بلند پایە
خەطو خاڵ وێت مەدەر وە زایە
مەوزەش وە دەست کیتاب نەوانان
نەك بە قەدر زوڵف سیاش نەزانان
بسپارش وە دەست مەششاقان مەشق

تا هەر بنویسۆن [جیوتیا]سەرمەشق
نەك بی بە تووش ئاشنەختەوە
گیر بدەی بە جەور جەفای سەختەوە
بێکۆ طەبەق لێت بەیۆ وە خار
خاطر تەڕت بکێشۆ ئازار

ـ ٣ ـ(١)

قیبلەم مەردەنم ••• •••
ئامانەت فەرزەن وادەی مەردەنم
نە حالات وەقت وەصیەت‌کەردەنم
نە هاکام سەخت گیان سپەردەنم
وەصیەت ئێدەن شای شەم روخساران
بێ وە بالینم چون بەینەت‌داران
بێ خەوف‌و ئەندێش ، جە کەس نەکەی شەرم
هۆرداره پەردەی حیجابت وە نەرم
نە پۆشی جەمین شەمع خاوەری
بۆ وە زانوودا چون ئەسمای پەری
بنیشی وە بان بالینم وە نـاز
بوانی سوورەی یاسین بە ئاواز

---

(١) ئەم پارچە بێ براو جیاکردنەوە لە دوای شیعرەکانی (میرزا قەمـەر عەلی)یەوە نووسراوەو ئێمەیش جارێ تا ساغ نەبێتەوە هی ئەوە یان نا بۆ ئەوی دادەنێین . نزیك لەم پارچە شیعرەوە (شەفیع) پارچەیـێ شیعری هەیە (بڕوانە : کەشکۆلی کەلەپووری ئەدەبی کوردی ، بەرگی دوەم ، ل : ١٢٥) .
هەروەها سێ پارچەکەی دوایش بۆ قەمەرعەلی دادەنێین تا بزانین چۆن دەبـێ .

زووان بە ڕێزەی شەکەر ڕازەوە
دەنگ وە صەدای خاص خۆش ئاوازەوە
جەمین وە عەرەق بۆی گولاوەوە
گۆناو ئەگریجەی زولف خاوەوە
جەو عەرەق نە دەور گۆنای مەهپارە
جە سەر بتکنۆم بگنۆم وە چارە
تا دیدەم نە سەیر دیدەی سیات بۆ
نەظارەی نەخەر وە ناز دیار بۆ
گۆش هەم بەو صەدای ڕێزەی ڕازت بۆ
بەو سوورەی شەریف خۆش ئاوازت بۆ
ئەر صەد جار قابیض سزا مدۆ پێم
هەنی نیم وە تەنگ گیانکیشانی وێم
ئەگەر بەو طەور بۆ ڕۆح ڕەوانم
(باللە) بە ئاسان بەر مشۆ گیانم
هەی چ خۆش مبۆ ، عومرم زیندەگیم !
نە خاکپای تۆ گیانکەروو تەسلیم !
ئەگەر وە تاقی صەد کۆ گونامەن
(إن شا اللە) بەهەشت هەشتەمین جامەن

— ٤ —

قیبلەم بێ خاو بۆ ...
تا کەی جە دووریت دیدەم بێ خاو بۆ ؟
ئەسرین دیدەم تا کەی بە تاو بۆ ؟
تا کەی دەروونم هوونو زووخاو بۆ ؟
تا کەی چون خەزان زایفو زەرد بۆ ؟
شەوان تا سەحەر نالەم نەبەرد بۆ ؟

قرمزیی قاتڵ ، زەردبووم قەضابەخش
سفید خەشمناك ، سەوزە غەضەب نەخش
هەر چار پەی (قەمەر) کەمان گرت بە مشت
راگر یین نە رام وێنەی باوەکوشت
ئەوەڵ قرمزیی پەی شکار بە سۆز
قەوس قرمزتار تەرکەش توکمە دۆز
رەهاکەرد نە شەصت با قرمزی پڕ جەرز !
بڕان کرد ژو لام تا پەڕ نیشت نە ئەرز !
[هۆشم!] سفتەی نار دمرد مەجنوون کەرد
دامانم بە زاخ گوڵ ئابتوون کەرد
زەردبووم زولف شۆڕ ، خاڵ نەقش چینیی
حەلقەی کەمان زەرد چون حەلقەی بینیی
دەست بەرد پەڕێ فەرق فاقەی پڕ عیقاب
پەیکان چەهار کووز نمکێش ژارئاب
بە پەنجەی غەضەب بەند کەرد بە مەفتوول
خەم دا ئەونەمام بەژن عەرعەر توول
هەوا بەر بە قین رەها کەرد نە مشت
بەڕان کەرد پەڕەی سینەم نە رووی پشت
نە ضەرب پەیکان [حجر]کاوی سەخت
شەقەی ئیستیخوان موهرەم نەسەر تەخت
خەستەئان زامان پڕ زووخ زەردم
بلند کەرد ئەفغان ناڵەی نەبەردم
سفید سفید قەوس قەضائەنگێزەن
گۆشەی جەرگ‌پێك رشەی‌دڵ‌ڕێزەن

تا کەی چون مەجنوون بێزار نە دەیر بۆ ؟
خەمبار خەمناك بێ صەفاو سەیر بۆ ؟
تا کەی چون فەرهاد نە کۆی بێستوون
وێم کەروون غەلطان چەنی خاکو خوون ؟
تا کەی جە دووریت بالآی نەونەمام
بسۆچوون پەرێت بو [برسوای تمام!]
چێشەن جە لای تۆ بەدبەختیم بەختەن
رۆبەرۆ سزای زامانم سەختەن ؟
ئەلبەت خدمەتت باخلاص نەکەردەن
ئیسە سەر وە شۆن گونای وێم بەردەن !
پەوکە گیرم دان من بەی دەردەوە
بەی نالین نەبەرد ئاهـسەردەوە
تا کەی بەی تەورە گیر بەلآ بۆ
بە قوربان تۆ من موبتەلا بۆ ؟

ـ ٥ ـ(١)

شۆخ دیدە مەست ...
ئارۆ دیم چار شەخص شۆخ دیدە مەست
قرمزی ، زەردبووم ، سفید ، سەوز پەیقەست
هەر یەك چون وێشان کەمانێ وە دەست

---

(١) ئەم پارچە شیعرە نموونەیەکی دیکەی لاسـایی‌کردنەوەی نێـوان شاعیرانمانەو (رەنجووری)ش لەم بابەتەی هەیە . (بڕوانە : دیوانی رەنجووری ، ل ١٣٨) .
شایانی بـاسـە بۆ هەندێ وشەی ئەم پارچە شیعرەو ، رووی دۆزینەوەو راستکردنەوەی شیعرەکان سوودم لە سەرچاوەیەکی دیکە وەرگرتوە .

لۆلۆ کەرد ئاستین بەیضاویی زەرباف
تەیار کەرد شاخین [سرقلوزەی طاف!]
چەتر سیاهەور کەر هیندوزتەرز
هەوادا نە ئەوج کەهکەشان بەرز
چین وست نە سەر تەخت لەوح نقری خام
کەرش وست نە ئەوج صوبح کەردش بە شام
سفید پەر بەردا پەی قەست جەرگم
دڵ پێکا تا هەر پەر نیشت نە جەرگم
دیا قەترەی هوون دوو قەڵبەزەی طاف
واتش : هەی‌وەچزڵ سەوزەی سەوز کلاف
سەوزەی سەوز کلاف خوان سەوز نەخشەن
جەراحەت بە حاڵ دەرداماں پەخشەن
ژێ یەکتای تەناف کلاف زەنگیی
پەیکان سیاتار گەبرو فەرەنگی
کەشانش نــە مەوج پەی تیراندازی
خورووش وەست نە بورج گۆشەی شیرازی
واتش : ئەی صاحێب ناڵەی فەرەنگیی
خەستەی خەدەنگان سێ شەخص جەنگی !
قەسەم بە زنجیر زوڵف لۆلۆ بەستم
بە نەشەی موژان کەس جە نە رەستم !
تا زیندەگانیت ژی نەکەروون قەست
تا باز نماوە کەمانم جە شەصت
ئێد وات‌و نیم جۆش ژ قەوس راهی کەرد
مەماتم نە جای حەیات جایی‌کەرد

فڕەی سەوز خەدەنگ جە دوور نیشان دا
نیشانەش نیشان ئاخرزەمان دا
دندانی پەیکان سەرکەرد نە گیانم
بی بە ڕیشەکێش مەزرای ژیانم
پێشانیم سەرمەشق سەنگ ساراوەند
وەلگم نە سەرشاخ زیندەگانی کەند
قەومان ! خوێشان ! کێن هوون ئەستانم ؟
پێکیای پەیکان سەوزەکەمانم
ئەو هەر سێ خەدەنگ خار خەتەر بیەن
هەر یەك دەردشان ڕەنگێتەر بیەن
بەلام بە هیچ کام ئەرواح نەسپەردم
گیان تەسلیم بە دەست سەوزخەدەنگ کەردم
من کە چەهار زام هوون ئەفشانیمەن
هەنی کەی تەمای زیندەگانیمەن ؟ (!)

مەخمووریی

ئەوەی کە بەڵگە بۆ هێنانەوەی ناوێتو ، کاری پشکنینو گــەڕان بە دوای بەرهەمو شوێنەواری شاعیرانی دێرینماندا سەلماندوویەتی ئەوەیـە کە تا ئێستە ناوی هەموو شاعیرانمان نەزانراوەو ، لەوانەیە ئەوانەی ناویان نەبیسراوە ، یان هەر بۆ یەکجاریی ناویان کوێر بوەتـەوە زۆر زۆرتر بــن لەوەی کە بە بیرماندا دێت ، ئەمە چ جای ئەوەی کە بەرهەمیان بـێ سەرو سۆراخ سەری ناوەتەوە •

(مەخمووریی)یەکێکە لەو شاعیرانەی کە ـ من پێ بزانم ـ تا ئێستــە ناوی نەبراوەو ، بەرهەمی بڵاو نەکراوەتەوە • یەکەم جار بەرهەمـی ئــەم شاعیرەم لە کەشکۆڵی ژمارە(٣٠٩٣٠)ی (دار صدام للمخطوطات)دا دیوە ، ئەم کەشکۆڵە چەند پارچە شیعری ئەم شاعیرەی تێدایە ، بەڵام بە داخــەوە نووسەرەوەی کەشکۆڵەکە نەخوێندەوارو ناشارەزایەو ، خەتی ناخۆشـــەو هەڵەی نووسینەوەی زۆری هەیە • بۆیە لەم هەلەدا تەنهــا وەك نموونـە هەندێك لە شیعرەکانی مەخمووریی دەخەینە روو ، بەڵکو لەمەولا نوسخەی دیکەمان دەست بکەوێتو ، بتوانین شیعرەکانی ئەم شاعیرەیش بگەیەنینە رزی شیعری شاعیرانی دیکە •

ـ ١ ـ

زەلیلم ئیمشەو
هەی موسوڵمانان زەلیلم ئیمشەو
دڵ گڕان نار خەلیلم ئیمشەو
کەس نیەن بێۆ دەلیلم ئیمشەو
جە گیان کێشاندا دیدە نە راتم
تەشریف باوەرە وە سەر (وەفات)م
وەقتێ کە قابیض قەبض رۆحم کەرد
نەکەرد مدارا رۆح شیرین بەرد

ئەدەب شیوەنم وە بگرە وە سۆز (!)
کفنم وە تای زولف ویت بدوز
جەستەم هەلگرە بەرەش وە مەزار
دەخیلم وە تۆ شای شیرین ئەطوار
ویت وە دەست ویت ـ شۆخ دلبەرم ـ
سەنگ ئەلحەدم بنیە وە سەرم
هەنی جەو دما خاك مەزارم
بکەرە پێم دا ، دیدەم ! نازدارم !
نازدار ـ ئیمانم ـ ئەر تۆ ئێد کەردی
گۆ جە گشت مەعشووق وەرینان بەردی
شەرط بۆ (مەخموورِی)جە یەوم (ألست)
فیدای بالآت بۆ شۆخ دیدە مەست .

ـ ٢ ـ

شەماڵ مەهجـوورم !
پەی دێرئامانیت خەیلێ مەهجوورم
بە ویت مزانی جە لەیلم دوورم
وە قورئان قەسەم دیدە بێ نوورم !
شەماڵ ! تۆ دەلیـل دەردمەندانی
پەیك هەواڵبەر ، هەم هەواڵزانی
تۆ ئەو شەماڵەی نامەی (محمد)
بەردی وە مەککە یاوای بە (أحمد)
هەم بۆی پیرەهەن یوسف نازدار
بەردی وە لای یەعقووب غەمبار (!)
سا من وە فیدات بام دەغیلم وە تۆ
دەستم دامانت باد عەنبەر بـۆ

عەرزەی هیجرانیی ذەلیلیم یەکسەر
نویسام تەمام بـە خوون جگـەر
هۆرداره به جەخت ، پەڕندەی بێ پەڕ !
طەی کەره کۆوان ، صەحراو ، بەیدو ، بەڕ
بگێڵه تەمام سەرحەدو شاران
مەگیره ئارام صەباو ئێواران
بزانه داخۆ جه کام ولاتەن
پەی نەدیمی من هەر کشو ماتەن
(دایم المدام) هەر مکێشۆ ئـاخ
زوورین پەشێو نیشته بێ دەماخ
چەمش ها نه رات بەزاریو ئەندۆهـ
داخۆ کەی مشی بـاد عەنبەر بۆ !
نەسیم ئەگەر تۆ یاوای به قیبلەم
نه هەفت جا سوجدەی زەمین بەر وه دەم
بەڵێ وه مەخفیی وێت مکەر ئیظهار
نەبیا بزانان بەدان بەدکـار
جەو دما جه نەو سوجده بەر زەمین
عەرزەم دەر وه دەست یار دنیاو دیـن
بواچه : جەو ساوه تۆ تەشریف بەردی
پەی چێش بەندەی وێت وه یاد ناوەردی ؟
عەرزەی ذەلیلیم شەرح بێ شومار
[دا وست من کرو وزار (!)]
واتش : ئەی شەماڵ ئێدەن نیازم :
عەرزەم بەر وه لای شای شەکەرڕازم

یه عەرزەی بەندەی شێتو شەیداتەن
شەو تا رۆ دایم هەر نــە سەوداتەن
ئاوەردم پەرێت صاحیب شەرطو شۆن
باقی ئیدیعا ئیختیار بــە تــۆن
مواچۆ : شەماڵ پەیك خۆش خەبەر
مپەرسوون هەواڵ بەشق پێغەمبەر !
راست بواچە پێم بێ درۆو خیلاف
سەوگەند مدۆم وە ئایەت مصحاف
ئــەر ئامای جە لای بەندەی زەلیلم
راست واچە شەماڵ ، وە تۆ دەخیلــم
شۆ وە سەرینش پەخش‌کەرە پەرچەم
ولاو کەر حەیان نە سەر سینەو مەم
زەرە جە عەنبەر ، قەطرە جە گولاو
بدەر وە پێنی قیبلەی شیرین‌خاو
ئەلبەت ئەو جە بۆی عەبیرات گوڵ
جە [ئاما وە لای!]حەیان قاتڵ
سا بێدار مبۆ جەو خاوە دەردەم
مبینۆ حەیان ئالیان جە هەم
مزانۆ ئەی کار تۆ کەردەن شەماڵ
صەیقەڵ مدەرۆ جەمین پڕ خاڵ
ئەلبەت مستانۆ نامەی پڕ میحنەت
موانۆ عەرزەی پڕ نــە سیاسەت
مزانۆ عەرزەم پەی چێش کیاستەن
نەو عەرزەی پڕ شەرح من چێش واستەن
ئەوسا جەو دما تاپێ جە طوغراش

چەنی یەك قەطرە عەرەق گۆناش
مدۆ وە دەستت ـ نەسیم سارا ! ـ
چون عەرەب دەخیل مکەر مدارا
زینهار صەد زینهار رەوەندەی رەهڕەو
ماوەرە پەرێم وەر جە نیوەشەو
مبۆ وە مەرهەم زام کۆنەو نـۆ
شەماڵ ! (مەخمووریی) وە قوربانت بۆ

مەلا وەلەدخانی گۆرانیی :

مەلا وەلەدخان لە تیرەی گۆران بوەو شاعیرێکی باڵاو زمانپاراو بوەو ، شیعرو هۆنراوەی زۆری بە زاراوەی گۆرانیی لێ بەجێ ماوە . لەوانە : (شیرین‌و فەرهاد)و ، (نادرو تۆپاڵ) ، کە بە توانایی (مەلا) لە شیعری حەماسی‌و جەنگی‌و ، شیعری ئەوین‌و دلداری‌دا دەنوێنن . شیرین‌و فەرهادەکەی لە ساڵی (١١٥٠ك ١٧٣٧ ز) داناوە.[1]

گیسوو قەڵاخی ..... .

سەوزەی سیاچەم گیسوو قەڵاخیی
ئەبرۆو موژەو عەین چین زولف زاخیی
زاخیی‌تەر جە رەنگ لوول قازاخیی
عەین‌مەست ، ئەبرۆمەست ، موژەو مەودا مەست
نیم نیگات چون باز شۆخ شەیدا مەست
ئەگریجان سیاه ، پای موژان سیاه
تێش سەرمەودای خەدەنگان سیاه
بینای عەین سیاه ، پای موژان سیاه
طورەی تای دەسماڵ قەڵاخیی سیاه
سەرپەنجەگولی گۆنا گوڵ‌گولی
لەعل لەب گولی خاڵان فولفولی
[گول مندلێ بە گول !] عەرەقچین گوڵ
ژێر [جامەلاکی !] کەمەرچین گوڵ
دوگمەی مەم گولی ، لوول ناف گوڵ
تافتەی پیراهەن حەریر باف گوڵ
رەوتی خەرامان ئاهووی خوتەنی

---

(1) بڕوانە : مشاهیرکرد ، ١/٢٢٩ .

تەن وە تۆی چەکبەن سەوزەی چەمەنی
خاڵ سەوزە سەوز زولف سەوزە لوول
لوول گێسووان لەولاویی مەفتوول
پا بەرز ، پشت کۆتاە ، قەد باریك ، دەم تەنگ
نیم‌نیگات چون باز شۆخ شەیدا رەنگ
زنج‌گرد ، سرین‌گرد ، مەم‌گرد ، پاژنە گرد
پای سەدەف قرمز ، ریزەی سەدەف خورد
(مەلا!)ریزەی راز سەوزە چون جەوز بی
سەوزە چون سەرسەوز سەراوان سەوز بی

ئـاهی

لە بەرگی سێیەمی ئەم کەشکۆڵەدا شتێکی کورتم دەربـارەی ئـەم شاعیرە نووسییو ، (١٣) پارچە شیعریشیم بڵاوکردەوە ، جـگە لـەوەی ئەو کاتە بڵاوم‌کردوەتەوە شتێکی تازەم دەربارەی ژیانی دەست نەکەوتوە، بەڵام لە کەشکۆڵی (سەلەسیی)دا سێ پارچە شیعرم دۆزی‌یەوە کە بـە ناوی (ئاهی)یەوە نووسراونو ، دواشیعریان نازناوی (ئاهی) تێدایـە ، وا لێرەدا ئەوانەیش بڵاوئەکەمەوە بە هیوای ئەوەی وردەوردە ئـەمانـە بەردی بناغەی دیوانی ئەم شاعیرە بن •

دەبێ لێرەدا ئەوە لە بیر نەکەم کە لە کەشکۆلەکەدا لەسەر پارچـەی یەکەمی ناوی (عەبدورەحیم) نووسراوە ، بەڵام وەك دەبینی لە دوا بەیتدا ناوی (ئاهی) نووسراوە (ئاهی)ش نازناوی صـالح ئەفەنـدی‌یەو ، من نەمبیستوە ناوی عەبدورەحیم بووبێ ، یان شاعیرێکی تر بە ناوی (ئاهی) یەوە بووبێ •

هێشتا گەڵاڵەی ئەم بەرگەم تەواو نەکردبوو لە کتێبـخانەی (دار صـدام للمخطوطـات)دا (کەشـکۆڵی گـەڵاڵەم) دۆزییەوە ، لـەم کـەشکۆڵەیشدا (٤) پارچەی دیکەشیعری (ئاهی)م دۆزییەوە ، کـە تـا ئێستە بڵاونەکراونەتەوە ، ئەوانیشم لێرەدا خستە پاڵ شیعرەکانی کەشکۆڵی سەلەسیی • لەم کەشکۆلەدا لە پاڵ ناوی (ئاهی)دا (روحی‌زادە) یەکیش نووسـراوە •

— ١ —

بـە تیری غەمزەکەت جەرگم بڕاوە
دلم دایم دەڵێی تەختەی سەراوە

---

(١) ئەم پارچە لە کەشکۆلی (سـەلەسیی) وەرگیراوە .

به قوربانی پیالەی چاوەکەت بم
کـە دایم مەستو هەم خـاوە
کەمەندی زولفی تۆیە وا لـە ملما
فیدای ئەگریجەکەت بم چەندە خاوە
ئەگەر بێنێ صەبا بێنێ لە رووی تۆ
بـە مەرگی تۆ ، دەڵێی عەینی گوڵاوە
چ ئەحوالێکە ئەمرۆ وا لـە سەرما
دەڵێی ـدووربا ـ کە لەیلم لێ بڕاوە
سەری هەڵداوە جۆشی دڵ لـە کەللەم
فوارەی ، چاوەکەم ، دێژی شەتاوە
وەکوو من گیری داوی دەردی دڵ بووم
بە غەیری خۆم بە شەرطی [بێبلاوە !]
حەیاتی من ئەگەر باقیی وەها بێ
ئەوا نەمویست ئەگەر صەد ساڵی مابێ (١)
لـە ژێر باری غەمی طەعنەی رەقیبان
بـە چاوی تۆ حەیاتم لێ چناوە !
ئەگەر مەیلت لە دڵ دەرکەم هەتا هەم
نەبینم لەذذەتێ لـەو عومرە ماوە
کەسانێ مانیعی وەصلی منو تۆن
حەوالەی بەرقی قەهری حەق کراوە
لە حاڵی خۆت شیکایەت بەس کە (ئاهی !)
خودا خۆ لوطفی زۆری وا بەلاوە
بە قوربانی سەگی دەرگانەکەت بم
فەرامۆشم مەکە چارم بڕاوە !

- ٢ -

ئەرێ یارم ! ئەرێ چاوم ! ئەرێ مەحبووبی دڵدارم !
ئەرێ شۆخم ! ئەرێ رەندم ! ئەرێ مەعشووقی غەمخوارم !
دڵە ، بردت ، منە ، کوشتت ، دەروون خوێنە ، جگەر لەت‌لەت
بە رۆژ ئەندووهـ ، بە شەو ناڵە ، سەراپا دەردو بیمارم
نە دڵ صەبرە ، نە رۆح طاقەت ، فیراقت خۆ نیی‌یە ناوی (!)
خودا لێت هەڵگرێ گیانم ئەمن بەم حاڵە غەمبارم ؟
بە نەشئەی چاوەکەی مەستت ، بە ئەبرۆی شۆخ‌و پەیوەستت
بدە وەصلم ، قەضات بگرم ، نەماوە دیدەی‌تاتارم
زەلیل‌و دەردارە دڵ وەکوو دێزەی لە جۆش‌و کوڵ
دەروون سووتا ، جگەر برژا ، عەزیزا بۆت گرفتارم !
ئەگەر شەرطی وەفا چاکە بڵێ : لەیل بۆچی بێ باکی ؟
بە بێ‌باکیت قەسەم - لەیلێ ! لەدووریی چاوەکەت زارم

- ٣ -

چ سۆزێکە لە سەرمایە ؟ چ ئەحواڵێ ؟ چ بەدکارێ ؟
گرفتاری غەزالێکم چ شۆخ‌و شەنگ‌و عەیارێ ؟
بە نەشئەی موعجیزەی لەیلێ سەرای کیسرای دڵم شەق بوو
چ هاوارێکە حاصڵ بوو ؟ نە دڵسۆزێ ! نە غەمخوارێ !
سوپای موژگانی قەلعەی خەیبەری جەرگی وەها گرتم
دڵەی صەدساڵەوێرانە چ تەدبیرێ چ هاوارێ ؟
لە کونجی سینە غەیری ئای‌و ئۆی‌و ئۆفی لێ نایە
کزەی قرچەی دەروونم دێ خودایا ! مەرگێ یا چارێ !
تەماشای لەیلەکەی خۆم کەن ، دەڵێن : تۆ دەستی لێ بەردە
بە ذاتی (لم یزل) نابێ ئەگەر تیرم لەسەر بارێ

له تاوی یێستوونی غەم دڵەی فەرهادەکەم رۆیی
وەکو قومریی دەناڵێنێ لەهەر ئەطرافو هەر شارێ
هەزاری وەك ئەرەستوو بێ عیلاجی دەردی من نایە
مەگەر لوقمانی وەصلی ئەو ئەگەر بێڵێتی غەدارێ
دەزانم ئاخری عاشق دەبێ بمرێ لە پای لەیلێ
کە دایم پێ لە ناو دڵ بێ عەجەب جەللادو خونخوارێ
کە چەند کەم هیمەتی (ئاهی!) بە قەولی حەق تەوەککول کە
(أتى أمر فلا تستعجلوا)[1] بگرە دڵت جارێ[2]

– ٤ –[1]

لەگەڵ من ئەو حەبیبە دڵرەقە ، ئاخ !
بە ئیستیغنای ئەو عالەم شەقە ئاخ!
موراعاتی لە دەرحەققی منی زار
نەماوە بەو قەرارو بەو دەقە ئاخ!
بە سەیلی ئەشكو توندی بای هەناسە
بناغەی خانەی عەیشم لەقە ئاخ!
غەمی دووریی بە هەر صوورەت ، چ چارە
رەقیبی وەك [زقیش!] صاحیب رقە ئاخ!
هەموو ئەعضای دەمە بۆ دووزبانیی
لە دەس ظولمی بەدی ئەو ئەحمەقە ئاخ!

---

(١) ئەمە ئیشارەیە بۆ ئایەتێك کە ئەفەرموێ : (اتى امر الله فلا تستعجلوه).
(٢) ئەم شیعرانەی (ئاهی) تا ئێرە لە کەشکۆڵی سەڵەسیی وەرگیراون .
(١) لەم پارچەوە تاکۆتایی شیعرەکانی (ئاهی) لە کەشکۆڵی (گەلاڵە) وەرگیراون ، بۆئەم شیعرانەیش دەبێ ئەوە لەبیر نەکەین بە هۆی یەكنوسخەیییەوە وەك پێویست هەموو شیعرەکان راستنەکراونەتەوەو، هەندێ جێگەیانمان بە گومانەوە نووسی .

به کەمتر لەحظەیە غافڵ نیە لێم
کە کوێر بێ چاوی بوخلی ، چەند دەقە ئاخ!
گرفتام بە مەحبووبێ کە مایل
بە ظوڵم‌و کوشتەکاری ناحەقە ئاخ !
لە ئوستادی فکر پرسیم لە زاری ،
گوتی : نوکتێکی وردو موغلەقە ، ئاخ !
مەگەر سا واسیطەی ئەشکە (واڵا)
بە سۆزی سینە (ئاهی) موحرەقە ئاخ !

— ٥ —

تۆ بەیاضی لا ملت شەعری سیای ئەر بێتە سەر
ئیحتیاجێکت نیە ، ئەلبەتە ، بە شیعری بێ ئەثەر
گەر شیعارێك‌و شوعوورێکی شیعر مابێ لە لام
غەمزەی چاوت لە سینەمدا دەبێ بیکاتە دەر
ئەی فریشتەی عالەمی حوسن ، بە مەحبووبی شەهیر ،
شیبهی تۆ تا مومکینە بیبێ بەنی‌نەوعی بەشەر
خەططی وردی کاغەزی ئالی لەبت لای ئەهلی طەبع
چاوی دڵ دەرکی دەکا رەمزی نەوەك حیسسی بەصەر
شەمعی رووی پاکت لە ذیهنمدا کە وەقتێ هەڵکرا
عەقڵ‌و هۆش‌و جان‌و جیسمم چوونە سەر یەك وەك فەنەر
صاحیبی دوودی هەناسەو سۆزشی خاطر منم
تا لە سینەمدا دەکەن کاکۆڵ‌و [تاثیرت!] گوزەر
کوشتەی لەهجەو قسەو خەندەی ئەتۆم (ئاهی) صیفەت
دڵ لە بۆت مەستە ، لە بۆت بێ‌عەقڵ‌و هۆشە مەگەر

- ٦ -

خودا هەڵناگرێ ، چاوم ، ئەمەندە شێتو شەیدا بم
لە مابەینی خەلایقدا وەها مەهتووكو رسوا بم
گەلێ دەفعە دەڵێم : پێم دڵ بگۆڕم خۆم لەوی لادەم
لە دوو رێدا خەریك ماوم ، بەلاَ وا چاکە یەکڕا بم
چ ئینصافێکە ئەی نەیقامەتو ، غونچەدەهانو ، شۆخ
وەکوو بولبول هەمیشە هەر بە هاوارو بە غەوغا بم ؟
هەتا کەی سا زەقوومی میحنەتی دووریت بچێژم من
بە شێتیی وێڵو سەرگەردانی دەشتو کۆهو صەحرا بم ؟
بەلاَ وەك مورغی ناڵاَ بم ، بە دایم هەر لە باڵاَ بم
پەڕەندەی بەرزەباڵاَ بم ، مەگەر واصیلی بە باڵاَ بم
دە کەی دێ (ئاهی) وەصلی چەژنی دلبەر دا بە قوربانی
قەدی باریکو ، لێویئاڵو ، چاوی مەستو شەهلا بم

- ٧ -

بە موژگانی درێژی دیدەمەخمووری برینداروم
پەرێشانحاڵو بێهۆشو پەژارەو عاجزو زارم
عەجایب دلبەرێکی ظالمو عاشقکوشو توندە
وەك ئاهوو رەم دەکا لێم،من(!) بۆیە یەکجار دڵئەفگارم
چە رەحمێ قەط بەمن ناکا ئەمەند بێباکە سا یاران
چە مەنعە شیبهی نەی گەر هەڵدەسێ ناڵینو هاوارم
بە دووری قەط مەزانن گەر بە پێشکەش ڕۆح ئەسەر دەست خەم
ئەگەر جیلوێك لە وەجهی نازەوە بنوێنێ بۆم یارم
بڵێن بۆ خاطری چاوی رەشی خۆی تا کەی ئەم ظولمە ؟
لە هیجرانی ئەوە دایم ئەمن خوێنی جگەرخوارم
جەنابی خۆی خەبەردارە بە مەیلێکی کەمی چاوی

نە سەرمایەی عەقڵ باقی دەمێنێ پێم ، نە گوفتارم
لە دەست تۆ شەکوە کەم ، یاخۆ لەبەر بەختی بەدی شوومم ؟
موعەیەن بەختە باعیث من کە وا مەئیووسی روخسارم
وەصڵ وەختێ عیبارەت بێ لە جووتیو دەستلەمل (ئاهی!)
لە ئەمری لەذذەتا [طاقەدچون!]وەصلی دلدارم

من كلام امين بن شيخ فتاح :[1]

هەتکی ئەم حوجرە دەکەم ئێستە بە ئەشعاری سووار
هەتکی بەو نەوعە نەکا قەط ئەبەدا «با بە دەوار»
چونکە پڕ ترسە بە دایم لە دەرو ژوورو سەری
کۆمەڵەی داوە چەڵ خەیلێ بە خەروارو تەغار
کوهنەور کون کونو رووخاوە لە هەر شەش طەرەفی
دێتە دەر بێحەددو مەر سیشـــرکو عەقرەبو مار[2]
(مفرشە) شڕشڕەکەی پڕیە لە ئەنواعی سپێ
سەرقەویو پانو قەڵەو ، جوملە وەکو ورچی نزار
کێچی پڕ پێچی لەگەڵ رشکی وەکوو رەشکە هەیە
مشکی وەك مەشکە عەجەب دێنو دەچن هەر بە قەتار
پڕ دوکەڵ ، پیسو چەپەڵ ، دایمە وەك توونی حەمام
رۆژی لێ کرمە شەوی هەر بە تەمبو ، گەردو ، غوبار
داری سەرمیچی هەموو شینە وەکوو چێو خومی جوو
کەثرەتی بارشی بێ ، وەك دەڵەمیز دێتە خوار
چلکنو بۆرو سیەهـ ، طاقی هەموو پڕ لە کونە
شەپەڕەی بەربوەتۆ هەر لە یەکێ تا بە هەزار

---

(۱) ئەم شیعرانەیش لە کەشکۆڵی (سەلەسیی) وەرگیراونو ، دەربارەی ئەم ئەمینی شێخ فەتاحە هیچم نەزانیو ، باسیم لە سەرچاوەکاندا دەست نەکەوت .

(۲) هەرچەند شاعیر خۆی دەڵێ بە شیعری سوار هەتکی حوجرەکە ئەکا ، لە چەند شوێندا شیعرەکانی تۆرتو گرێیان تێدایەو ، هەندێ جار دەبێ پیت قووت بدرێ ، یان بکرێ بە ژێر لێوەوە ، هەندێ جاریش دەبێ باری دەربڕینی پیتەکە قورس بکرێتو ، ئیستێکی لەسەر بکرێت تا بەو شێوە کێشەکە بڕوات ، وەك بۆ سیسرك دەبێ لەسەر (ر)کە ئیست بکرێت .

پڕ مەگەنز ، پڕ خەرەنەز ، چیکەم ئەمن لەم سەقەرە
مچی شاخداری هەیە وەك «حەچەکەی مام مغەفار»
نەگبەتێکی هەیە مەشهوورە بە جۆلایی کەرە
چادری مەکرو حیلەی تەندوە تێدا بە قومار
داغی ئەم حوجرەی پڕ جوجرەی خۆش ناکەمەوە
پەپولەی خۆ شەڕەکا ، حەملە دەبا وەك سەگی هار
فەرقی ئەوقاتی لە لا هیچ نیە بۆ مێشولەکەی
شارەزوور وەقتی سەبوون کەی بوە وا هودڕەدار !
جرجی مل چرچی عەجەب زۆرە لە گەڵ کیسەڵی کۆن
بە خۆشیو بەزمو طەرەب هەڵدەپەڕن لەیلو نەهار
مەنزلی نەملی سولەیمانە ، هەموو نەوعی هەیە
(هەرلە)و (پس‌پسەکە)ی دوورە لە ئەوصافو شمار
چونکە نمدارە بە دایم بۆتە کانی زەروو
خشلو بۆقی لەگەڵ خەرچەنگی تێدایە بە بار
[زمهریرکه که کوی حجره ام نارحته !]
چالە کۆنێکە هەمیشە پڕە لە عەقرەبو مار
هەموو قەسراوە لە سەرما طەلەبە ، ئەهلی عولووم
چونکە تێدا هەیە دایم یەخو یەخبەندو سیخوار
مەغزی سەرمان چ نەماوە لە شەڕو چنگو کوتەك
خادیمی خانەیی مشکن ! هەموو شەبڕەنگو عەیار
نەظەری لوختی دەکەی بێ‌شلو بێ‌شوبهە وەکوو
ئاشکە کۆنێکە هەزار سالەی واپڕ خەسو خار
کونەزەنبوورە ، دەدەن پوورە لە گوێچکەو سەرو چاو
قەدەرو کەژرەتیان وەك مەلەخە سپا سننی پار
نەحسو بەدیومنە بە تەنها ئەمە لەم مەدرەسەدا

سپیی‌و بەرزو بڵند باقی ، هەموو میثلی تەلار
جوملە پڕ فەرش‌و خەزو ئەطلەس‌و دێباوو حەریر
سەقفیان عوودە لەسەر عاج‌و گوڵ میشکی تەتار
مەعدەنی عەطرو عەبیرن ، بە مەثەل باغی ئیرەم
دوودەری سیم‌و زەڕن پەنجەرە پڕ نەقش‌و نیگار
چەمەنی پڕ سەمەن‌و نەستەرەنە دەورەکەیان
بەخ چە پڕ نەش‌و نما جیلوە نما وەقتی بەهار !
چەمەنی غەمزە دەکا فەصلی نەسیم وەقتی سەحەر
زۆر خۆشی پێ دەکەوێ نەرگسی چاوەمەست‌و خومار
تمت شد از دست قادر سەلەسی درحالت پریشانی
در دست وبا پناه بخدا .

= مریشکی سەرقەڵەمانە =

کاکە بێن بەحثی خەیاڵێکی عەبەثتان بۆ بکەم(۱)
دوو مریشکیان بۆ هەناردین سەرقەڵەمدانەی دۆعان
چەند مانگێ خزمەتم کردن بە ئیخلاصی تەواو
ئاوو دان‌و کونجی گەرم‌و هات‌و چۆی دەوری کولان
رۆژو شەو دایم لە خۆشیی‌و عەیش‌و شەوقی مورغەکان
لیقەلیق‌و پێکەنین بوو میثلی جەژنی جوولەکان
هێندە دڵخۆش بووین بەو مرانە وەصفی هەرگیز ناکرێ

---

(۱) ئەم پارچە شیعرە ناوی کەسی لەسەر نەنووسراوەو ، مامۆستای (دۆعاو سەرقەڵەمانە) خۆیشی لە کۆتایی پارچە شیعرەکەیەوە ناوی خۆی نەهێناوە ، ئێمە لێرەدا لە دوای باسی حوجرەوە دامان نا ، تا بزانین ئاخۆ خاوەنەکەیمان بۆ دەدۆزرێتەوە !

قەط وەها دلخۆش نەبوو خۆ (ناصرالدین) شای قاجار[٢]
هەرچە تەعریفێ دەکەم من لەم خوصووصە زیاترە
بۆچی ؟ خۆشیی ماڵەکەم بوون ، نایێتە وەصفو بەیان
دەوڵەتی وا بێ مەشەققەت هیچ کەسی تر نەیبوە
خۆ خوصووصەن چەندە رووسوور بووین لە رووی ئاشناو میوان
وەختێ میوانمان دەهات چوستو چالاك زووبەزوو
خۆی کەبانۆ ساعەتەن دەچوە چلێتی مورغەکان
تا بە باخەڵ ؛ تا بە داوێن دەیهێنادەر هێکەکان[٣]
میثلی تەرزە دادەباری [برکە سر بمن !] پاکیان
هەرکە میوان وای دەزانی خەیلێ کەیفی خۆش دەبوو
موختەصەر خۆشە قسە : نانیان دەخواردو هەڵدەسان
هەرکەسێ بێتن بە خێری خۆی ئەویش لێی زیاد بکا
واجبە بەل فەرزی عەینە کوێر نەبێتۆ ناویان
بەعزێ چاورەش ، بەعزێ گوێشۆر ، بەعزێ چون پۆر دەینواند
بەعزێ چون قاز ، بەعزێ نازدار ، بەعزێ چون سۆنەی شەتان
[کرتە !]مر بوون ، هێلکەکەر بوون ، قەسپەقەسپی دەنگییان
قووتی رووح بوو ، کەیفی ژن بوو ، شادی بوو شایی لۆغان
کونجو شینو ، زەردو سوور وا تێکەڵو پێکەڵ دەبوون
وام دەزانی دەوڵەتی کەیخوسرەوو نەوشیرەوان
بەزمو رەزمی ماڵو منداڵ بوون مەدامو صوبحو شام
خۆشی خۆشییو هەڵپەڕین بوو ، دەنگ دەچوو بۆ ئاسمان
ئاخۆ کێ بێ لەم مرانە [حق بدا وایەو مراد !]
رەنجی چەند ساڵە بەدەرکەین دابنیشین کاکە گیان

(٢) بە گوێرەی سەرواکان ئەم سەروا ناتەواوە .
(٣) هەروا نووسراوە .

چاوی پیسیان لێ کەرەمکەوتو بەڵایان کەوتە نێو
ڕۆژی دوانو، ڕۆژێ سێ، غایب دەبوون وەك مردووان
بێسەرو شوێنو پەڕو پۆ، وەك لە ناو بەحرێ کەون
سەرنگوون بوون ، هیچ نەما (بالمرّە) یەکیان لێ بڕان
هەڵفڕینو گارەگاریان خۆ نەما ئەمجارە وە (ا)
مالیان چۆڵ کرد ، بە خالیی مانەوە کونجو کولان
کاکە با ئەمجارەوە شینی تەواویان بۆ بکەین
هێلکە زل بوون ، پۆپنەسوور بوون ، داد لە دەستی مرخۆران !
ماڵو منداڵ هاتە گریان ، شینو چەمەر هاتە روو
کافران بۆیان دەسووتان ، خۆڕنین بوو،سنگکوتان
شادییان لێ بوو بە شینو عەیشو خۆشیی هەڵگیرا
وا پەشێویان ، وا خەریکمان ، کەس نەبوو بێتە زوبان
حەق بەدەستن هەرچە بیکەن ، نابێ کەس مەنعیان بکا
مر نەبوون ، مانگاڕەوشت بوون هەر وەکوو مانگای موغان
گەر چە خۆ مانگاو مریشك هەرگیز لە رەنگو شیبهێ نین
ئارێ وایە ، مر مانگایە لا دڵی پیرێژنان
پیرێژن مریان نەمانو ، رزقو رۆزیان هەڵگیرا
قوڕ بەسەریان ! وا دەبێ «مانگامرانو دۆبڕان »
دارو دەستەی مرنەماوان ! پاکتان سا وەرنەوە
دەست لە مل کەین ، شینی مر کەین ، دادو فریادو فوغان
چۆن دەبێ تەدبیری ئەم کارە ؟ هەچی مر بوو نەمان !
مەصلەحەت وایە بزانین کێ مدەعییە ، قەومەکان
هەڵگرین شوێنی مرانو ، هەرکەسێ بۆ جێیە چێت

(بەردەبووك) و (وشكەشیو)و [دوشمورستەمیوان!][٤]
لای[كواوان!]ی لێ بگرن تا مەحالی (هەنگەژال)
هۆشیاربن ، زۆر طەیار بن ، بەلكە بگرن مرخۆران
گورگ‌و ریوی‌و ، كوندو ، واشە ، تا چەقەل ، تا كەمتیار
هەرچتان گرد بیگرن دەستیان ببەستن یەك یەكان
رایی‌كێشین تا پای دیوانی مرخوراوی سك‌سوتاو
غلل‌و زنجیریان لە مل كەین ، بیان‌بەنە جێی بەندیەكان
دارو فەللاقەی بۆ هەلخەن ، سفت دارکاریی دەكەم
لۆغەلۆغی پێ دەخەم دەیكەم بە كوشتی جوولەكان
ئۆخەی ئۆخەی مرنەماوان وەرنەوە سەیرم بكەن
چۆن حەقی مرتان بسێنم بیكەمە كلاوی شەقان
هەر مرێ شەقتێ لە جاتی بۆ مەزەی طەعمی دلی
وەرگرێ، دەست هەلگرێ ، شەرعەن هەیە حەق لێ‌سەنان
كاكە وا چاكە ئیتر كۆتا بێ ئەم نەقل‌و بەیان
دەفعی تالیی هەر بە شیرینیی دەبێ لا عاقلان

٤) ئەمانە ناوی چەند شوێنێكن كە شاعیر لەوێدا بوە ، وەك ناوی كێوو، گردو ، شیور شتی وەها ، كە لە هەر ناوچەیەكدا ئەو شوێنانە هەموو ناوی تایبەتی خۆیان هەیەو ، خەلكی ناوچەكە ناوەكـانو شـێوەی دەربرینیان دەزانن‌و خەلكی نەشارەزا لە عاستیانا بێ دەنگ دەمێنن . لە یەك دوو جێگەی دەستخەتەكەدا دەستكاری‌كردنی كەمم بە پێویست زانی وەك : لە باتی (هێلكە) (هیكە) نووسراوەو ، لە باتی (كردن) (كـــرن) .

مەحروومیی :

بە گوێرەی پشکنین و گەڕانی من بە دیوان و ، کەشکۆڵ و ، ئەو کتێبانەدا کە دەربارەی مێژووی ئەدەبی کوردین شتێکی ئەوتۆم دەربارەی ئەم ناوە نەدیوە ، مامۆستا (بابامەردۆخ)یش لە کتێبەکەی‌دا باسی «مەحرووم»نەك «مەحروومی» دەکات و ، باسەکەی ئەویش شتێکی وا نی‌یە دەرد دەرمان بکات ، تەنها باسی ئەوە ئەکات کە هاوچەرخی مەولەوی بوەو، بە دوو سێ بەیت بەربەرەکانێ دوو بەیتی (خانا)ی کردوەو داوای لە مەولەوی کردوە کە بەیتەکانی هەردوو لایان بنرخێنێ و ، مەولەویش ئەو کارەی کردوە •

ئەوەی کە لێرەدا ئەم دوو شاعیرە لە یەك جیادەکاتەوە دوو شتە ، یەکەم : ئەم مەحروومی‌یە شیعرەکانی بە شێوەی سۆرانی‌یەو ، شیعرەکانی (مەحرووم) بە شێوەی گۆرانی‌یە •

دوەم : ئەم (مەحروومی)یەو ئەو (مەحرووم) •

هەر لەم بەرگەدا لە باسی لاسایی‌کردنەوەکەدا نموونەی بەربەرەکانی‌و لاسایی کردنەوەی نێوان (خانا)و (مەحرووم)مان پێشتر نووسی •

– ١ –

خەیالی تۆیە ڕۆژو شەو لە دلما
هەوای تۆیە بە دایم وا لە سەرما
غەریقی بەحری خوێنم هێندە دەگریم
خەلاتم بەرگی سوورە وا لە بەرما
خەوو خۆراك‌و عەیشم چوو بە تالآن
هەمیشە وەسوەسەی تۆیە لەسەرما
وەها گرتوومە دامانت بە ئیخلاص
بەری نادەم ئەگەر بیشدەی بە سەرما

لـه (مەحرومی) ذەلیل رووی خۆت مەپۆشە
کە چون طەوقی وەفای تۆ وا لە ملما[1]

- ١ -

ئەی رەفیقان چیم بەسەر هات ؟ کەس بە حالی من نەبێ !
کەس وەکوو من گیری دەستی کافری دوشمن نەبێ
هەر کە دێتە رەقص‌و جەولان روو لە تیپی دڵ دەکا
تیرەبارانی دەکاتێ ، کەس بە وێنەی من نەبێ
گەر چی عاشق خۆ دەزانم دەردەکەی بێ ئێش نی‌یە
جەرگی من کون‌کون بوە قەت کافریش وەك من نەبێ !
ئێشی دەردم وا گرانە زیندەگانیم زەحمەتە
دەردی مەرگە ، وا دەزانم ئێشەکەی ساکن نەبێ
وەقتی مردن کفن‌و شۆرینم لە سەر لازم نی‌یە
بۆچی ؟ ئاخر من شەهیدم بەڵکە خوێنم ون نەبێ
ناوی (مەحرومیی) بە دنیادا بە کوشتن رۆییوە
کوشتنی وا بێ کەسی بۆ کەس نەبوو بۆ من نەبێ !

- ٢ -

هەمیشە هەر لە فکری تۆم قەسەم بەو ماهی تابانت !
بە دایم هەر لە یادی تۆم بە چاوی مەست‌و فەتزانت !
ئەگەر بێی بمکوژی تەحقیق بەهەشتی جاویدان جێتە
سەرم قوربانی دەستت بێ ، وەرە بمکە بە قوربانت

---

(١) دیارە ئەم سەروا دروستنی‌یەو دەبوو(نت) بوایە ، هەروەها لە نێوان بەیتی پێش ئەم بەیتەو بەیتەکەی دوای ئەم بەیتەدا تێکەڵبوون‌و ناڵۆزیی هەیە . بەڵام هەر یەك نوسخەمان لە بەردەستدا بوو ، کە کەشکۆڵی سەڵەسیی بوو .

له جەرگم موشتەریی بووی تۆ ، دڵیشت ـ دیارە ـ پێکاوە
تیراندازێکی چالاکی ، چ راستە دەستو پەیکانت !
لە شەوقی تۆیە پەروانە کە دایم وا پەرێشانە
طەوافیان وا دروست نابێ نەکێشن رەنجی هیجرانت
لە شەوقی تۆیە پەروانە کە دایم وا پەرێشانە
ئەویش وەك من گرفتارە بە شەوقی شەمعی روخسارت[1]
ئەوانە طالیبی کەعبەن لە مەیلو ئارەزووی تۆیـە
طەوافیان بۆ دروست نابێ نەکێشن رەنجی هیجرانت
حەکیمێ گەر ئەرەسطوو بێ عیلاجی من بەوی نابێ !
مەگەر دەرمانی وەصلی تۆ ، ئەمان دەستم بەدامانت !
عەجایب جانفیدایێکم ئەگەر بێتو قەبوولم کەی
غولامی خاکی بەرپێتم دەبۆسم چاکی دامانت
حەکیمانە دەوای دەردم بکە ، قوربانی فیکرت بم !
بە غایەت سەنگییە دەردم ، ئەوا مردم لە هیجرانت
وتی : تۆ شێتی (مەحروومی) ، خەریکی فیکری بێ سوودی
وتم : چبکەم ؟ عیلاجم کە ، دەسا تۆ خۆتو ئیمانت !

ـ ٤ ـ

سەیری قەددی عەرعەرینی کەن چلۆن بەرپا بوە
بێن تەماشای رۆیینی کەن ئافەتێ پەیدا بوە
میثلی طاوس[1] پەرچەمی رەنگین بوە
سا لە کوێ شەککەر وەکوو گوفتارەکەی شەهلا بوە ؟
تیرو شیری ساو دەداتو قەصدی رۆحی من دەکا
هەر وەکوو [من !] دوشمنی بم عادەتی هەر وا بوە

(١) لێرەوە ئاپارچەی پێنجەم لە کەشکۆڵی (سەلەسیی) وەرگیراون .

شەرتە گەر پیشم کوژێ بە خوا دەستی بەر نایێنم
کاری موشکیل زۆرە ئەمما ئاخری هەر چا بوە
کارو پیشەی هەر جەفایە ، مروەتو رەحمی نی‌یە
ئەی خودا چبکەم لە دەستی ؟ کافریش کەی وا بوە ؟!
دەنگی گریانو ذەلیلم عالەمی لێ عاجزە
وا دیارە ئینتیهامە وەقتی مەرگم هاتوە
صەد کە (مەحرووم)م لە دنیا وەصلی یاری خۆم نەدی
دوشمنیش تووشی جەفا بو صەد شوکر رسوا بوە !

— ٥ — (١)

هەرکەسێ دەردی منی چەشتبێ حاڵی چ دەبێ ؟
مردنی خۆشترە شۆرینە کە حاڵی ئەمە بێ (!)
رۆحەکەم دێتو دەچێ هەر دەگەرێ تا ماوم
گەر بڵێم مەمکوژە دیسان دڵەکەی رەنجە دەبێ
قەتلی من سەهلە ئەمما لێکن ئەمن حەز ناکەم !
بە جەزای کوشتنی من گیرو گرفتە کە ببێ
بۆچی شۆخیی لەمە زیاتر کە هەتە کافی نیە
حاجەتی قەتلی نی‌یە سا لەمە زیاتر چ دەبێ ؟
ئەم جەفاو جەورە هەموو نەگبەتیی خۆمە ئەگینا
صەد وەکوو من هەیە موستەوجیبو باکی کە نەبێ
من کە بەختم نی‌یە یاریش لەگەڵم رەحمی نی‌یە
فەرقێکی چی‌یە بۆ من خلە بێ یا بلە بێ ؟

---

(١) هەرچەند ئەم پارچە لەگەڵ پارچەکانی (مەحرووم)دا نووسراوەو لـــە پێشیەوە نووسراوە (ولە) واتە : هی ئەوە ، بەڵام لە کۆتایی‌دا بــە پێچەوانەی پارچەکانی دیکەوە ــ نازناوی شاعیر نی‌یە .

دڵ لە مەیخانەی مەحەببەت مەستی مەی غەمباری‌یە
سەر بە سەودای زولفی تۆیە ئارەزووی عەططاری‌یە
موددەتێکە خانەشاری مولکی هیجرت کردووم
با بە دەردی دڵ بناڵم فیرقەتی یەکجاری‌یە
دێتە بەرچاوی خەیاڵم جارەجارێ پەیکی دڵ
کووچە کووچەی شاری میحنەت طەی دەکاو هاواری‌یە
چون جەلالی حوسنی وەجهت بۆ مەماتم کافی‌یە
عەینی قەلبم بۆ خەدەنگت وەك نیشانە دیاری‌یە
تۆ دەلیلی حوسنی وەجهت نووری خورشید کافی‌یە
بۆ گەواهی حەشری قەتلم جێ خەدەنگت عاری‌یە
یادی جیلوەی مەیلی دووریت بۆ دەروونم قاتیلە
وەك حوضووری غەمزەکانت زامی جەرگم کاری‌یە
من سواری عیشقی جانان ، بێ‌دەوایە عیللەتم
زەخمی تیرو شیری ئەبرۆت تا قیامەت ساری‌یە
حەیفە سەهمی تۆ بە دایم بۆ غەریبان حازرە
من غەریبو بێ‌نەوا بم هەر نەصیبم زاری‌یە
قەلبی (مەحرووم) پڕ لە نارە چون لە وەصڵت بوو بەری
بۆ سوپاهی عیشوەکانت سەیلی ئەشکم جاری‌یە

تـــاك

بۆیە خزمینە مەکەن مەنعم کە مەفتوونو زەلیلم
چونکە زنجیر لە ملی حەزرەتی شەهزادە جەمیلم

---

(١) ئەم پارچە لە کەشکۆڵی (مەلا فەتاحی کاگردەڵی) وەرگیراوە .

(مەحرووم)

رەفیق هامدەرد مەست بادەی عیشق
مەفتوون طورڕەی ئازیز پڕ مەشق
یاوان وادەی زەوق دلەی جە خەم کەیل
بدیە ظاهیرەن عەکس چیهرەی لەیل
گول(!) وە زەکات صەفای جیلوەی لەیل
بولبول سەحەر مەست نەشئەی عەطر مەیل[1]

پێنجخشتەکیی (بابا) لە سەر شیعری (مەحرووم)

حالی بەدحالی ئەمن مەعلوومە ئینشای عالەمە
دیدە پڕ ئاب‌و ، جگەر داغ‌و ، زوبانم ئەبکەمە
عەیش‌و شادیم ـ چاوەکەم ـ گریان‌و شین‌و ماتەمە
ساکنی گۆشەی دەروونم ، پێم مەلێ دەردت کەمە
خۆ لە باتی لەعلی فەننەر حوجرەکەم مەملووی خەمە

طاقەت‌و صەبرو قەرارو هۆش‌و ئارامم چووە
مەصلەحەت وایە سەری خۆم هەلگرم تاکو زووە
بۆ کەسێ دینیی ببێ لەم جێگە نیشتن قەط بووە ؟!
حوجرەکەی ئەمدیو یەقینەن هەر دەلێی قەبری جووە
چون لە باتی لەعل‌و لەمپا دوودو عەقرەب هەمدەمە

قەط لە باسی خواردنی ئەم جێگە هیچ کەس نادوێ
دۆینەکەی گەر بیکەیە صەحرا ئیتر گیای ناڕوێ !

---

(١) ئەمانەیش لە کەشکۆلی مەلا فەتاح وەرگیراون .

بێ درۆیە ئەم قسە ئەیکەم بە راستی بی‌بێ
ئەر لە بەحثی ئەکل‌و شوربش پێمە تەحریر جوزئی‌بێ
بێ درۆ نابێ ، لە فەرضێ ، ئەر بێ عەینی سەمە

★ ★ ★

من لەبەر خوێندن بە دایم خوێنی جەرگی خۆم دەخۆم
بێ‌کەس‌و ، رووت‌و ، غەریب‌و ، عاجزو ، دڵ‌پڕ لە غەم
بەحثی عیلمی ئەم زەمانەت بۆ بکەم بێ زیادو کەم
گەر قسەی راست ئەوێ (بابا) ئەمن عەرضت بکەم :
خوێندن‌و تەحصیلی ئێستە باعیثی دەردو غەمە

★ ★ ★

من قیرارم کرد لە دەس ئەم جێگە رێم تێی کەوتەوە
بەختم هەڵسابوو لە خەو ، دووبارە بۆ خۆی خەوتەوە
رەببی وێران بێ بە حوجرەو مەدرەسەو مزگەوتەوە
من خۆ (مەحرووم)م لە چایی‌و هەم لە دارو نەوتەوە
بەحثی دەرسیش خۆت دەزانی دەر دوو حەفتە یەك ژەمە[1]

---

(١) کاتی خۆی ئەم پارچە شیعرەم لە ژمارە (١٠)ی پاشکۆی عیــراقی رۆژی ١٩٧٧/١٢/٣١دا بلاوکردبوەوە ، بەلام لەبەر ئەوەی لێــرەدا شیعری مەحرووم هاتە کایەوەو ، باســـی یـــەك دوو (مەحرووم) و (مەحروومی) هاتە ناوەوەو شیعریان بلاوکرایەوە ، وتم با ئەمیش لەگەل ئەوان بخەم ، بەلکو لێکۆڵەرەوان هەلیان بۆ برەخسێ‌و خاوەنی راستیی ئەم شیعرانە بزانن‌و ، هەر یەکەیان بدەنەوە بە خاوەنی خۆی .

دەبێ ئەوەیش لەبیر نەکەم کە ئەم (مەحرووم)ە (مەحرووم)ی لای مەولەوی نی‌یەو ، وایش بێ‌دەچێ کە مامۆستا (بابا)و (مەحـــرووم) پێکەوە شیعرەکەیان گوتبێ‌و ، باسای پێنج خشتەکیی لەسەرکردن وایە کە نازناوی هەردوو شاعیر لە دوا کۆپلەدا دەبێت‌و ، شاعیری یەکەم لە بەیتی دوایی‌داو ، شاعیری دووەمیش لە سێ‌نیوە بـــەیتەکەی پێشـــوودا .

مەلوولی

لە ماوەی گەڕانم بە شوێـــن بەرھەمی شـــاعیرانو ، پاشـــماوەی کەلەپووری کوردیماندا لە ڕێگەی دۆستانەوە پاشماوەی دەستخەتێکـی بچکۆلەم دەستکەوت کە برتیی‌یە لە (٤) پارچـە شیعری شاعیرێك کـــە نازناوی (مەلوول)و (مەلوولی) بەکاردێنێ ،هەر چوار پارچە شیعرەکە بـۆ شیوەنو لاواندنەوەی کاك ئەحمەدی شێخ نووسراون • هیچ شتێکی ترم دەربارەی ژیانی شاعیر نەزانی •

ئەوەندە دەڵێم : کە شاعیر بە شێوەو زاراوەی نووسینەکەیدا خەڵکی کوردستانی ئەو دیوەو ، لە نووسینەکانیـدا لاســـایی ئەحمەدی کـــۆر دەکاتەوە •

از مرثیه حضرت حاجی کاك احمد ـ قدس‌سره ! ـ

ـ ١ ـ

ئەی ڕەفیقان داغی دووریی وا درێغا حەسرەتە
پێم نەما صەبرو صەبووریی جەرگ‌و دڵ وا لەت‌لەتە
لەت‌لەتە جەرگ‌و هەناوم ـ سیدی ـ تۆی نووری چاوم
وا لە هیجرت دڵ‌سوتاوم پڕ جەفاوو میحنەتە
پڕجەفاو ئاهو دەردم تەن بیمارو ڕوویی زەردم
هەر وەکوو قەیس وێڵی هەردم ، خوێنی چاوم وەك شەطە
وەك شەطو بەحرو جۆبارە ، وا لە چاوم دێتە خوارە
دڵ لە دووریت پارەپارە ، ئەوڕۆ دە مەرگم فرصەتە
فرصەتە بمرم لە دووی تۆ ، دڵ بە قوربان ڕوویی تۆ
وا بە دایم دڵ بە سۆی تۆ ، پڕ لە سەوداو ئولفەتە

پڕ لە سەودا قەلبو جانم ، وا لە دووریت ناتوانم
پڕ بە عومریجەوانم ، ئەز لە دنیام عیبرەتە
عیبرەتی ناو خاصو عامم ، ئاھ ویردی صوبحو شامم
ئێشو ژانی جەرحو زامم ، واتە مەرگم عەزرەتە
مردنم چاکە لە دووریی ، فیرقەتە تەنخوای حوضووری
ئەی خودا دایم صەبووری ، صابیرم لەم فیرقەتە
فیرقەتی قوطبی زەمانم ، چاکە کوێر بن دیدەکانم
با لە دووی تۆ پێ نەڕوانم ، عەیش لە من زۆر سەغڵەتە
سەغڵەتە شادیی ژیانم ، با دەرێنم چاوەکانم
من لە دووریت وا دەزانم ، ئیختیار کەم غوربەتە
ئیختیارکەم من غەریبیی ، بۆ شیفای دەردم طەبیبی
بۆ موحیببی خۆت حەبیبی شاھی والا توربەتە
توربەتت ماوایی مەردان ، خانو میرو شاھزادان
حەلقەگۆشی خانەزادان ، وەك سەگی ئاستانەتە
وەك سەگانی ئاستانت ، جارووبی دەرگاوو بانت
وەك (مەلوول)ی پاسەبانت ، ئەی خودا لەو حورمەتە

- ٢ -

ئەی موریدان دادو ئەفغان شێخی من کاك ئەحمەدە
قوطبی ئەفرادە لە ئەقران گوڵ لە باغی سەرمەدە
نەو گوڵێك بوو حەق رواندی ، سەیدی عالەم بوویاندی
بادی صەرصەر ھات رفاندی ، مورشیدم کاك ئەحمەدە
خاك بەسەرما کەم لە داغی ، سینە بێ داخان لە داغی
نەوگوڵی شیرین لە باغی ، سەییدم کاك ئەحمەدە

شینی قەت نابێ تەواوە ، تیری هیجری لێم دراوە
وەختە کوێر بێ هەردو چاوە ، مورشیدم کاك ئەحمەدە
ڕۆژی سێشەممەی موبارەك ، کۆچی خێری کرد تەدارەك
دنیا وێران بوو بە جارێك ، شێخم وای کاك ئەحمەدە
پشتی خەمیدم وەك کەمانە ، بێ صەفا (سابلاغ) و (بانە)
بێ تۆ وێران بوو زەمانە ، قوطبی عالەم فەرقەدە
فەرقەدان بێ قوطبی عالەم ، دەر تەزەلزول هەمو ماتەم
ئەشکی عەینان سێلە دەمدەم ، عەینی عەینان ئەرمەدە
ئەرمەد ئاسا تاو ژانی ، دیدەیی ئەهلی جیهانی
بۆ دەری دەریای مەعانی ، قەلبی عالەم پڕ صەدە
پڕ صەدا ڕەنگی درێغە ، لەت‌لەتە جەرگم نەبێغە
ڕۆژ کە پەنهان بوو لە مێغە ، وی جیهان بو ئەسوەدە
ئەسوەدە تاریك‌و تاری ، خوێن لە ئاسمانی دەرباری
ئاهـو نالەوشین‌و زاری ، غەوثی من کاك ئەحمەدە
ئاهـو نالەو هەم فوغانە ، وا سولەیمانی وێرانە
بێ تۆ ئەی شاهی زەمانە ، سەییدم کاك ئەحمەدە
سەییدی نەجلی ڕەسوولی ، تۆ لە ئەولادی بەتوولی
با کۆتا بێ ئەی (مەلوولی) مورشیدم کاك ئەحمەدە
ئەی مەلوولی دەست کۆتاکە ، نایە وەصفی شێخی پاکە
تا سولەیمانیی هەڕاکە ، خاك بەسەر ! تا مەرقەدە
خاك بەسەر بەو رابنیشە ، داغی هیجرانی بکێشە
دەردی زامم زۆر بە ئێشە ، مورشیدم کاك ئەحمەدە

بولبول ئاسا با بنالم ناڵە ناڵم زاری‌یە
نەوبەهارا دەشت‌و سەبزو گوڵ لە صەحرا ناری‌یە
لالەو ، شەوبۆ ، بەنەفشە ، گوڵ شەقایق هاتنەدەر
گوڵ حەنا لاولاو ڕێحان نەوبەی گوڵباغی‌یە
یاسەمەن سونبول کە خاشخاشان عەلەم‌دان پای کۆ
چاو پڕ ئەسرن ، سینە چاکن ، سەیلی خوێناو جاری‌یە
مێرغوزاری سەبزەوو گوڵزارو باغن پڕ لە شین
شیوەنی شێخم دەکەن با ئاهو ناڵەو ناڵی‌یە
ناڵەیی طەیران[و]کوکووی قومریی‌یی پڕ خەطو خاڵ
یەعنی مورشید کۆ کە دنیا بەعدی تۆ لێم تاری‌یە
هودهودان هوهو کونان لەکلەکان لەکلەک بکا
زایلەی زاریی کەبکان ، ئەشکی عەین گوڵناری‌یە
طاوس‌و پۆڕو دوراج‌و بولبولانڕا نەغمەخوان
صەف بە صەف قازان صەف ئارا صەف بەرەسمی مەرثی‌یە (١)
چەرخ‌و بازو شاهین طووطیی هومایی نازەنین
شین‌و چەنبەریانە دایم ، عەیشی دنیا ناڵی‌یە
با موریدان صەف ببەستن وا بکەن‌دادو فوغان
حەیفە بۆ قوطبی زەمانە کۆچی کرد لەم داری‌یە
ڕۆیی تەشریفی بۆ جەننەت هەم ڕەفیقی حۆری‌یان
چۆلی کرد دنیا سەراسەر ، کۆچی ئەو یەکجاری‌یە
ئەی درێغا حەسرەتا کوا صاحیبی شەرع‌و حەدیث ؟
وا طەریقەت بێ وجوودت ئەز صەفا بو عاری‌یە
میصری‌یانت پشت‌شکاند ، وا عەجەم غەمباری تۆن
خانەوێران ڕۆمیانن دەردی دڵیان کاری‌یە

ئەی (مەلوول) تۆ چلۆن ماوی لە دوای مورشیدت !
پشت شکاو ، دڵسوتاو خوێن لە چاوم جاری‌یە
بولبول‌ئاسا دایما بۆ گوڵ بناڵە ئەی (مەلوول)
قەط مەبە فاریغ لە ئاهـو ناڵەوو هەم زاری‌یە

- ٤ -

ألا أی همنشین غم‌یا بنگر بروی زردم
رەفیقی میحنەتـو ماتەم ئەنیسی دەردی دوو دەردم
فەلەك بۆچ وا بە کینە لێم ، غەمی دامێ بە هەردوو سەر
حەقیقیم رۆ مەجازیم کۆ ؟ فەلەك بۆچ وایە پێ‌کردم
لە وەصلا بووم دەمی خەندە ، لە بۆ شاهان وەك بەندە
فەلەك بگسیخت پەیوەندە بە تاسەی ئاهی سەردی من(!)
هەتا زیندووم بناڵێتم بکێشم ئاهی پڕ ئەفغان
لە پاش تۆ مورشید ، ئەی ئەحمەد ، [جنون ویل !] هەردم
جهان بی بینت باقی کجا رفت شاهدو ساقی
خۆشیی بۆ من نەما تاقیی ، لە هیجری تۆ ئەوا مردم
کجا رفت احمد ثانی ظیر غوث گیلانی ؟
کجا شاه سلیمانی ئەمن بۆ وی بەسەر گەردم
کجا ناصح ؟ کجا واعظ ؟ کجا سید ؟ کجا غازی ؟
کجا حاجی ؟ کجا عالم ؟ امن قربان توکردم
کجا مصلح ؟ کجا صالح ؟ کجا وارع ؟ کجا زاهد ؟
کجا مرشد ؟ کجای غوث ؟ کجا قطب جهان فردم ؟
بۆ خۆی رۆیی لە بۆ جەننەت ، ئەمن ماوم لە بۆ میحنەت
لە دووریت کەوتمە ذیللەت ، هەناسەکێشی تۆ هەردەم
ئەتۆ جێت قەصری جەننەت بو ، حۆرو غیلمان تو هەمڕازت

له بۆ من دەردو میحنەت بو ، له هیجری تۆ غەم ئاوەردم
سرووری من وجوودی تۆ ، بە دیدارت قەوی شاد بووم
هوجوومی لەشکری هیجران ، بە سەر رێدا بوە بەردم
زەمانە تەختە نەردێکە دو شەش دێنێ له بۆ هەر کەس
هەتا ئەورۆ له بۆ من بو ، نەما بۆ من ئیتر نەردم
خۆشیی دنیا له بۆ هیچ کەس نییە تا سەر دەوامی بێ
له بۆ من هەر وەکوو عالەم له غەمدا پای ئەفشوردم
که بێ نەفعە (مەلوولی) غەم چ لازم دەرهەمو ماتەم
سلام از انبیا خاتم خودا را یادکەن هەر دەم
تمت شد عجالة لاجل جناب کاك أحمد قدس سره ! مبارك باد .

مەحزوون ـ[1]ـ

زەڕ شەوق قامەت ، جەمین پەڕەی گوڵ
موژەت چون نەشتەر لەتلەت کەردەن دڵ
سەرکردەی رەندان لەیلەکەی ثانیی !
من مەجنوون تۆم تۆ وێت مزانی
بەو نیم‌نیگای ناز لەنجو لارەوە
بەو دیدەی سیای پڕ خومارەوە
بەو باڵای عەرعەر خەرامانەوە
بەو رەفتار وەش بێ‌سامانەوە
بەو سیاماران دەم وە شەڕمەوە
مجەنگان وە بان صەفحەی زەڕمەوە
بەو لەبان لەعل شەکەربارەوە
بەو نوقطەی دەهان کەس‌نەدارەوە
هەر دەم مشانی تیرێ پەی جەرگم
تەمام هۆنین بی سەرتاپای بەرگم
تیر وە تیر جە نەو پەی دەرمان زامان
وە پەنجەی پڕزۆر بشانە قوربان
بەڵکم خەلاص بوون جە جەفاو جەورت
جە بێ‌شەرطیی تۆ جە طەرزو طەورت
تەمام حەسرەتان بەروون وە گڵکۆ
بە وێنەی فەرهاد ببوو رەنجەڕۆ
نە تەرکەش وێت تیرێ هەوادەر
ئەی (مەحزوون)بەدبەخت یەکسەر خەلاص کەر
بێ‌ڕەحمیی وەسەن ،وەسەن خەمباریی
ئومێدم ئێدەن رۆحم بسپاری

(١) ئەم شیعرانە لە کەشکۆلی سەلەسیی وەرگیراون .

میرزا یەعقووبی جاف [1]

چراخم خالت ... ...
خاو سەندەن جە خێڵ خاوێران خالت
غارەت دان خەرمان خەمان خەیالت
جەلی دان جەمین جامان جەمالت
زولف ، زاهیدان زوننار پەی بەستەن
موژەت مەیل نە عەین عابید شکەستەن
دەوا دا دەرمان دەردینان دەنگت
رەونەق دا رەونەق رۆزگار رەنگت
رەفتارت رەونەق روبع مەسکوون دا
جەیران حەیران مەند شی وە هاموون‌دا
قامەتت قەضا قەدەر قەضاکەرد
یانەی دەردینان غەمزەت غەزا کەرد
وەنەوشە سوجدەی خالت فەرض‌کەردەن
جەو بۆ نە دایم کەچ کەردەن گەردەن
مەندەی لێو تۆن عەقیق ئەحمەر
رشتەی بەلدەگیت بەستەن نە کەمەر
غەرەض هەر کەسێ نە سەودای چێوەن
نیم خار خازین ، نیم لێوەی لێوەن
مەینەتی دینت وە چەم مدارۆ
دیدەم دین تۆ وە چەم مدارۆ

---

(۱) ئەم پارچەیش لە کەشکۆلی (سەلەسیی) وەرگیراوە .

من كــلام زوخالی

یا حەی گوناهم ... ...
بە بەرزیی کۆهان بارەن گوناهم
ئەر صەد جەی دنیا نامەسیاهم
ئیلتیجا ئێدەن بە تۆن پەناهم
ستارەم شوومەن نە کولل عالەم
هەر کۆ نەحسیی بی ئامان وە طالەم
عیصیانم فێشتەر خاصیم نەکەردەن
کۆگای عیصیانم جە حەد ویەردەن
پشتم نە طاعەت روو نە عیصیانم
رای دین گومکەردە بار عیصیانم
ئەفعال مونکەر گرتەنم نە گۆش
ئەمری مەعرووفم کەردەن فەرامۆش
عینانم بە دەست نەفس ئەممارەن
شەیطان لەعین لێم نە دووچارەن
هەردوو نە کەمین حیلەسازی‌یەن
نە کردار بەد رای کەجبازی‌یەن
دڵ گرفتارەن بەی دوو تێشەوە
هەر یەك مکێشۆ بە لای وێشەوە
ئەر شێرێ جە بەین جفتێ روبا بۆ
یا کاهێ جە بەین دوو کەهروبا بۆ
یا ئاهین جە بەین دوو موقناطیس بۆ

---

(١) ئەم پارچەیش لە کەشکۆلی (سەڵەسی) وەرگیراوە . دەربارەی ژیانی شاعیریش هیچم دەست نەکەوت .

چون دڵ گرفتار نەفس و ئیبلس بۆ
چۆن مبۆ خەلاص دڵ نەی دوو زنجیر ؟
نەفس نە حیلە ، شەیطان نە تەدبیر
خەیرم نە پاین ، شەڕ بێ شومارەن
ئەر بەرابەر بۆ یەك بە هەزارەن
دڵ دایم نە فیکر هەرزەکاری‌یەن
نە ئەفعال بەد عیصیان باری‌یەن
چارم ناچارەن دڵ بێ دەسەڵات
نەی دام و زنجیر نی‌یەن رای نەجات
شەرمەندەی عاصیی خەجاڵەت بارم
رەفیق ئیبلیس مەئوا (في النار)م
جە رووسیاهیم جە عیصیان‌باریم
جە کەچ‌بازیی وێم ، جە بەدڕەفتاریم
سەر نەوەرەنان تا بە رۆی مەحشەر
نەجاتم چۆن بۆ خاکم بۆ وە سەر ؟!

مەلا مەحموودی حەمە پالەوان :

کۆرپەی حەی‌تاران ، تووك طاوس کار
سەوزەی کلآفان چون رشتەی زونار
چون رەقاص رەقص صەدای سەنج ساز
وە بای باد ویش ماما وە پەرواز
مشینان وە بان قورص قەمەردا
گاه وە رووی میحراب گاه وە حەجەردا
هەر لاوێ صەد جار دڵەی پڕ دەرد
بەو زونارەوە طەوافش مکەرد(١)

١ ئەم پارچەیش لە کەشکۆلی (سەلەسیی) وەرگیراوەو ، تەنها ئەوەی سەرەوەی لەسەر نووسراوەو ، تا ئێستە ناوو بەرهەمی ئەم شاعیرەم نەدیوەو ، لەو سەرچاوانەیش‌دا کە لە بەردەستمدان هیچم دەربارەی ژیانی دەست نەکەوت .

من كلام شيخ محمد شريف :[1]

قیلەم ! بینایم ! دیدە راسەکەم !
بەنای شاری دڵ خەم‌ئەساسەکەم !
راحەتی جەستەی زامان‌خەستەکەم !
دەوای دەرد دڵ جێ‌نەڕەستەکەم
حەیف نەبۆ من دەرد دووریی تۆ کێشۆ
کەسێ‌وتر دەوای نەزدیکیت نۆشۆ !
من کامم وە تام هیجرت چون ژار بۆ
ئەو جامش نە مەی وەصلت سەرشار بۆ
من ئازار خار جەفای تـۆ بەرۆ
ئەو نەودەستەی گوڵ وەفات بۆ کەرۆ
ساچۆن شێت نەبوو نەشووم[2] وە هەردا ؟
چۆن خاك عالەم نەدووم وە سەردا ؟
من شادیم پەی تۆ دایم وە باد بۆ
تو خودا حەیف نەبۆ[3] ئەو وە تۆ شاد بۆ ؟
سەری من سەودای تۆ دارۆ یا ئەو ؟
من گیان نە دووریت سپارۆ یا ئەو ؟
من جەرگم بێ تۆ پڕ داخەن یا ئەو ؟
من بەرگم پەی تۆ قەڵاخەن یا ئەو ؟
بار مەظلوومیت من کێشام یا ئەو ؟
ژار مەحروومیت من نۆشام یا ئەو ؟

---

(١) واتە : لە فەرمایشتەکانی شێخ محەمەد شەریف .
(٢) لێرەدا (نشو = نەشێ) نووسرابوو (م)کم بۆ زیاد کرد .
(٣) لێرەدا وەك (نبود) نووسرابوو (د)کەم بە لاوە زیاد بوو نەمنووسی .

ئەر پەی تۆ نەبۆ من کۆ ؟ غەم جە کۆ ؟
ئەی دڵەی دایم پڕ ماتەم جە کۆ ؟
من چێش ؟ ئەی ئەسرین چون سێڵاوە چێش ؟
من چێش ؟ ئەی ناڵەی تەومنتاوە چێش ؟
من چێش ؟ ئەی زاریو ئەی گرینە چێش ؟
من چێش ؟ ئەی ئاهی ئاهیرینە چێش ؟
ئەی وە دەرد سەخت دووریت مەردەوێم
ئاخو داخ باڵات وە گڵ بەردەوێم
ئای چون شەمع شەو سوفتە جەرگمەن
ئای چون هەوای سوبح جوانەمەرگمەن(٤)

ئەم پارچەیش لە کەشکۆڵی (سەلەسیی) وەرگیراوە .

عەبدولکەریم :

ئەم سێ پارچە شیعرەی لێرە بە دواوە بەرودوا بلاویان دەکەینەوە بە ناوی (عەبدولکەریم)ەوە تۆمار کراونو ، شاعیر (کەریم)ی لە شیعردا بەکارهێناوە ، بەلام لەمە زیاتر هیچی دەربارە نازانمو ، نازانم ئەم عەبدولکەریمە کێیە . ئەوەندە دەلێم وەك دەلێن ئەم شاعیرە دووچاری عیشقێکی حەقیقیی بومو ، جارێکیان هاواری لە دەست ئەوەیەکە دەزگیرانەکەی لێ داگیرکراوەو ، جارێکی دیکە شینو لاواندنەوەیەکی بەسۆز بۆ دلدارەکەی دەکاتو دەردو ئازاری بێئەویی دەردەبڕێت .

ئەم شیعرانە لە کەشکۆلە رەنگینەکەی شێخ قادری سەلەسی وەرگیراون .

لەم دەرفەتەدا بەسەر ئەوەدا ناڕۆم کە (بابامەردۆخ)لە (مەشاهیرە)کەیدا ناوی دوو عەبدولکەریمی بردوە ، کە یەکەمیان شێخ عەبدولکەریمی مەردۆخییە . کە سالی (١١١٨ك ١٧٠٦ز) کۆچی دوایی کردوەو[1]. دوەمیان حاجی مەلا عەبدولکەریمی سەنەندجییە ، کە سالی (١٢٥٠ك ١٨٣٤ز) لە دایك بوەو ، سالی (١٣٣٦ ك ١٩١٧ ز) کۆچی دوایی کردوە ، بەلام باسی شیعری هیچ کامێکیانی نەکردوە .

– ١ –

قیبلەم وێم بەوێم وێمکەرد سەرگەردان
تۆم بەرد ئەورامان وێم جێ هامدەردان (!)
جە دووریت ئازیز پا شیم وە هەردان
مەردەنیم وەختەن جە تاو دەردان
تا کەی چون تاقتاق بنیشوون بە تاق ؟
تاقی هەر پەی تاق خاصەن نیشۆ تاق

---

(١) بڕوانە : مشاهیر کرد ، ١/٢٤٦ .
(٢) بڕوانە : سەرچاوەی پێشوو ، ٢/١٣٩ .

من تاق‌و تۆ تاق سا چی نەشمی تاق
دووبەدوو خاصەن بە خەندەو مەذاق
ئیبتیدای وەصڵەن ئاخیر هیجرانەن
فەصڵ بێ وەصڵەن وەصڵ یارانەن
خوصووص جەی دەمدا عیدقوربانەن
ئامانەت لازم وادەی قوربانەن
ئەر زوو بێ وە لام ئەی یار جانیی
نازی بو نە وێم پەی دوورئامانی
[مجیۆم!]جە ئاسمان زەمین وارانی
[کەرۆت پایەنداز بووك وەهارانی !]

- ٢ -

یار دڵئازار کەم وەفاو بێ مەیل
یەعنی (فخر الدین) مەحرەمەکەی لەیل
ئەووەڵ پەرێ کار من عەهدێ کەردی
ئاخر شەرطو عەهد بە جا ناوەردی
پێسە مزانام میاونیم وە یار
نەزانام جە یار من مەوزی پێوار
ئەر وەرتەر وەی سەم سەندی (ا)مزانا
پەی چێش وەلای تۆ ماوەردم هانا
جە خەوف خودا تۆ چۆنت یاران
خیطبە سەر خیطبە جایزت داران
نیگاکەر وە شەرع مزانی کامەن
جە دوو خیطبەدا ثانی حەرامەن
یارم خاصت کەرد جێمە ویەردی
پەرێ دیگەران ئەی کارە کەردی !

بیللا تا ئەو سات مشوو وە گڵدا
مەیل لەیلەکەم هەر ها نە دڵدا
هەرکەس ئێمەش کەرد وێڵو سەرگەردان
نائومێد بۆ ئەو جە دینو ئیمان !
رجام هەر ئێدەن جە دەرگای جەبیار
نا موبارەك بۆ ـ دوور جە باڵآی یار ـ

ـ ٢ ـ

بێ تۆ چۆن ژیام ؟
نازار ! نازەنین ! بێ تۆ چۆن ژیام ؟
ئەر صەد ساڵ باڵآت من بە چەم بدیام
دڵمەوات : کەمەن ، باز پەرێت مدیام
چەپگەردی فەلەك تۆش بەرد وە گڵکۆ
منش وست نە گێج بەحر دووریی تۆ
تۆ شیت وە ماوای تاریك یانە
من یا بیم پەرێت شێتو دێوانە
هەرکەس بێ دەردەن حاڵ نمەزانۆ
(خالۆی کۆماسی)مەر شەرحم وانۆ
شیرین سا شەرطەن بزانورن حالت
بۆ راس بواچە چ طەورەن حالت
سەردەن یا گەرمەن ؟چ طەورەن چێشەن ؟
خاصەن ئەحسەنەن ؟ یا دووربا ئێشەن ؟
داخم هەر ئێدەن ـ سۆمایی چاوان ! ـ
نادیرەی بێ عەیب سەر تا وە دامان
ئەو گێسووی وەشبۆی سیایی سێوەنگ
لوولەن یا مەلوول رێزان وە پای سەنگ ؟!

بەو پەنجەی شمشاد تاتات مونارا
ئیسە بێ نازەن چون میشك سارا
سەوگەند بە دیدەی مەخموور مەستت
وە ئەبرۆی هیلال بە هەم پەیوەستت
وە زولف شەبڕەنگ بۆی عەنبەرینت
وە عەنناب لەب لەعل ڕەنگینت
وە راز شیرین شەکەرگوفتارت
وە ڕەفتار خاص ئاهووڕەفتارت
وە سێب گۆنای بەدر جەبینت
وە چاڵ زەنەخدان صافسیمینت
وە صافیی گەردن مینای بێگەردت
وە سینەی سفید شەمامەی زەردت
یە گشت سەوگەند بۆ دەست من وەسەر
تا مشوو وە خاك ـ نەمام نەوبەر ! ـ
تا ئاخر نەفەس مڕێزوو وە گڵ
هەرگیز مەیل تۆ بەر مەشۆ جە دڵ
هۆشم خەیالم دایم جە لاتەن
دیدەم ئینتظار تۆز پالاتەن
ئەر وەفاداری بینایی چاوم
شەرطەن تۆ دایم [بینه!]نە خاوم
چون دڵ خەیلێوەن جە دووریت ماتەن
جە خاودا دیدەن پەرێش قنیاتەن
ئازیز ئەر بە خەو نە کەردەن قنیات
دیدەن منو تۆ کەوتەن عەرەصات
(کەریم!)تۆ جە مەرگ سا مەبە بێ باك
تۆ هەم دمای یار مڕێزی وە خاك

« مەهجووری » کوردستانی :

لەو کەشکۆڵو دەستخەتانەدا لەمەوپێش دیومن ناوی (مەهجووری)م نەدیوە ، وا لەم کەشکۆڵەدا بەرهەمی دەبینین ، بۆ ژیانـی گەلێ گـەڕام ، هیچم دەست نەکەوت ، تەنها مامۆستا (بابامەردۆخ) ناوی (مەهجوور)ێـك ئەبات کە هاوچەرخی مەولەوی بوەو شیعریان بۆ یەك ناردوە[1] • بـەڵام ئەمیش (مەهجوور)ە نەك (مەهجووری) وەك لە شیعرەکانی کەشکۆڵەکەی لای مندایە •

— ١ —

ئیمشەو دەروونم جۆش نارشەن
ئارەزووی دیدار وەصڵ یارشەن
پاسە دیارەن ها نە کارسازیی
ئەر وەسوەسەی نەفس نە دەرۆش بازیی
کاسەی دیدەی کەس [وکترنیروی!]وەس
نە دەرگای بێچوون فەرد فریادڕەس
[نسر•••!] کەچ کەردەن گەردەن
ئیلیتجا بە ذات بێهەمتا بەردەن
بەڵکە ئاینەی قەلب ژەنگاریی
صەیقەڵ پەزێر بۆ جە لوطف باریی
پاك بۆ نوورین بۆ پەرێ جیلوەی یار
ساقی یار •••چێش گیرۆ قەرار

---

[1]) بروانە : مشاهیر کرد ١/٤٦٤ •

ئەوسا (مەھجووریی) فاریغ بۆ جە ھەم
وێش بسووچنۆ چون پەروانەی شەم

- ٢ -

ئەرێ سیای بەخت مەجنوونی شێوە
مەجنوون کەی چون من شێت بیٖیەن لێوە ؟!
ئەو یا دۆست یا دۆست شوغڵو کارش بی
ویردو ئەورادش ذیکر یارش بی
نوورێ نە دەروون پەیدا کەردە بی
وێش پەی ئەو نوورە شەیدا کەردە بی
راه بە کار وێش بەی طەور بەردە بی
غەیر نام لەیلیٖ گشت گوم کەردە بی
پەری [حجازی!]پەی طەور غەییوور بی
شەوو رۆ ھامڕاز وەحشو طویوور بی
تۆ ماچی عەبای عیشقم ھا نە دۆش
نە مەجنوونەنی ، نە مەست ، نە مەدھۆش
پەی چێش جەی یادش نمەبی زووخاڵ
نمەبی وە گەرد باد بەردەی شەماڵ
ماشاللا جە قەیس لێوەی وێڵەکە
وامەندەی مەدھۆش سمکۆی خێڵەکە
بەی طەور سالیك بی نە رای موستەقیم
بە لەیلیٖ لەیلیٖ گیانش کەرد تەسلیم
ماتو (مەھجووری) دڵ بیٖ وەجدەکە
با ئوستادت(!) (قەیس) نەجدەکە

با نام دۆست هەی دۆست هەر نەفیکرت بۆ
شەوو رۆژ دایم (الله) ذیکرت بۆ
بەڵکم جە ئەلطاف (رحمن الرحیم)
چەنی ئیسمو ذات گیانت بۆ تەسلیم

ـ ٣ ـ(١)

ئیمشەو جە ئەلطاف ساقێکەی دووشین
شنۆی تا صوب بە بادە نۆشین (!)
جە شنۆی نەسیم جامەکەی پڕ مەی
دڵەی حەریفان بی مدریای خوەی
دیدەی بەد دوور بۆ جە جیلوەی ساقیی
فانی بین جە ذیکر یا باقیی باقیی
چون جە بادەی صاف دەوری دا بە وێش
دڵەی سالکان مەجذووب کەرد بە وێش
جە هەر مورغێ دڵ ئارامێ سەندش
هەر یەك نە دەورش تۆڕدامێ تەندش
ئێستە (مەهجووریی) شادیشەن ئەر چەند
پاش نە کەمەندەن تا هەزارو ئەند
ئەی دامە باعیث رستگاریشەن
[٠ ٠ ٠ !] مواچان گرفتاریشـــەن

---

(١) ئەم سێ پارچە شیعرەی مەهجووریی لە کەشکۆڵی (ســەڵەســیی) وەرگیراون .

شیعرە خاوەن نەزانراوەکان

وەك لە سەرچاوەکانی ئەم بەرگەو گەلێ جێگەی دیکەدا باسم کردوە. زۆر لە نووسەرەوەی کەشکۆڵو بەیاضەکانمان - لەبەر هەر هۆیەك بووبێ - ناوی گەلێ لەو شاعیرانەیان نەنووسیوە کە شیعرەکانیان کەوتوونەتە دوو توێی بەرهەمەکانیان ، هەندێ جار ئەو شاعیرانە لە دوابەیتی شیعرەکانیاندا نازناوی خۆیان بردوەو بەوە دەکرێ بناسرێنەوە. جاری وایش هەیە بە شێوازو شارەزایی لە بەرهەمی ئەو شاعیرانە دەکرێ ئەو شیعرانە بناسرێنەوەو ، بدرێنەوە بە خاوەنەکانیان . بەڵام جاری و هەیە کە هیچ لایەك لەمانە نیەو ، ئەو شیعرانەیش هەر لە یەك سەرچاوەد هاتوونو ، خاوەنەکانیان نازانرێ ، ئێمەیش بۆ ئەم جۆرە بەرهەمانە بەشێك جیادەکەینەوەو ، ئەو شیعرانەی تیادا تۆمار دەکەین ، بەڵکو لەمەولا هەلی ئەوە بڕەخسێ کە خاوەنیان بدۆزرێنەوەو ، شوێنیی خۆیان بگرنەوە .

وا لەم بەرگەیشدا هەندێك لەو بەرهەمانە تۆمار دەکەین :

- ١ -

پەی سەنەو سالم ...
ئەییام نە تەئریخ پەی سەنەو سالم
یاوا وە پەنجە هەرەس وە مالم
پیری بێ‌دەنگیی بی وە زەوالم

---

(١) هەروەها ئەم شاعیرەیش کە سکاڵا لە دەستی پیری دەکات ناوی خۆی نەبردوەو ، نووسەرەکەیش ناوی نەنووسیوە . ئەم پارچەیش لە کەشکۆڵی قادری (سەڵەسیی) وەرگیراوە .

ساقیط بیم نه جەمع جەرگەی جەوانی
کەساس بیم جه عەین ئەهل عیصیانی
وەیشومەی پیریم .... سەندەوە
وەڵگ جەوانیم یەك یەك کەندەوە
ئەوسا جوان بیم نه پڕ تاف دەو
باز ئاسا مدام چنگ نه سینەی کەو
صاحیب (ماردم) بیم صەییادان دەستوور
نه یەك فەرسەخی مێکام نه دوور
چەرخ ئاسا دەستوور شکارم (پۆڕ) بی
(سەرسەوز)مگەرتام هەر کام که تۆڕ بی
بەو نیم‌نیگای عەین ئیشارەی پێوار
(کەڵڕم) جه شاخان ماوەردم بە وار
تیزتەر نه پڕتاف (شەمقاڕ) نه تاودا
(سەرسەوز) مگیرام شەوان جه ئاودا
(شەهین) ان لاقەید جه تانەی طاڵم
منیشتەن جه فەرق سەرپەنجەی باڵم
شیرین (شاباز)ان بەو طەور تیز دەو
وە بن حەلقەی دام مکێشام جه خەو
ئەندێشەم نەبی جه شاه قەیصەر
هەر پولێ سەخت بی پەی کەردام گوزەر
نەفەس موردەیم نه پارێزەدا
شۆن پام نەبی شەو نه ڕێزەدا ...
ئیسته ها پیریی سەرسامم کەردەن
وێنەی سکەی قەلب سەرسامم کەردەن

نەمەندەن رەونەق رەنگ نە جەمینم
شکستەن ریجلەین ، گردەنشینم
وەر ناعیلاجیی بشووم وە راوە
ملەرزووم وە فەرق فەوق سێپاوە
سیاییم نە رووی سکەم بەردەوە
مەنزلگەی دووریم نەزدیك کەردەوە
بلوور دووربین ئاینەی عەینم
بە ئەستەم مدۆ شەوق نە ریجلەینم
تا ماگم وە قەید رووی حەیاتەوە
پیریی ها نە کۆچ رای مەماتەوە
کەفتەنم وە کۆست دەر وێمەدا
هامڕاز بێزارن شەو نە جێمەدا
دا نە دەماخم وەیشومەی ئەحواڵ
خڕەی نەفەسم مشۆ ماڵ وە ماڵ
نە دام ، نە قووەت ، نە (ماردم) مەندەن
پیریی گشت وە جەور نە دەستم سەندەن
پالم دا وە سەنگ ئاخۆ داخەوە
ئاتەش سەنگ نیەن وە چەخماخەوە !
کەلڕم مونۆ نەمەندەن سامم
بە ئانقەصت میۆن نە دەورەی دامم
نازك نەوهالآن لێو وە خەندەوە
وەنەم مپەرسۆن وە ریش خەندەوە :
خالۆی کەفتەکار پەی چێش زویری ؟
چە طەورەن مەینەت ماجەرای پیری ؟

چێش بدووم جەواب ماجەرای مەینەت ؟!
سەرسامم نە کار دنیای بێ بەینەت
ئەوومڵ مکەردم ویەردەی خەیاڵان
ئاخ بشووم نە صونع چواردەساڵان
تا حەلقەی تۆڕ دام سپیی تەتاران
تاتا بکەردام چون هەردەجاران
فایدەش نیەن فیکرم بێ سوودەن
گلەییم جە دەست چەرخ پڕ دوودەن

— ٢ —

ئاخ ئێش بێهۆش فیراق تۆشای وێم
ئاخ دەروون بە هوون دووریی جۆشای وێم
ئاخ رەنج پەی گەنج فەرهاد بەردەی وێم
ئاخ قەیس [میهرو !] هەردەی وێم
ئاخ رەقیب وەصڵ دلبەر شادەوێم
ئاخ مەجنوونەکەی نامورادەوێم
ئاخ ژار زووخاو هیجرانوەردەی وێم
ئاخ دەرد دووریی هیجرانۆ کەردەی وێم
ئاخ صەرعیی سەرشێت شێویافام وێم
ئاخ رسوای تەمام خاصو عام وێم

— ٣ —

یارەب عەطا کەی ... ...
یارەب ئیمانم وەنەم عەطا کەی
هەرچە دۆعام هەن وەنەم رەوا کەی
من جە ئاخیرەت وە بێ سزا کەی

---

(١) ئەم ئاخو داخەیش کە لە کەشکۆلەکەی سەلەسیی وەرگیراوە خاوەنی نازانم .

ئەووەڵ : گیانکێشان وەنەم کەی ئاسان
دووەم : جە قەبرم نەبوەم هەراسان
سێیەم : جە سوئال مونکەرو نەکیر
بدەرۆم تەوفیق پادشای کەبیر
یارەب جە جەواب بدەرۆ تەوفیق
ئیمان شەفیق وەنەم کەر رەفیق
چارەم : جە عەذاب رۆی دەشت مەحشەر
ئازادم کەری پادشای ئەکبەر
پێنجەم : جە نیکی ترازوو میزان
ئەعمال خێرم بکەرە ئاسان
شەشەم : رەهام کەر جە پوڵ صیراط
پادشای بێچوون بدەرۆم نەجات
جەستەی هەزاربەرم وە بەر(!)
جە عەذاب سەخت سەقەر رەهام کەر
جە ئاب کەوثەر وەنەم کەر کەرەم
پەنەم عەطا کەر جەنەنات ئیرەم
(شجر الطوبى) بنیشم سایە
پادشای شاهان بدەرۆم وایە
من جە ئاخیرەت بە (محمد) بۆم شاد
ئیمان کامڵ بووم نەبوەم رەنج وە باد
جە ئەهل شەفاعەت رەسوول سەروەر
قەبوولم بکەر پادشای ئەکبەر
چەنیو حۆرییان پادشای کەریم
بیاوم وە هەم رەحمانو رەحیم

جه قەصرو قوصوور جەننات ئیرەم
کەرەمکەر پەرێم ، تۆی صاحێب کەرەم
ئاخ دلەی (ئەحمەد)[1]پەی دین‌و ئیمان
جه وەشیی دنیا بی‌یەن پەشیمان

- ٤ -

ئیبتیدا بـه نام حەیی لایەنام
وه رەوضەی رەسوول هەردەم صەد سەلام
حافیظ به حاجەت سی‌جزمەی کەلام
ئەو نه حیفظت بێ سەراسەر تەمام
حافیظ بـه حاجەت ئایات‌و تەنزیل
به هەفت قیرائەت واقات به تەرتیل
حافیظ به حاجەت قورئان رەهبەر
بەو خەتمەت مکەرد هەر شەو تا سەحەر
به روتبەی شەریف قەد موعەللات
هەوای روکناباد [کشت !] موصەللات
به (الله اكبر) چەشمەی حەیاتت
به شۆخیی شێوەی شاخ نەباتت
(یا لسان القلب) بادەی وەحدەت نۆش
عەللامەی دانا مەرد صاحیب هۆش
هەر شەو رەوضەی تۆ وەنەش دارۆ نوور
نۆش‌کەری بادەی (شرابا طهور)

---

(١) ئەم ئەحمەدە نازانم کام لە ئەحمەدە شاعیرەکانمانە ؟ ئەحمەد بـــەگی کۆماسیی ؟ ئەحمەدپریسیی ؟ ؟

ئــەمەیش نمــوونەیەکی دیکەی کۆبەرکێی نێوان شاعیرانمانە . نموونەیەکی دیکەی ئەم مانا پارچە شیعرەکەی مامۆستا مەلا ئەبووبەکری موصەننیفە کە لە لاپەڕە ٢٥١ی بەرگی سێیەمی کەشکۆلی کەلەپووری ئەدەبی کوردی‌دا بلاوکرایەوە .

نه ڕەوضەی ڕیضوان ڕۆحت نه گەشت بۆ
ماوات نه گوڵزار باغچەی بەهەشت بۆ
یەك موددەعام هەن مگیرووم نه دڵ
- یا پیر مورشید طەریقەت کامڵ ! -
ئومێدم ئێدەن هیممەت کەری کار
فەردێ پێم باری تۆ نەظم ئەشعار
حافیظ من صیدقم[متوبینا!]
(فبشر بالخیر بشر بیتنا)(١)

گۆرانیی کرمانجیی

- ٥ -

خودایا ماڵی بەد زێڕو زەبەر بێ
له ماڵی شیوەن‌و چین‌و چەمەر بێ
ڕەقیبی دڵبەرم خوێنین جگەر بێ
هەمیشە دەربەدەر هەر قوڕبەسەر بێ
ڕەقیب هەر قوڕ بە چاواتنا بدێ
تۆ چاوانت بگرەوە تێ بەکرێ
تەواشای صوورە یارم چلۆنـە
سەری وەکوو سەرپەڕی سۆنە
خەط‌و خاڵی عەجایب نازەنینە
دەڵێی جەیران غەزالی میشکی چینە
ئەوە طۆماری طوغرای زوڵفی دێزی
ئەوە بۆی عەتر عەنبەر میشك‌بێزی
ئەوە دەم چەمەی ئابی حەیاتی

(١) ئەم پارچەیش له کەشکۆڵی (سەڵەسیی) وەرگیراوەو ، لـەنـاو شیعرەکانی (مەولەوی)دا نووسراوەو ، ڕەنگەشیعری مەولەوی بێت.

ئەوە شەهدو شەکەر نوقڵو نەباتی
ئەوە بەو رەفتو نازو خۆشخەرامی
ئەوە تورکیو[شیوە خور سامی!]
ئەوە عەکسی تەجەللای نووری زاتە
چلۆن عاشق نەبم من بەو صیفاتە
فەلەك ئەی خەددو قەددو خەططو قامەت
بوینێ هەڵدەسێ ئەمڕۆ قیامەت
چلۆن عاشق نەبم بەو زلفو خاڵە ؟
نەظەر هەرکەس بکا دینی بەتاڵە
بە دەستی خۆم نی‌یە من ئیختیارم
وەرن خزمە بکەن سا سەنگەسارم
رەقیب کەی بێ لە دەستی تۆ نەجاتم ؟
نی‌یە بۆ کوشتنی تۆ دەستەڵاتم
وەکو خارێ لە لای گوڵمەحرەمی تۆ
یەکن یارم هەمیشە هەمدەمی تۆ
[دەکەی رفعو لویچت زیادە!]
هەمیشە کاری تۆ فیسقو فەسادە
خوداوەند هەڵکەنێ ریشەت لە ئەرزی
لە هیچ جێ[تو داوست دا نمرزی!]
بزانە ئاسمان حەیرانی عیشقە
ئەوە ... ..سەرگەردانی عیشقە

---

(١) ئەم شیعرانەیش لە کەشکۆلی سەلەسیی وەرگیراون . ناکرێ هەموو جارێ باسی ئەوە بکەین کە کاری یەکنوسخەییو نەبوونی سەرچاوەی پوخت ،دەردێکی هەمیشەییو قورتێکی مایــەی ســـاغنەبوونەوەی تەواوی شیعرەکانە . دەبێ ئەوەیش بڵێم کە لە بەرگی سێیەمی ئـــەم کەشکۆلەیشدا شتێکی وەك ئەممان بڵاوکردەوە .

تەمامی کوللی عالەم مەستی عیشقە
زەدەی شمشێرو تیرو شەصتی عیشقە
لەبەرچی لێم دەدەی ئەم تیرو تانە ؟
بە حالی شەمعو پەروانە بزانە !

- ٦ -

یاران من چوونم ؟
[بیدی سراندی!] چە خەمان چوونم
جە دەست خەمان هەر یەند زەبوونم
خەمان سەردان لێم سەودای جونوونم
جەی دنیای پڕ فەند هیچ نەبیم کارێ
غەیر جە فیکرو خەم سەوداو بازارێ
نیەن ئارامم جە خەمان لادێ
دادڕەس نیەس کەس لاش بەروو دادێ
دەردم بیەن خەم دموایم نە خەم
خەلاصیم نیەن من جە دەست خەم
بار خەم کەردان طوول تەن بە توون
جە تێش خەمان دڵ بیەن بە هوون
خەم خوردو خەم خاو خەمان رەختەن
خەم باجو خەم تاج خەمان تەختەن
دڵ ئاما وە بەر جە تاوشت خەم
جە کەثرەت خەم عەقڵم بیەن کەم
خەم رۆزی ، خەم رزق ، خەمان سوودمەن
خەم شەوق ، خەم چرا ، خەمان دوودمەن
نیشاطم خەمەن ، خەم بی بە رەختم
بە غەیر جە خەمان هیچ نەبی بەختم

شادیم هەر خەمەن ، خەمان بیم موراد
نیشاط عومرم خەمان دا بە باد
میرزام جە ئەوەڵ جە بەطن مادەر
ئامام وە عەرصەی دنیای پڕ خەطەر
مەمەی خەم ئاوەرد نیا وە توی دەم
بە شەربەت خەم مەعدەم کەرد مەحکەم
مەحکەم پێچنام من وە مەهد خەم
بەردم ئەمرم دا بە دەست دایەی خەم
هەر جە طیفلیی بی خەم خریدارم
نەصیبم خەم بی ، خەم بی غەمخوارم
هەر جە رۆی ئەزەڵ خەم بی نەصیبم
خەم بی بە دەردم خەم بی طەبیبم
خەم بی ئارامم ، خەم بی تەوانام
خەم بی بە بەڵەد رای خەمان زانام
خەم کارم خەم بار ، خەم بی بە یارم
جە تاو خەمان دەروون پڕ نارم
چون کەمان خەمان پشتم دان بە خەم
هیچ کارێم نیەن غەیر جە سەودای خەم
نە طەبیبێ هەن دەوا جێش وازوون
نە هامدەردێ هەن چەنێش بسازوون
بە غەیر جە صاحیب ئەرض و سەماوات
خالیق مەخلووق کولل مەوجوودات
هەر وە تۆم هانان بێ شیبەو شەریك
جە دەست خەمان خەریکم خەریك

خودایا بـه حەق پاشای لەولاك
بە فەخر زەمین بـە تـاج لەولاك
بە حەق تەمام ئەنبیاو ئەوتـاد
جە بەند خەمان بکەریم ئازاد
بەشق چەهار یار پاك پاكگەوهەر
بوبەکرو عومەر عوثمانو حەیدەر
بە حەق زەمزەم کەعبەی موبارەك
بە بەطحاو یەثریب طاهاو تەبارەك
جە سەر تا وە پا جە خەم خەلاّتم
مەر بە فەضل وێت بدەری نەجاتم
با نەبۆ هەنیچ بەختم پەرێشان
نەداروو تاقەت بار خەم کێشان
(إن مع العسر یسری)ت دا وە یاد
پەوکیت فەرماوان دڵ پێش بۆ شاد
(عوسر)ت جە حیساب ویاران ئازاد
وادەی (یوسر)تەن (عزیز الغفار)
(من بەعد) ئومێدم ئێدەن کەرەمدار
کەرەم کەی (یسر)ت کەرەم بێ شومار
(مەلەك) جە خەمان زەلیلەن زگار
ئۆمێدش بە تۆن پادشای سەتتار !

– ٧ –

کۆی کلاّفێکم
میرزام گیرۆدەی کۆی کلاّفێکم

(١) ئەم (خەمنامە) لە دەستخەتی (براله)دا ناوی کەسی بەسەرەوە نیـە ، بەلاّم لە دوابەیتدا ناوی (مەلەك)ی تێدا دەبینرێتو نازانم ئەم مەلەکە کێیـە .

سۆزان باڵای طوونْ طافێکم
پابەست کۆی زولف شەخص جافێکم

★ ★ ★

بێخوردو بێخاو بێقەرارێکم
زەدەی زام گاز سیامارێکم
مەجنوونو لێوەی لەیل‌تارێکم
فەرهاد [سەرحەدا]شیرین تارێکم
حەسرەت‌مەندەی خاڵ سینەصافێکم
وێڵو وێران ماڵ شەخص جافێکم

★ ★ ★

پێکیای موژەی سیاخاڵێکم
دەروون کەیل زووخ ماڵاماڵێکم
سەرتاپا سفتەی کۆی زووخاڵێکم
لۆنگ پۆست بە کۆڵ بێد ماڵێکم
گیرۆدەی جەفای بێ ئینصافێکم
دڵ رێزە رێزەی شەخص جافێکم

★ ★ ★

پابەست گیسووی گوڵەندامێکم
سەرسام سیمای جەمین جامێکم
داغدار حەسرەت نەونەمامێکم
لێوەی کۆمەی خاڵ شەمی نامێکم

---

(١) ئەم پارچە شیعرەیش هیچی لەسەر نەنووسراوە ، تەنها ئـەوەندە هەیە لە دوابەیتیدا ناوی (زەبوون) نووسراوە . لەو شاعیرە کۆنانە (زەبوون) ناوێکمان هەیە کە (سلیمان ئاغای زەنگنە)یە رەنجووری شیوەنی بـۆ کردوەو لە سالی (١٢١٩)ی کۆچیدا کۆچی دوایی کردوە .

بەدنامو رسوای کۆکلاڵفێکم
شەیدای دیدەی مەست شەخص جافێکم

پەروانەی سفتەی شەمع نوورێکم
کۆستکەفتەی بالاّی بێ قوصوورێکم
قومریی نەغمەسەنج گوڵگولاوێکم
کوشتەی لارەو لەنج شیرین‌ناوێکم
رێڵو بێدیی گێڵ غەمزەی نازێکم
لۆنگ خەم وە پێڵ شەکەرڕازێکم
(زەبوون) سەناگۆی بێ خیلافێکم
دێوانەی بێ‌هۆش شەخص جافێکم

خان احمد خان[1]

ما ز شهر خود پریشانو جدا افتادەایم
روز شب در محنتو رنجو بلا افتادەایم
شکر نعمتهای شهر خود نکردم آن زمان
(لا جرم)پیش شما مثل گدا افتادەایم
بر تنم صد پارە شد از صبرکردن ، پیراهن

---

(۱) ئەم پارچە شیعرە بەم شێوە لە کەشکۆلی (خاکی)دا نووسراوەو ، هیچی تری لەسەر نەنووسراوەو ، منیش نازانم ئەم (خان ئەحمەد خان)ە کام خان ئەحمەدخانەو بۆچی ئاوارەی زێدو وڵاتی خۆی بوەو ، لە کوێ لە ئاوارەیی‌دا ئاوا داماو بێ‌دەست بوە . دەبێ ئەوەیش بڵێم : تا ئێستە شیعری ئەم‌پیاوەم نە بە کوردی‌و نە بە فارسیی نەدیوە .

ئەم پارچە لە کەشکۆلی مەلامحەمەدئەمینی خاکیی وەرگیراوە .

حالیا بنگر که با تای قبا افتاده‌ایم
سرمه بودیم پیش چشم هر أهل نظر
خاك ره گشتیم در دست صبا افتاده‌ایم
(أحمد)ا اندر غریبی غم‌مخور دل‌شاد باش
کاندر این غربت به تقدیر خدا افتاده‌ایم

لـه کۆتاییدا :

لـه کۆتایی ئەم بەرگەدا دەلێم :

● ئەگەر مەجمەڵ بچەرخایەو باری چاپەمەنیی لەبار بوایە دەبوو ـ هەر هیچ نەبێ ـ فەرهەنگۆکێکم بۆ هەندێ لە وشە نامۆو کەمبیستراوەکانی شیعرەکان بکردایـە .

● مامۆستا (محەمەدی عەزیزی)ش نامەیەکی بەپێزو پـڕ لـە زانیاریی دەربارەی هەندێ لایەنی بەرگی سێیەم بۆ ناردبووم .. وەڵامەکـەی ئەویش جارێ بۆ کاتی لەبارتر هەڵگیرا ، تا ـ بە یارمەتی خـودا ـ لـە گەڵ زانیاریگەلی تازەی سەبارەت بەو باسەدا لـە بەرگـەکانی دیکـەدا وەڵامی بدەینەوە .

● هەر لەبەر بارو دۆخی چاپەمەنی نەکرا نموونە لە وێنەی کەشکۆڵەکان بخەینە بەرچاوی خوێنەران .

بابەتو سەرباسەکانی ئەم بەرگە

لاپەڕە	بابەت
٣	وتەیەك
٦	کورتەباسێکی ئەو کەشکۆڵانەی لەم بەرگەدا سوودیان لێ وەرگیراوە
٦	کەشکۆڵی سەڵەسیی
١٠	کەشکۆڵی ئەحمەدی براڵە
١١	کەشکۆڵی محەممەدئەمین
١٢	کەشکۆڵی گەلاڵە
١٤	کەشکۆڵی عەبدوڕەحمان
١٦	کەشکۆڵی شێخ مەحموود
١٧	کۆبەرکێ یان لاسایی‌کردنەوەو بیرۆکەلەیەکترەوەرگرتن
١٩	مەلا مصطەفای بێسارانی
٢٠	ڕەنجووری
٢٢	معدومی در ردیف فرموده
٢٣	باباشێخی بێسارانی
٢٤	نموونەیەکی دیکە
٢٧	نموونەیەکی دیکە
٢٨	لاسایی‌کردنەوەیەکی دیکەیش
٢٨	سەید محەممەدی خانەقا

بابەت	لاپەڕە
ملا عزیز نقدی	٣١
سەید محەمەد صادقی صەفاخانە	٣٤
خانای قوبادی	٣٩
میرزاشەفیعەکان	٤٢
میرزاشەفیعی کولیایی	٤٣
میرزا شەفیعی جامریزی	٤٣
میرزاشەفیعی پاوەیی	٤٤
شەفیعی بۆکانیی	٤٤
شەفیع	٥٣
مەلا ئەبوبەکری موصەننیف	٥٩
موناجاتی شێخ حەسەن	٦٥
میرزا قەمەرعەلی رەوانیی	٧٠
مەخمووریی	٧٩
مەوەلەدخانی گۆرانیی	٨٤
ئاهیی	٨٦
من کلام امین بن شیخ فتاح	٩٣
مریشکی سەرقەلەمانە	٩٥
مەحروومیی	٩٩
مەحروودم	١٠٤
مەلوولیی	١٠٦
مەحزوون	١١٢
میرزا یەعقووبی جاف	١١٣
من کلام زوخالی	١١٤

لاپەڕە	بابـــەت
١١٦	مەلا مەحموودی حەمەپاڵەوان
١١٧	من كلام شيخ محمد شريف
١١٩	عەبدولکەریـم
١٢٣	مەهجووریی کوردستانیی
١٢٦	شیعرە خاوەن نەزانراوەکان
١٣٢	گۆرانیی کرمانجیی
١٣٨	خان احمد خان
١٤٠	لـە کـۆتاییدا

٨٩٢٫٧٠٧
ق ٩٤٩ قەرەداغی ، محەممەد عەلی -
کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی کۆکردنەوەو
لێکۆڵینەوەی محەممەد عەلی قەرەداغی .- چ ١ .- بەغدا :
دەزگای رۆشنبیریو بلاوکردنەوەی کوردی ، ١٩٩٣ .
ب٤ ؛ ٢٤ سم . - (زنجیرەی ژمارە ؛ ٢٩٠)
١ - ئەدەبی کوردی - لێکۆڵینەوە ا - ناونیشان
ب - زنجیرە .
١٩٩٣/٢٣٥

کتێبخانەی نیشتمانی (پێرست کاری لە بلاوکردنەوەدا)

رقم الایداع في دار الکتب والوثائق
بغداد ٢٣٥ لسنة ١٩٩٣